

Voruta

Nr. 4 (742) 2012 m. vasario 18 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

5 Alina MAKARČIUK

Šviesa, neblėstanti
per amžius

11 Aušra VIRVIČIENĖ

Kas jungia ir vienija lietuvišką
žodį Šalčininkuose?

15 Julius NORKEVIČIUS

Filologų berželio
sėkmės atspindžiai

Kodėl reikėtų sugyventi su kaimynais

Hum. m. dr. Česlovas LAURINAVIČIUS, Lietuvos istorijos institutas

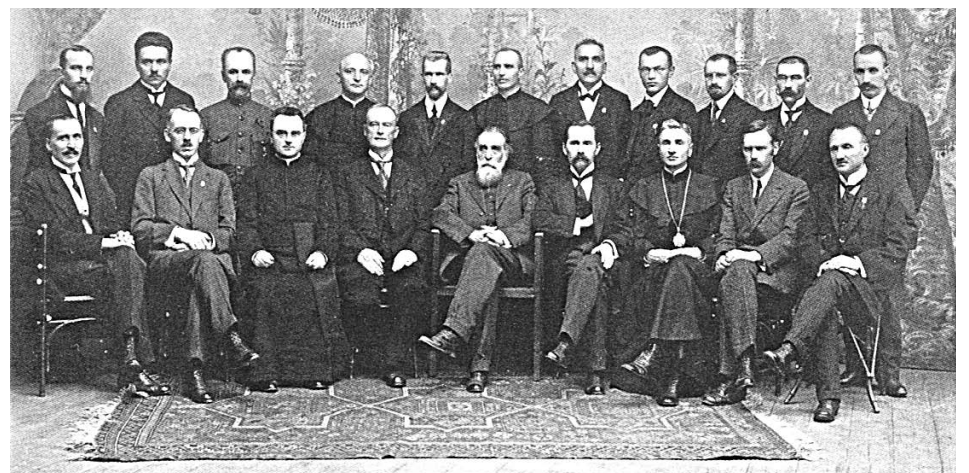
Problemų apraiškos

Atrodytų, banali frazė, deja, ji tampa problema Lietuvai, kaip valstybei bendraujant su kaimynėmis valstybėmis. Su visomis kaimynėmis santykiai nėra geri: Rusijoje 1990–1991 metais mes turėjome svarų sąjungininką – rusų inteligentiją, kurios dėka pavyko atgauti valstybę, o šiandien jo nebeturime; iš Lenkijos, vadinamojo mūsų strateginio partnerio, neseniai teko išgirsti atsiliėpimą Lietuvos atžvilgiu, labai primenantį 1935 metais išsakytą Hitlerio frazę apie Lietuvą; su Latvija, kuri, beje, savo kaimynystės politika nelabai skiriasi nuo mūsų, iki šiol neturime pripažintos jūrų sienos (tai būtų atskira istorija, prasidėjusi su sprendimu statyti terminalą Butingėje bei liudijanti apie Vingių Jono savivoką), ir tik su Baltarusija – paradoksalu – mūsų santykiai pastaruoju metu nepablogėjo (gal dėl to, kad jiems blogėti jau nebebuvo kur). Daugiau pakalbėsiu apie Lietuvos, Rusijos ir Lenkijos santykius, juolab kad tų šalių santykių trikampis turi gilesnes istorines tradicijas.

Preliminarūs paaiškinimai

Pirmiausia kalbėsiu ne apie užsienio politiką klasikine prasme, bet daugiau apie viešojo erdvėje atsispindinčius santykius su kaimyninėmis valstybėmis. Šiandien viešojo diplomatija sudaro bene didžiąją dalį užsienio politikos.

Antra. Tenka paaiškinti savo identifikacinę poziciją. Esu šalininkas nacionalinės

Lietuvos Taryba. Iš kairės: sėdi Jonas Vilčišis, Jurgis Šaulys, Justinas Staugaitis, Stanislovas Narutavičius, Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, Kazimieras Šaulys, Steponas Kairys, Jonas Smilgevičius, stovi Kazimieras Bizauskas, Jonas Vailokaitis, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Mykolas Biržiška, Alfonsas Petrulis, Saliamonas Banaitis, Petras Klimas, Aleksandras Stulginskis, Jokūbas Šernas, Pranas Dovydaitis. Vilnius, 1917 m. rugsėjo 25 d.

Fotografė A. Jurašaitytė LNM

demokratinės Lietuvos valstybės. Lietuva su dabartinėmis sienomis man konstanta. Pagrindinis subjektas toje valstybėje – lietuvių tauta. Lietuvos valstybė – vienintelė vieta pasaulyje, kur lietuviai gali egzistuoti, kaip politinė bendruomenė. Politinė sistema – demokratija (pagal dabartinę Konstituciją) – labai svarbi vertybė. Užsienio politikos strateginis pasirinkimas – narystė NATO ir ES, kadangi tai demokratinės organizacijos, ir kadangi Lietuva mentališkai stipriau susijusi su Vakarų civilizacija. Tad dalyvavimas tose organizacijose turėtų stiprinti Lietu-

vos valstybę, o ne ją silpninti. Kita vertus, šiandieninę Lietuvos valstybę laikau ne tik lietuvių užmanu, bet ir labai sudėtingos istorinės raidos pasekme. Viena iš esminių Lietuvos valstybės ypatybių ta, kad ji yra ties riba tarp Vakarų ir Rytų (stačiatikiškos, slavų civilizacijų). Tokia padėtis suponuoja nestabilumą, ir tai viena iš priežasčių, kodėl pasirinkta narystė Vakarų organizacijose, kaip stabilizuojanti priemonė. Bet padėtis ties civilizacijų riba, mano nuomone, turėtų būti ne tik problema, bet ir privalumu.

Nukelta į 4 p.

Sveikinu Vasario 16-osios progą

Mons. Alfonsas Svarinskas

1990-ųjų kovo 11-ąją po per 50 metų trukusios komunistinės vergijos atgavome laisvę. Lietuvos miškuose žuvo apie 22 tūkstančius partizanų, kiti pateko į nelaisvę. Dalis KGB rūmuose buvo sušaudyta ir dalis pateko į lagerius. O kiek buvo išimta ir mirė Sibire! Ir tik maža dalis, praradusi sveikatą, grįžo į Lietuvą. Ir dabar per mažai kalbama apie tuos ūkininkus, kurie leido partizanams išsikasti bunkerius ir žuvo arba Lietuvoje, arba Sibire.

Nusikalstamai tylima apie 15 sušaudytų, 12 mirusių tremtyje ministrų. Nei žodžio apie 9 sušaudytus generolus, apie 8 sušaudytus majoro Jono Bulvičiaus bendražygius. O kur dar vyskupai ir kunigai!

Dievas mus paliko gyvus ir leido sulaukti laisvės ne todėl, kad mes buvome protingesni ar labiau nusipelnę, bet kad laisvės fakelą perduotume dabartinei kartai.

1990 m. kovo 11 d. mes neatgavome visiškos laisvės – nes buvome per daug nu-

kraujavę ir išžudyti. Taigi tada mūsų kova išėjo iš pogrindžio į viešumą. Buvo proga persigrupuoti ar persitvarkyti, deja, mes šito nepadarėme.

Mūsų tauta labai krikščioniška ir niekam nekeršijo – paliko teisti Dievui. Todėl nenukentėjo nei vienas tardytojas, nei vienas teisėjas ir prokuroras. Kolaborantai šį tautos atleidimą neprisiėmė sau kaip malonę. Pamatę, kad niekas nepersekioja, nors nusikaltimai buvo padaryti labai dideli, jie persirikavo ir pradėjo kovą prieš Lietuvą.

Tėvynė gali išnykti iš pasaulio žemėlapiu visam laikui. Todėl Tėvynė šaukia tautos sūnus ir dukteris gelbėti Lietuvą. Kiekvienas doras Lietuvos pilietis turi ištraukti į šią kovą ir savo aplinkoje pasipriešinti naujai okupacijai.

Su Dievo pagalba, į kovą už naują Lietuvos rytojų!

Lietuvą mylėjime ne vien Vasario 16-ąją pasakytais gražiais žodžiais, bet darbu ir auka!

Sveikinu visus su Vasario 16-ąją:

Kariuomenę ir jos vadus, partizanus, ryšininkus, ūkininkus, kurie leido išsikasti partizanams savo sodybose bunkerius, politinius kalinius, tremtinius ir visus Lietuvos patriotus Tėvynėje ir užsienyje.

Pagarbiai
mons. Alfonsas SVARINSKAS,
Lietuvos partizanų kapelionas

Lietuvos istorikai

Prof. Z. Kiaupa: „žymiai įdomiau ieškoti ko nors dar mokslui nežinomo“

Prof. Zigmantas Kiaupa

2012 metų sausį vienas garsiausių ir žymiausių Lietuvos istorikų – prof. Zigmantas Kiaupa minėjo 70-ies metų jubiliejų. Profesorius Z. Kiaupos tyrimų ir interesų ratas nepaprastai platus – nuo Lietuvos miestų ir miestiečių istorijos studijų, LDK politinės istorijos tyrinėjimų iki darbo heraldikos ir valstybinės paminklosaugos komisijoje. 2003 m. profesorius Z. Kiaupa Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino Riterio kryžiumi, o 2009 m. – Lenkijos Respublikos Prezidento dekretu apdovanotas ordino „Už nuopelnus

Lenkijos Respublikai“ Karininko kryžiumi. Profesorius bibliografijoje daugiau nei 200 mokslinių straipsnių, recenzijų, skelbtų Lietuvos, Lenkijos, Vokietijos, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Latvijos ir JAV mokslinėje spaudoje. Z. Kiaupa yra „Lietuvos istorijos metraščio“ ir „Kauno istorijos metraščio“ redakcinių kolegijų pirmininkas, „Lituanistikos“ redakcinės kolegijos narys, daugelio knygų autorius. Taip pat – Vytauto Didžiojo Universiteto Senato pirmininkas. Be to, akademinės istorikų bendruomenės skelbtuose geriausio pastarojo dešimtmečio rinkimuose profesorius Z. Kiaupa buvo pripažintas geriausiu šio dešimtmečio istoriku.

70-čio jubiliejų prof. Z. Kiaupa paminėjo simboliškai – į Lietuvos istorijos institutą susirinkusi akademinė Lietuvos visuomenė klausė paskaitos „Kalbėjimas apie lietuvių tautą XVIII amžiuje“. Jubilėjaus proga profesorius sveikino visų Lietuvos ir užsienio valstybių universitetų, institutų, muziejų atstovai, buvę studentai ir artimi draugai. Istorijos laikraštis „Voruta“ taip pat nuoširdžiai sveikina istoriką, mokslininką ir „Vorutos“ bendraautorių prof. Zigmantą Kiaupą jubilėjaus proga ir siūlo skaitytojams interviu su iškiliausiu Lietuvos istorijos tyrinėtoju.

Nukelta į 9 p.

Mažoji Lietuva

Ketvirtą kartą sulaukėme žurnalo „Rambynas“

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Jau ketvirtą kartą Mažosios Lietuvos mylėtojus pradžiugino gausiai iliustruotas ir puikios poligrafinės išvaizdos metinis žurnalas „**Rambynas**“ (2011 m. gruodis, nr. 1 (4), 84 p., 1 000 egz.), kurį išleido Pagėgių krašto draugija „Sandūra“, o spaudai parengė VŠĮ „Vorutos“ fondas. Redakcinę kolegiją sudaro: Diana Milašauskienė – vyriausioji redaktorė, Eugenijus Skipitis – leidinio sudarytojas, Giedrė Skipitienė – atsakingoji sekretorė, Drąsutis Brazauskas, Ieva Jankutė, Marytė Genienė, Birutė Žemgulienė ir Juozas Vercinkevičius. Leidėjo partneris – Rambyno regioninio parko direkcija.

Leidinyi pradedamas jautriais poeto **Mykolo Karčiausko** „Nemuno poemos“ (1984) žodžiais „Imkit mane“ apie skalvių mažąją tėvynę abipus Nemuno.

Žurnalistas ir fotografas **Eugenijus Skipitis** („Rambyno kultūros atodangos“) pateikia kelis su Rambyno kalnu susietus kultūros įvykius ir šiose apylinkėse atliktus paminklosauginius darbus, kurie yra svarbūs ne tik Lietuvos, bet ir Europos kultūrai. 2011 m. žiūrniausiu lietuvišku filmu tapo Jono Trukano sukurtas kostiuminis trumpo metražo filmas „Knygnešys“ (2010). Ta pačia tema abejotinos interpretacijos dokumentinį filmą „Knygnešiai“ sukūrė ir airių kilmės kino režisierius Jeremiahas Cullinane'as.

Kasmet lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“ renka Bitėnų kapinaitėse, kuriose pagal evangelikų liuteronų tradiciją pagerbia jose palaidotus šio krašto žmones (Vydūna, Martyno Jankaus šeima, Valterį K. Banaitį, Tilžės akto signatarą Joną Vanagaitį su žmona ir kt.).

Spektaklis apie paskutinės šio kaimo lietuvininkės Elenos Grigolaitytės-Kondratavičienės (1910–1995), Sibiro tremtinės, gyvenimą pagal vokiečių žurnalistės ir rašytojos Ullos Lachauer romaną „Rojaus kelias“ buvo parodytas Šilutės ev. liuteronų bažnyčioje.

Mažosios Lietuvos patriarcho M. Jankaus vaikaite Eva Milda Jankutė-Gerola (Ieva Jankutė), M. Jankaus kultūros paveldo saugojimo ir puoselėjimo premijos steigėja, buvo apdovanojota ordinu „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi. Bitėnuose – paminėtas M. Jankaus muziejaus įkūrimo 30-metis, jo garbei kieme pasodintos obelys.

Ant Rambyno kalno buvo pastatyta skulptūrinė kompozicija su aukuru, skirta baltų dievams (aut. Regimantas Midvikis). Rambyno regioniniame parke vykdomi dideli paminklotvarkos darbai. Sutvarkyti Šereiklaukio, Vilkyškių ir Opstainių piliakalniai, tačiau archeologiniai tyrimai čia vyks dar daugelį metų. 2012 m. pradžioje netoli Rambyno kalno esančioje Rambyno regioninio parko direkcijos sodyboje duris atvers šio parko lankytojų centras su ekspozicija, tikimasi, kad jis taps kaimo bendruomenės dvasinio gyvenimo atspirties tašku.

2011 m. skaitytojus pasiekė knygos apie Mažąją Lietuvą, kuriose atsispindi ir Rambyno kalno kultūros klodai: Šilutės kraštotyros draugijos leidinyi „Šilutės ir Pagėgių krašto dvarai“, dr. Martyno Purvino „Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai“, geologo, prof. habil. dr. Vytauto Juodkazio „Mažoji Lietuva – mano gimtinė“, lituanisto Benjamino Kondrato „Kūrėjų pėdsakai“ septinta dalis „Pagėgių kraštas“, sudarytojų Elenos Stankevičienės ir Sigitos Stonio reprezentacinis leidinyi „Pagėgiai. Šis kraštas kaip muzika...“ bei prof. habil. dr. Domo Kauno „Auszros“ archyvas: Martyno Jankaus rinkinys“.

Apie vieną galingą Vokiečių ordino žygį XIII a. pabaigoje, kai buvo paimtos ir sunaikintos dvi svarbios skalvių pilys Ragainė ir Ramigė ant šventojo Rambyno kalno, žurnale pateikiami du eilėraščiai iš eiliuotos Prūsijos kronikos „Kronininko Mikalojaus Jerošiniečio eilės apie Ragainės ir Ramigės pilies puolimus“ vokiečių ir lietuvių kalbomis.

Archeologas, VU doc. dr. **Valdemaras Šimėnas** savo str. „Neatsiskleidęs Rambynas“ rašo apie archeologinius Rambyno kalno ir jo apylinkių tyrimus Prūsijoje nuo XIX iki XX a. pradžios.

Architektas ir Mažosios Lietuvos tyrėjas dr. **Martynas Purvinas** („Bitėnų pakrantė ir jos sodybos“) nušviečia prie Nemuno ir Bitės upelio žiočių šalia Rambyno kalno įsikūrusių dviejų Bitėnų (Šilėnų ir Užbičių) kaimų istorinę raidą.

1882 m. įrengtas pasienio stulpas, žymintis Rusijos imperijos sienos ribą prie Plikiškės sienos perėjos. E. Mažrimo nuotr. 1980 m.

VDU doc. dr. **Vytenis Almonaitis** („Aukštieji ir Žemieji Eisuliai“) pateikia dar šviežius 2011 m. išpūdžius iš apsilankymo vaizdingame kairiajame Nemuno krante, kuriame dar išlikusi senos Eisulių gyvenvietės iš dviejų dalių likučiai su barbariškai sunaikintomis kapinaitėmis (dab. Kaliningrado sr.). Čia iškyla aukščiausia šiaurinėje Mažosios Lietuvos dalyje kalva – Žvalgakalnis, ant kurio 1912 m. iš stambių akmenų ir plytų buvo išmūrytas masyvus Bismarko bokštas (dabar jau apgriuves). Tokie apžvalgos bokštai, pastatyti ir kitose lietuvininkų aukščiausiose kalvose, pavadinti ilgamečio valstybės kanclerio Otto fon Bismarko vardu, turėjo simbolizuoti suvienytos Vokietijos galybę ir germanų teises į senovines baltų žemes. Nuo minėtos ir gretimų kalvų, kol Nemuno šlaitai nebuvo apaugę medžiais, atsivėdavo tokie išpūdingi vaizdai, kad šios apylinkės jau XIX a. buvo vadintos Lietuvos Šveicarija.

Žurnale spausdinamas ir Vydūno draugijos ilgamečio pirmininko, filosofo dr. **Vaclovo Bagdonavičiaus** pranešimas „Kultūrinė lietuvių jaunimo veikla Pagėgių krašte XX a. pirmoje pusėje“, skaitytas 2011 m. birželio 22 d. Bitėnuose vykusioje konferencijoje „Pagėgių krašto bendruomenės per 115 metų“.

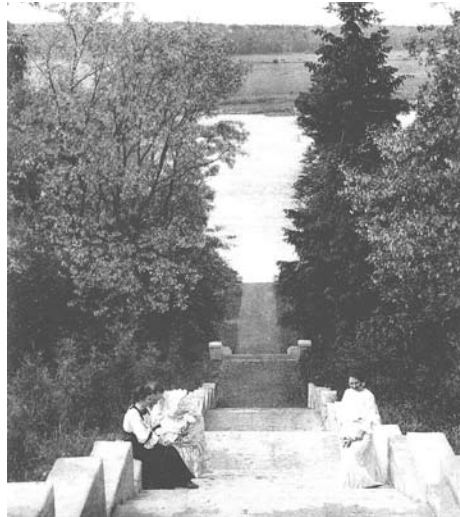
Kraštotyrininkas, Tauragės savivaldybės kultūros paveldo tarnybos vadovas **Edmundas Mažrimas** nušviečia („Tauragės kraštas prie valstybių sienos“) Paprūsės gyventojų verslo ir gyvenimo būdo išskirtinius ypatumus nuo seniausių laikų, rašo apie seniausios Europoje valstybės sienos likučius, kuri egzistavo tarp LDK ir Vokiečių ordino 500 metų dar nuo 1422 m. Melno taikos sutarties. Šios išlikusios sienos Tauragės krašto miškuose atkarpa yra vertingas istorinis, archeologinis, inžinerinis paveldo objektas, savo reikšme prilygstantis nacionaliniam lygmeniui.

Trakiškis žurnalistas ir keliautojas **Vladas Kasperavičius** („Nemunas: kaip tapti upės atminties kapitonu?“) rašo apie keliones pradėtas 1995 m. ekologiniu plaustu „Bliūškis“ iš 4 000 plastiko butelių Nerimi ir Nemunu su mokiniais bei kitais keliauninkais, kurie per penkiolika metų susitiko su įdomiais pane-munės žmonėmis, grožėjosi nuostabiais gamtovaizdžiais, pamatė ir pažino senąjį Nemuną. Įdomu tai, kad autorius ir vėliau patobulintos konstrukcijos plaustų sumanytojas gyvena Senųjų Trakų kaime, kuriame nėra nei upės, nei ežero, net kūdros...

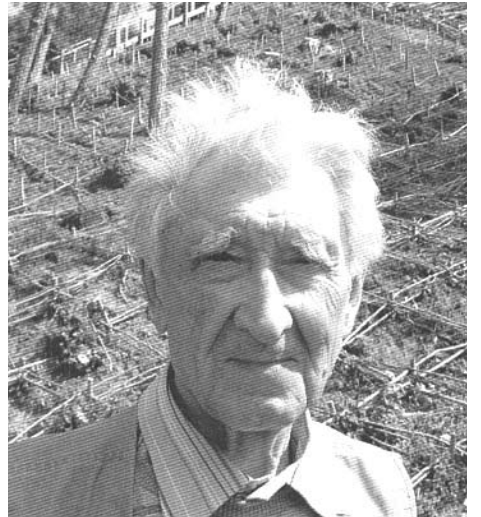
Prasmingai skamba **Anatolijaus Jakimovo** istorinės eilės („Keleriškių eilėraščiai“) apie skalvių krašto vietas.

Rambyno regioninio parko direkcijos vyriausioji kultūrologė **Giedrė Skipitienė** („Mūsų namų ir gyvenimų istorijos“) pasakoja liūdnai gaudžią istoriją apie Alberto Kumpio, vienintelio ūkininko ant Rambyno kalno prieš Antrąjį pasaulinį karą, giminės narių likimą pokario metais Lietuvoje, vėliau Vokietijoje. 1944 m. spalį beveik visi Mažosios Lietuvos gyventojai prarado Tėvynę: vieni atsidūrė Vakaruose, kiti – Sibire. Net ir likę gimtinėje Tėvynės jau neturėjo, tapo svetimi čia atėjusiems, kurie naikino visa, kas vietinių gyventojų buvo sukurta bei sukaupta per šimtmečius. Kas aprašys jų širdgėlą ir nostalgiją nuostabiąjam Rambynui?

Drąsutis Brazauskas, Rambyno regioninio

Didieji Aukštųjų Eisulių laiptai 2011 m. V. Almonaičio nuotr.

Rambyno regioninio parko teritorijoje vykdomų kultūros paveldo tvarkymo projektų autorius Juozas Lukošius

Paveldo objekto tvarkybos darbus priėmusi komisija puikiai įvertino Šereiklaukio piliakalnio tvarkymo darbus, kuriuos atliko UAB „Meliovesta“

Pagėgių choro choristai svečiuose pas M. Jankų

parko direkcijos vyriausiasis kraštotyrininkas, pasakoja apie vieną iš gražiausių gamtos kampelių („Ragainės vingio gamtos paslaptis“). Čia Nemuno užliejamos pievos yra labai derlingos, pasižymi floros ir faunos įvairove, kurių daugelis įrašytos į Lietuvos Raudonąją knygą.

Labai jautriai ir poetiškai skamba **Eugenijaus Skipičio** gamtos aprašymai, pasakojimai ir pamąstymai apie mūsų gyvenimą Lietuvoje dvilykos skirsnelių esė „Iškirstų sodų vynas“.

Dr. **Vytenis Almonaitis** („Šereiklaukis“ – leidinyi apie jo vertą kaimą“) pristato Kristinos Blankaitės sudarytą kraštotyrinį leidinį „Šereiklaukis“, skirtą kaimo 470-osioms vardo paminėjimo ir 450-osioms dvaro įvardijimo metinėms, kuriame nušviesta ilga bei garbinga vietovės istorija. Pamini kai kuriuos netikslumus. Pasidžiaugia, kad jo su žmona siūlytą vietovardžio pakeitimą iš *Šereitlaukio* į *Šereiklaukį* jau pripažino ir kalbininkai, tikisi, kad netrukus jis bus pakeistas ir oficialiai.

Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“ pirmininkas **Viktoras Milašauskas** pateikia „Praetis laišką“, kurio tekstas, parašytas 1900 m. birželio 15 d. ir skirtas ateities kartoms,

mus pasiekė tik dabar. Tas vokiškai rašytas dokumentas, prieš šventinant naują Plaškių evangelikų liuteronų bažnyčią, buvo paslėptas po altoriaus viršutine akmenų plokšte. Viešai skelbiamas pirmą kartą (faksimilė ir lietuviškas vertimas). Jame rašoma apie šios parapijos ankstesnės bažnyčios būklę ir naujos statybą bei įrengimą. Pridursiu dar, kad šios griūvančios bažnyčios likimas vis dar neturi sprendimo.

Žurnalo pabaigoje yra pateikta vokiška straipsnių santrauka.

Tikiuosi, kad įvairaus amžiaus skaitytojai žurnale „Rambynas“ ras aktualių ir įdomių, turinčių didelę istorinę išliekamąją vertę, straipsnių, nes tai yra vertingas šio krašto praeities bei dabarties įamžinimo šaltinis.

Reikia padėkoti finansiniams rėmėjams (UAB „Meliovesta“, AB „Vilkyškių pieninė“, Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ nariai, p. Konrad Stege šeima, Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“ bičiuliai, 2010 m. parėmę draugiją 2 proc. GPM), be kurių paramos šis žurnalas nepasiektų savo skaitytojų.

Ivykiai ir žmonės tokie, kokius juos matė Mykolas Riomeris

Rimantas JOKIMAITIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 1

Skaitydamas vis mažiau, kas gi toje var-
dų ir veidų galerijoje Riomerio akimis buvo
pats šaunias, protingias ir taip to-
liau. Trumpai tariant, ką galėtume pavadinti
autoritetu autoriui. Kandidatų nebuvo labai
daug, nes, objektyviai vertinant, Riomeriui
prilygti išsilavinimu, kultūra, intelektu
nebuvo taip paprasta. Tačiau žmonių, pel-
nusių išskirtinę pagarbą, buvo.

Pirmiausia reikia minėti Juozapą Albina
Herbačiauską. Riomeris Herbačiausko as-
mens neaprašinėja, bet juntamas žavėjimas.
Jis vertina Herbačiauską ir jo „plunksną,
pilną skaidrių spalvų“. Tai išskirtinai retas
žmogus, kurio laišką Riomeris perrašo „Die-
noraštyje“ vos ne ištisai (1919 12 17): „Dvi
tezės Herbačiausko laiške yra ypač įdomios:
viena – kad be Kauno simpatijų, pasitike-
jimo ir palaikymo (supraskime laisvos ir
nepriklausomos Lietuvos) Lenkija praloš
savo politinę ir karinę kampaniją rytuose, o
antra – kad bloga šio reikalo dvasia, ta, kuri
nekenčia Lietuvos ir dėl to negali suvokti
Rytų klausimo Lenkijoje paslapties, yra
Pilsudskis.“

Pirmajai tezei, išanalizavęs aplinkybes,
Riomeris pritaria ir daro išvadą, kad Len-
kijai belieka pasirinkti vieną iš dviejų kelių:
„arba sudaryti sąjungą su besikeliančia
Lietuva“, arba „griežti kreslų politikos,
pelnant priešą Lietuvoje“. Herbačiausko
teiginys dėl Pilsudskio vaidmens Riomeri
nustebino, nes žinojo, kad J. A. Herbačiaus-
kas bendradarbiavo su Pilsudskiu, karštai
gynė jo politiką.

Tęsiame Herbačiausko laiško citatą:
„Nujaučiu, kad Lietuvos lenkai (ypač „vil-
niukai“) ne tik pavėrs niekais (greičiau su-
bjauros) savo garbingą misiją, bet ir pernelyg
prisidės prie to, kad Lenkija Rytų klausimą
galutinai prakiš. Jūs neturite supratimo, ką
jie ten išdarinėja! (...) Negalėjau išverti tos
niekiškos atmosferos.“

Visas 1919 12 18 (ketvirtadienio) „Die-
noraščio“ įrašas, net praleidus svarbius tos
dienos įvykius (teisme mirtimi buvo nuteisti
du nusikaltėliai, o tai buvo gana retas atvejis,
sukeldavęs Riomeriui daugybę minčių),
paskirtas laiško tęsinui. Riomeriui, matyt,
tai buvo labai svarbu, o mums ne mažiau
įdomu paskaityti Herbačiausko samprotavi-
mus. Puiku, kad Riomerio dėka jie išliko.
„P. Vasilevskis (Moračevskio kabineto bu-
vęs užsienio reikalų ministras) viską man
sugadino. Visa to „valstybės vyro“ politika
(o ironija!) siekia Kaune sukelti lenkų revo-
liuciją (sic!) ir suradus pretekstą, kad „lie-
tuviai žudo lenkus“ okupuoti visą Lietuvą,
panašiai kaip Rytų Galiciją. Jis nepripažįsta
net su Lenkija susifederavusios Lietuvos
valstybingumo. Jis pripažįsta tik „auto-
nominių sprendimų – taip kelia klausimą:
Kauno vyriausybė išsižada Vilniaus krašto
ir (risum teneatis?) sutinka būti Lenkijos
bičiulė. (...) Nenoriu sklaityti visų iliuzijų
dėl Pilsudskio asmens. Greit įsitikinsite, kas
jis toks. Ne jo patikėtini žmonės, bet jis
pats savo „idealizmui“ nuplėšė šlovę. Įsiti-
kinau tuo, kalbėdamas su juo dvi valandas.
Jis nemato etnografinės Lietuvos, nes jos
nesupranta, nejaucia! Tiek mane suerzino,
mėtydamas savo šmeižtus Kauno adresu, ir
turėjau narsiomis pastangomis susitvarkyti,
kad nesureaguočiau taip, kaip moku tokiais
atvejais“. (...) Belvederyje pažinau tinkamą
Lietuvos priešą! (...) Pasakiau jam virpančiu,
bet stipriu balsu: „Jeigu, ponas Viršininke,
nepalenssi Kauno, suklopsis per Lietuvą ir
krisi!“ Nustėro labai smarkiai, maniau, kad
išprašys mane už durų.“

„Buvau Kaune, tačiau neigiamas ir
teigiamas puses. Ranką prie širdies pridėjęs
sakau Jums: Kaune yra gera valia, Vilniuje
nėra ir Varšuvoje nėra jos! Negalima iš
lietuvių reikalauti niekšybės, būtent to, kad
išsižadėtų Vilniaus ir broliuotųsi su lenkais.
Kas viliasi, kad lietuvis gali būti toks niekšas,
tas yra moraliai kritęs žmogus. (...) Ir tai
vadinama politika?“

Dar ir šiandien aktualiai skamba J. A.
Herbačiausko pamokymai Pilsudskiui.
Nepaklausė Juzefas savo tėvynainių, tų
„kvailių lietuvių“. Patikėjo stipriojo teise.
„Suklupo“, kaip ir buvo pranašauta Herba-

čiausko. Galiausiai Rytų klausimą „prakišo“
„pelnėdamas priešą Lietuvoje“.

Brangiai tai kainavo Lenkijai, gal net ir
visam regionui, o ypač – Lietuvai. Galėtų
mūsų laikų politikai paskaityti tuos J. A.
Herbačiausko ir M. Riomerio pasvarstymus
ar pranašystes. Gal nebeliptų ant to paties
grėblio, gulinčio Lietuvos ir Lenkijos pasienyje
dar nuo Juzefo Pilsudskio laikų.

Dienoraštyje dešimtys sutiktų žmonių
charakteristikų, žavėjimosi ar paniekos.
Riomeris buvo reiklus žmonėms, matavo
juos savo asmenybės matu. Tačiau jei žmo-
gus ko vertas (kaip J. A. Herbačiauskas),
Riomeris tą su susižavėjimu parašydavo. Ne
vienas pelnė jo pagarbą. Bet, regis, iš visų jų
išsiskyrė Kolno miestelio krautuvininkas,
„apsikroves gausia šeima ir gyvenantis iš
prekybos“, Volfas Remba, taikos teismo
tarėjas „paprastas žydas chalininkas,
nešiojantis tipišką juodą barzdą ir turintis
savo tautai būdingus veido bruožus. Tai
žydas filosofas ir tauriausias svajotojas,
idealistas kaip tyro vandens asara, kaip jau-
trios žmoniškosios sielos nesuteptas perlas.
Mėgstu jį ir vertinu visa širdimi. Atsiminsiu
jį visuomet buvusį gražiausią ir tauriausią
žmogaus tipą, kokį tuo mano gyvenimo
tarpsniu buvau sutikęs“. Taip parašo 1920 02
23 apie eilinį žmogelį, smulkų prekybininką,
žydą ortodoksą, su kuriuo bendravo teisme
ir kurį puikiai pažino.

Žydai buvo neatskiriama ir ryškiai mato-
ma tų laikų Lietuvos ir Lenkijos tikrovės dalis.
Ta tema nemažai parašyta, nes Riomeris
su žydais dirbo, sprendė „žydiškas“ bylas,
stebėjo juos pačius ir jų gyvenimus.

„Šiandien tirdamas bylas susidūriau
su idomia, nors ir labai paplitusia apgaule.
Keli žydai pavasari, nedalyvaujant savininkui,
taip pat žydui, nusipirko karvę iš jo
nepilnamečio (maždaug 20 metų) sūnaus.
Karvę jie nusipirko pigiai. Tėvas Lejba Fišeris,
paleistas iš arešto, i kurią jį vokiečiai už
administracinius pažeidimus, už vengimą
priverstinai maudytis, ikišo, sužinojęs, kad
karvę pardavė sūnus Joselis, apskundė teis-
mo tardytojui karvės pirkėjus. Tyrimas buvo
pradėtas“ (1918 07 10).

Pats Riomeris aiškinosi. Ir išaiškėjo, kad
už vengimą maudytis areštineje laikytas žy-
das buvo blogas žmogus, apleido aklą žmo-
ną, nedavė jai ir „protiškai neišsivysčiusiam
sūnui“ lešų pragyventi ir taip toliau.

Dienoraštyje vis pasisakoma antisemitiz-
mo klausimu. Antisemitų nekenė, nors kaip
teisėjas su jais nuolat turėjo reikalų.

Tarėjo Dombkovskio nemėgstu, „nes
tai vaikščiojantis protinis pamišėlis“. „Man
kartais gėda dėl tų tarėjų, vertinančių žydų
bylas. (...) Žydai tiems tarėjams – tai ne
žmogus.“ „Gal lygiai taip amerikietis vertina
juodaodžius.“ „Žinau, kad žydų požiūryje
į valstybinę teisimą kartais yra daug prado,
niekinančio tą „gojų“ teisimą ir teisingumą.
Jų požiūris į teisimą tam tikra dalimi yra
matuojamas tuo pačiu prietarų ir išankstinių
įsitikinimų masteliu“ (1919 10 28).

1919 balandžio 3 d. Riomeri aplankė
giminaitės, pabėgusios iš bolševikų užimto
Vilniaus. Dienoraštyje perteikiami jų išpu-
džiai. Marynia ir Kotunia „apie bolševikus
visai negali ramiai kalbėti, ir ypač dega
pasiutlę žydams, kurie toje valdžioje
plačiausiai atstovaujami, brukasi visur, go-
džiai užliedami visas įstaigas, pūsdamiesi
arogancija, kuri būdinga ypač žydiškai
jaunuomenei“ (1919 04 04).

Už poros savaitių pats Riomeris buvo
Vilniuje, iš kurio spruko bolševikams artėjant
1919 04 29, antradienį. Vilnius ėjo iš rankų
ir rankas. Bėgo su savo bičiuliais, „kurie
praleido Vilniuje bolševikų okupaciją ir jiems to
pakako, negeidė už jokių pinigų pasilikti
antrą kartą“. Po keleto dienų Riomeris aprašo
nuotaikas pabėgėlių vagonė: „Kalbose vyra-
vo beatodairiška žydų skerdynių apoteozė,
paprastiausiu bepardoniškų žudynių jau
ne tiktai bolševikų ir kažkokių valdančių
figūrų.“ „Jeigu ten atsiktinai būtų atsiradęs
kažkoks žydas, nebūčiau garantavęs, ar jo
nebūtų nužudė arba iš riedančio traukinio
neišmetę ant bėgių.“ „Iš tiesų žmonių sielos
siaubingai sulaukė“ (1919 05 08).

Kaunas, Laisvės alėja Nuotrauka iš albumo „Kauno atvirukai 1918–1940“

Išpuodžių iš Vilniaus tiek daug, kad net pa-
rašo: „Mano tema vis ilgėja – niekaip negaliu
jos išsemti.“ Ir tikrai, vis grįžta ir grįžta prie
Vilniaus atsiminimų, ir tame kontekste vis
išskyla žydai, pogrominės nuotaikos.

Riomeris neturėjo rasinių prietarų. Žydai
Riomeri vertino ir labai gerbė. Tarp jo bičiulių
buvo daug judėjų, su kuriais dirbo, bendravo,
šventes švėsdavo, mieliai vakarodavo. 1918 09
07 žydų naujus metus atšventė kartu su ko-
legomis žydais ir krikščionimis. Vakariene ta
proga surengė advokatas Goldbergas. „Buvo
degtinaitės, kiaušiniai užkandai, nuostabi
lydeka, farširuota pagal žydiškas tradicijas,
žais, vaisiai ir arbata, duona ir ragaišis.“
Dalyvavo ir Lipko, ką tik grįžęs iš Peterbur-
go, kuris papasakojo apie gyvenimą valdant
bolševikams, baisų skurdą ir taip toliau.

Reikia baigti tą nelengvai užbaigiamą
pasakojimą, nors norėtusi tęsti ir tęsti. Dau-
gybės temų net nepalietėme. Nei šis, nei daug
kitų straipsnių neišsėms dienoraščio gėlmės
ir erdvės.

Verti dienoraščio puslapius ir kiekvie-
name iš jų – seniai laiko tėkmėje pradingęs
pasaulis. Tie trys didelės apimties tomai
leido pažvelgti į praėjusius laikus akimis
Mykolo Riomerio, vadinusio save „lenkų
kultūros žmogumi“. Buvo tas „lenkų kultū-
ros žmogus“ didis lietuvis – Lietuvos pilietis,
kiek perfrazavus jo paties žodžius, „toksai,
kokius mes mylime“.

Dabar belieka laukti kitų dienoraščio
knygų. Jose – 1920–1945 metų Lietuva:
Nepriklausomybė, santykiai su kaimynais,
okupacijos, okupantai ir jų talkininkai, karas,
Lietuvos žmonės. Ir, aišku, pats Mykolas
Riomeris.

Ar nejuokinga, Ar galite nesijuokti?

**Šaltinis: „Literatūra ir menas“,
Nr. 40 (3352), 2011 11 04, 2011 11 11
Nr. 41 (3353)**

Pabaiga

SENOJI KIBININĖ

„Senoji Kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus.
- * Edukacinė kibinų gamintojų pamokėlė.
- * Parodomoji šimtalapio gamintojų pamokėlė.
- * Specialus meniu grupėms.
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.
- * Dienos verslo pietūs.
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais:

1. Savanorių pr. 247 (šalia „Maximos bazės“)
2. Savanorių pr. 16 (šalia „Hyper RIMI“)
3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia „Hyper RIMI“)
4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)
5. Konstitucijos pr. 40, Vilnius (prie CUP, šalia Baltojo tilto)
6. Ateities g. 91, Vilnius (MANDARINO patalpoje)
7. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia MADOS)
8. Ukmergės plentas 369, Vilnius (šalia BIG)
9. Gabijos g. 30, Vilnius (šalia „Maximos“)
10. Jeruzalės g. 4, Vilnius (šalia RIMI)
11. Vydūno g. 4, Vilnius, Pilaitė (šalia RIMI).

**Ačiū,
kad esate
kartu!**

www.kibinas.lt

LRL Nr. 04

Kodėl reikėtų sugyventi su kaimynais

Hum. m. dr. Česlovas LAURINAVIČIUS, Lietuvos istorijos institutas

Atkelta iš 1 p.

Pagrindinis to primalumo įrodymas – pats Lietuvos nacionalinės valstybės susikūrimas: jis įvyko, mano žiniomis, ne taip, kaip šiandien mėgstama pateikti: esą, Vakarai tą susidarymą rėmė, o Rytai – trukdė, bet dėl ypatingos bei sudėtingos sąveikos tarp Vakarų ir Rytų. Manau, kad tarptautinė Lietuvos funkcija turėtų būti tos sąveikos tolesnis vystymas arba bent palaikymas, bet joku būdu ne sąveikos transformavimas į konfrontaciją. Toks savos identifikacijos paaiškinimas, manau, reikalingas, kadangi yra ir kitokios identifikacijos variacijos. Pavyzdžiui: a) mes – Europos dalis; šiandieninė Lietuvos valstybė – atsitiktinumas, jos atsiradimo raida moraliai nesaisto; lietuvių tauta, kaip politinė bendruomenė – fikcija, o realios – tik interesų grupės; b) lietuviai – ne valstybinis etnosas, kuriam saugiausia būtų (tikriausiai) Rusijos protektorate... Galimos dar ir kitokios identifikacinės variacijos, ir visos jos, deja, šiandieninės Lietuvos realija.

Trečia. Pagrindiniu subjektu tarptautinėje arenoje neabejotinai tebėra valstybė – ne politinė sistema, kaip kartais gali susidaryti ispūdis. Pagarba kitai valstybei – bendravimo pagrindas; valstybės vidaus politinė sistema – antaeilis dalykas, pagal kurį reikėtų organizuoti sąjungininkus, bet ne priešus; priešų – maksimaliai vengti.

Paradigmos užsienio politikoje

Remsiuosi Henriu Kisindžeriu (Kissinger), kuris, mano manymu, yra vienas žymiausių mūsų laikų užsienio politikos žinovų bei teoretikų. Kisindžeris išskiria dvi pagrindines paradigmas:

Laisvo balansavimo paradigma

Istorijos eigoje būta įvairių jos raiškų, bet po Šaltojo karo ji buvo įgavusi **Geros kaiminystės** koncepto formą. Gera kaiminystė – tai vienas iš triados principų (šalia demokratinės politinės sistemos ir laisvos rinkos), sąlygojusios mūsų narystę NATO (ir ES). Geros kaiminystės konceptas svarbus saugumo požiūriu visam Vidurio Rytų Europos (VRE) regionui ir ypač Baltijos valstybėms. Ruošiantis narystei NATO ekspertai mums aiškino: gerai sugyventi su kaimynais – reiškia būti ne tik (ir ne tiek) saugumo vartotojais, bet ir gamintojais; tai reiškė sienų neliečiamumo pripažinimą, nuostatą bendradarbiauti ekonomikos srityje, laisvai diskutuoti idėjų plotmėje. Taigi remdamosios geros kaiminystės konceptu visos laisvę atgavusios VRE valstybės rašėsi sutartis su savo kaimynėmis. Beje, kai kurios iš tų valstybių dar sutarė **abipusiai** atsiriboti nuo negatyvios praktikos jų santykių istorijoje. Taip padarė ir Lietuva savo sutartyse su Lenkija bei Vokietija. Ir svarbiausia, ką suteikia gera kaiminystė – tai galimybė laisvai balansuoti, o balansavimas yra bet kokio gyvo padaro išlikimo pagrindas, t.y., saugumo pagrindas.

Kietos sąjungos paradigma

Tai balansavimo atsisakymo paradigma. Henri Kisindžeris nuostatą į kietą sąjungą laiko viena pagrindinių priežasčių konfrontacijai bei eventualiam karui kilti. Lietuvos atvejui perėjimas prie kietos sąjungos paradigmos laiko požiūriu sutapo su įstojimu į NATO ir ES. Bet, drįstu teigti, ne tos organizacijos pačios kaip tokios suponavo atsisakymą nuo laisvo balansavimo. Nes praktiškai kiekviena tų organizacijų narė turi savo politiką ir savo balansavimo ribas. Lietuva priskirtina prie išimčių. Lietuvos užsienio politika bent jau viešojoje erdvėje užsirekomendavo kaip bene aršiausia vakarietišku demokratinių vertybių propagandininkė. Apie tokį Lietuvos užsilaikavimą liudija jos išitraukimas į ideologines kampanijas,

kurios tarptautinės politikos kontekste sąlygoja konfrontaciją. Beje, nors konfrontacinės kampanijos, į kurias įsitraukusi Lietuva, nukreiptos prieš bendrai įvardijamus „nedemokratinis režimas“, tačiau tų kampanijų negatyvų poveikį Lietuva junta ne tik santykiuose su Rusija bei Baltarusija, bet ir su kitomis valstybėmis, visų pirma su Lenkija.

Konfrontacinės ideologinės kampanijos: Demokratijos plėtotė į Rytus

Kampanijos kontekste Lietuvos užsienio politika išsikėlė sau idėją *fix* – atkurti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, t. y. remiantis istorine reminiscensija siekti apjungimo teritorijos, kurioje šiandien yra Baltarusijos, Ukrainos, Lenkijos valstybės, tą junginį vertybiškai bei civilizaciškai priešpastatant – vėlgį, pagal istorines reminiscensijas – tariamai Maskvos despotiškai Imperijai. Praktiškai tai reiškė ignoravimą egzistuojančios valstybių sistemos, kaip istorinės bei politinės realijos su atitinkamomis pasekmėmis: a) orientavimąsi į eventualų sienų keitimą; b) egzistuojančių *de facto* nacionalinių identitetų transformavimą; c) Baltarusijos, kaip valstybės, ignoravimą, d) konfrontaciją su Rusija.

Dabar, kai ta kampanija jau išsikvėpusi, viešojoje erdvėje neretai galima pastebėti nostalgiskus prisiminimus dėl vadinamųjų pozityvių tos kampanijos aspektų. Visų pirma nostalgiją dėl tos kampanijos metu tariamai buvusių gerų santykių su Lenkijai. Bet taip buvo, daugiau tik dėl to, kad tarp lenkų būta tikėjimo, jog „atkūrus LDK“ vadinamosios nacionalistinės Lietuvos identitetas transformuosis į „žėčpospolitinį“ identitetą, ir su „litvinų“ problema, kankinusia lenkus nuo 1883 m. bus pagaliau baigta.

Beje, LDK atkurimo koncepcija plėtotą tuomet, kai Lietuvoje valdžioje buvo kairieji, ir kaip neseniai man paaiškino vienas iš tokios paradigmos apologetų, idėjos tikslas buvęs neleisti Lietuvoje įsigalėti etniniam nacionalizmui. Vadovaujantis tokia logika realiai egzistuojančią valstybę galima labai lengvai keisti į idėją *fix*.

Dabar lyg ir atsisakyta LDK atkūrimo, bet lieka kitos ideologinės konfrontacinės kampanijos

Stalinizmo prilyginimas nacizmui

Tai ideologinė kampanija išibėgėjusi Lietuvoje, kai valdžioje įsitvirtino dešinieji. Neabejotina, kad ir pastarųjų išitraukimas į konfrontacinę kampaniją buvo sąlygotas tiek išorės, tiek vidaus politikos interesų.

Stalinizmo prilyginimo nacizmui kampanija paremta ta istorine tiesa, kad tarp stalinizmo ir nacizmo būta daug panašumų, ypač masinio žmonių naikinimo apraiškose. Bet būta ir skirtumų. Pirmiausia, skirtingos ištakos: komunizmo doktrina kėlė utopinį tikslą – visus pasaulio žmones padaryti laimingais, nacionaliniu požiūriu ji buvo indeferenfiška arba net altruistinė. O nacizmas teisę į ateitį programavo tik arijų rasės vokiečiams, taigi doktrina – absoliučiai egoistinė. Nemažiau reikšminga ir kita aplinkybė: nacizmas suponavo holokaustą, o sovietinis rusų kareivis – patinka ar ne – atidarė Aušvico vartus.

Bet esmė čia ne istorinėje atmintyje ir ne teoriniame diskurse, kuris, mano supratimu, leistų ir lyginti tas sistemas, ir jas atitinkamai vertinti; esmė čia problemos eskalavime, kurios pasekmėje siekiama ne tik istorinių bei moralinių refleksijų, bet ir politinių bei teisinių pasekmių. Rusija, kaip praktinio komunizmo tėvynė, skelbiama atsakinga už stalinizmo nusikaltimus. Beje, tos kampanijos apologetų jau nedomina nei tai, kad pati Rusija daugiau už bet kurią kitą šalį nukentėjo nuo komunizmo, nei tai, kad šiandieninėje Rusijoje visgi nemažai daroma,

siekiant plėtoti demokratinį santykį su sava istorija. Akivaizdu, kad minima kampanija – tai tik ideologinis pasiruošimas eventualiam galių santykio keitimui... Ir galima tik spėlioti, kokios tokio pakeitimo pasekmės planuojamos Lietuvai?..

Iš dalies tas pasekmes galima numanyti giliau pamąsčius apie minimos kampanijos logiką. Tektų pastebėti, kad toji logika atsigrežia ne vien prieš Rusiją, bet paradoksaliai – ir prieš Lietuvą. Nors Lietuva kartu su Latvija bei Estija pretenduoja į tos kampanijos lyderius, bet istorinė tiesa yra tokia: bolševizmui įsigalėti Rusijoje santykinai ypatingai didelį vaidmenį suvaidino būtent Rytų Pabaltijo tautos: visų pirma latviai, tai pat lietuviai, mažiau estai. (lietuvių bolševizmo šalininkų priskaičiuojama iki 300 tūkst.). Dar reikšmingesnė būtų kita konstatacija: po bolševizmo perversmo Rusijoje susikūrusias Estijos, Latvijos bei Lietuvos valstybes pirmoji pripažino būtent Sovietų Rusija, o visos kitos – ypač didžiosios demokratinės valstybės, vangė tai padaryti. Vašingtonas bolševikų suteiktą pripažinimą Baltijos valstybėms buvo paskelbęs netgi niekiniu. Bet laikas turėjo savo tiesą. 1920–1939 m. sudarytos sutartys su bolševikų valdoma Rusija bent jau Lietuvai tarnavo teisine atrama ir užsienio politikos pagrindu. Taigi klausimas – kaip tie minimi istoriniai faktai turėtų koreliuoti teisiančią Rusiją? Kokia Rusijos „nuteisimo“ baigtis galėtų būti Lietuvos valstybei? Panašu, kad ir šiuo atveju, kaip ir LDK atkūrimo kampanijoje, pasigavus idėją *fix* ant lošimų stalo metami Lietuvos valstybės pagrindai.

Vertas dėmesio šiame kontekste Lenkijos vaidmuo. Nors Lenkija taip pat aktyvi stalinizmo smerkėja, jos valstybinėje strategijoje tos kampanijos vaidmuo anaip tol ne toks pat, kaip Lietuvoje. Kai tik Lenkijoje buvo pastebėta, kad Lietuvoje LDK atkūrimo vėjus išsikvėpia (be to, žinoma, atsižvelgta į pokyčius JAV administracijoje), Lenkija padarė esminį pokytį savo strategijoje: nuo vadinamosios jogailaičių koncepcijos pasukta piastų vizijos link, kitaip tariant, sugrįžta prie Antrosios Žėčpospolitos idėjųinių pamatų. Tuomet iškartė gerėti Lenkijos santykiai su Rusija. Ir tuomet mes išgirdome, ką iš tikrųjų apie mus galvoja lenkų politinis elitas.

Istorinė analogija

Čia pateikti dabartinės Lietuvos užsienio politikos kontūrai man labai primena tarpukario Lietuvos politiką, konkrečiai, situaciją, kokia klostėsi praėjusio amžiaus 4 deš. Tada taip pat buvo išvystyta konfrontacinė kampanija – „europinės civilizacijos kovos prieš azijinę barbariją“. Kampanija apėmė praktiškai visą Europą ir ypač VRE šalis. Bet dauguma VRE šalių toje situacijoje visgi sugebėjo daugiau mažiau balansuoti; jos turėjo atsarginius diplomatinis rezervus bei atsitraukimo galimybes situacijai pasikeitus. Ypač šiuo požiūriu pasižymėjo Lenkija. Vieniokės valstybės, beapeliaciškai išitraukusios į minimą kampaniją, buvo trys Baltijos valstybės. Tiesa, reikėtų pripažinti, kad Lietuvos tuometė valdžia į minimą kampaniją buvo išitraukusi akivaizdžiai prieš savo valią. Šiaip ar taip, Baltijos valstybių pozicija

prieškariu nemažai paaiškintų, kodėl tik tos trys valstybės buvo priverstos ilgam išnykti iš Europos politinio žemėlapiu.

Analogija su anais laikais matyti ir vidaus politikos požiūriu. Bent jau Lietuvoje ano meto politinės jėgos pasiduodavo išoriniams poveikiams turėdamos interesą ne tiek valstybinį, kiek partinį – kaip valdžią išlaikyti arba kaip ją gauti. Pastaroji aplinkybė, be jokios abejonės, papildomai prisidėjo prie liūdno valstybės likimo.

Ką daryti?

Taisyti santykius su Lenkija. Pirmiausia norėčiau paminėti teigiamą mūsų elgsenos apraišką: į minėtus Lenkijos išpuolius tokiais pat išpuoliais – neatsakyta. Tai stebėtinai pozityvi mūsų elgsenos apraiška, ypač turint galvoje, kokias elgesio manieras demonstruojame, visų pirma rytų kaimynių arba – kaip buvo neseniai – Austrijos atžvilgiu.

Bene pagrindinė matomoji santykių su Lenkija blogėjimo priežastis – lenkų mažumos Lietuvoje problemos. Siekiant judėti santykių su Lenkija (lenkais) gerinimo linkme siūlyčiau tokias kryptis, kurios gali pasirodyti netikėtomis:

a) baigti eskaluoti Molotovo-Ribentropo pakto temą. Patinka kam ar ne, bet tos eskalacijos pasekmė – tvirtinimas stereotipo, kad prieškarinės Lenkijos rytinės sienos buvo teisėtos. Toks stereotipas auga Lietuvos lenkų sąmonėje; jis vystomas ir akademiniame pasaulio literatūroje (visų pirma, mūsų vadinamųjų streteginų partnerių). Tad nėra ko stebėtis, kad vietiniai lenkai iki šiol save identifikuoja su Lenkijos valstybe; b) remiantis demokratiniais principais – o ne vienašaliais dekretais – vesti dialogą su lenkų tautine mažuma Lietuvoje. Ir sukurti atitinkamą teisinę bazę arba sutarimo dvasią, kuria galėtų remtis geras sugyvenimas su lenkų mažuma. Bet norint tai padaryti, reikia pirma susitarti – kas mes lietuviai esame Lietuvoje – ar titulinė nacija, atsakinga už savo valstybę, ar tik – kaip bulvės maiše su užrašu „Lietuva“.

1. Su Baltarusija:

a) padėti tiems, kuriems ten esantis režimas nepakeliamas (o ne siekiantiems parama parazituoti), b) gerbti baltarusių daugumą, kuri kol kas dar balsuoja už ten esantį režimą, c) rasti balansą tarp pagarbos valstybei ir kritikos sistemai.

2. Su Rusija:

a) baigti eskaluoti istorinę tematiką – kaip skaitymą begalinių kaltinimų Rusijai sąrašą, ir pradėti suvokti bei įvertinti savą – kaip tautos bei valstybės, o ne kaip ataskirų grupių – vaidmenį tragiškoje XX a. raidoje, b) gerbti rusų tautą ir Rusijos valstybę, c) globaliniame galių susidūrimo laikytis sąjunginių išpareigojimų su išlyga – nepakenkiant kaimyniniam sugyvenimui. Suprantama, kad panašios išlygos reikalauja ir stiprios valios, ir gerai apgalvotos logikos. Bet jei neturėsime savo logikos, turėsime svetimą...

2012 02 08 Vilnius

Mieli Vorutos skaitytojai,

Vytauto Didžiojo karo muziejus bando surasti Nepriklausomos Lietuvos (1918–1940) karo veikėjo generolo Silvestro Žukausko (1860–1937) kapą ir perlaidoti jo palaikus su visa derama pagarba. Šiame skelbime prašome atsiliepti generolo gimines, pažįstamus, žmones, ką nors žinančius apie tikslą jo kapavietės vietą buvusiose Kauno miesto Karmelių kapinėse (dabar Ramybės parkas) Vytauto prospekte ar apie kapo perkėlimą į naujas kapines.

Pagarbiai
Regina Rajeckienė
Vytauto Didžiojo karo muziejaus
Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja
El.p.: regina.rajeckiene@kam.lt
Tel. (8 37) 32 09 39

Nuotraukoje – Lietuvos kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas ant žirgo. Tautos šventė. Kaunas, 1925 m. gegužės 15 d. Nuotrauka iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondo.

Šviesa, neblėstanti per amžius

Alina MAKARČIUK, Vilnius

Kunigo Jonas Šoblicko kapinis paminklas

Laikas bėga tarytum sraunus upelio vanduo, kurio nei vienas iš mūsų sustabdyti negali. Su kiekviena diena vis labiau artėjame svarbiausių metų švenčių minėjimo link. Daugelis žmonių, skaičiuodami paskutines metų dienas, mintimis atsigrežia į praeitį: apžvelgia pastaraisiais metais nuveiktus darbus, reikšmingus įvykius. 2011 metais Lietuva minėjo įvairias jubilieines sukaktis. Šiemet šventėme tokių žymių asmenų kaip Jokūbo Jasinskio, Jono Šliūpo, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Česlovo Milošo gimimo metines. Taip pat minėjome 100-ąsias Mikalojaus Konstantino Čiurlionio mirties metines. Marcinkonių kunigas Jonas Šoblickas netapo žymiu lietuvių visuomenės veikėju. Tačiau kunigo nuopelnai kraštiečiams negali būti užmiršti minint 140-ąsias gimimo ir 105-ąsias mirties metines.

Kunigas, knygnešys Jonas Šoblickas gimė 1871 metais. Baigęs Vilniaus kunigų seminariją, 1896 m. buvo išventintas į kunigus bei paskirtas vikaru į Stakliškes, Prienų rajone. Tais pačiais metais Jonas Šoblickas buvo perkeltas filialistu į Marcinkonis. Puoselėdamas lietuviybę, Šv. apaštalo Simono ir Judo Tado bažnyčioje pamaldas pradėjo laikyti lietuvių kalba. Gyvendamas Marcinkonyse Jonas Šoblickas stengėsi dirbti žmonių labui: pastatė kleboniją, įrengė Kryžiaus kelio stotis, apmūrijė šventorių, subūrė parapijos chorą, organizavo lietuviškos spaudos platinimą, rūpinosi vaikų švietimu, akcentavo lietuviško rašto svarbą.

Jono Šoblicko veikla neliko nepastebėta to meto žmonių. Lietuvių visuomenės veikėjas Petras Kieras 1905 m. „Vilniaus žiniuose“ rašo: „Nūnai girdime bažnytėlėje iš sakyklos lietuvišką žodį, siejama apšvietimo, tautiško susipratimo grūdą. Pats spėjau pritirti, kad mūsų vadovas ne tik ragina savo avelės prie mokslo, bet atsitikus kokiai progai duoda mokslinių ir šiaip naudingų knygelių beturčiams paskaityti. Tiems, kurie negali patys persisiųsti laikraščių, pataria kokiais knygėles naudinga skaityti. Isteigė jisai Marcinkonių parapijoje „Gyvojo rožančiaus“ broliją, blaivybės draugiją, kurių užduotis doriškai lavinti. Ištikro dideli nuopelnai mūsų kunigėlio negreitai bus užmiršti mūsų kampelyje.“

Kalbėdamas apie Joną Šoblicką tautosakininkas prisimena ir kunigo įsteigtą bažnyčios chorą: „Mūsų bažnytėlėje apleistas giedojimas iš vyrų pusės, galėtų daug geresnis būti tasai dalykas. Pirmiau ir mergaitės menkai giedodavo polskose laikuose, o dabar mergaičių pusėje yra tokių gerų balsų kaip Tamulėvičiaus Pranė, Liolios Jonė, Kašėtų Antosė, Taraukos Nastazija, Samulėvičiaus Rožė ir kitos su kuriomis reta susilyginti galėtų.“

Vincas Krėvė - Mickevičius

Knygnešio Petro Keros maldaknygė

Tai reikia tik trupučio darbo, o giedojimas mūsų bažnytėlėje bus kitoks. Jau ir dabar pas mus geriau gieda (ypač mergaitės) ne kaip kitur...“

Kunigas J. Šoblickas palaikė glaudžius ryšius su Suvalkijos knygnešiu Juozu Kancleriu, kuris parūpindavo Marcinkonių kunigui lietuviškos spaudos. Pats J. Kancleris spaudą atveždavo į Gudakiemio kaimą, esantį netoli Merkinės, Varėnos rajone. Iš čia vietinis knygnešys Kazys Barysas spaudą nuveždavo į Marcinkonis. Patikimiausi ir uoliausi Jono Šoblicko pagalbininkai, lietuviškos spaudos platintojai buvo vlst. Petras Miškinis ir pas jį tarnavusi Kotryna Sidziniauskaitė. Švietėjiška kunigo veikla skatino tobulėti ne vien tik Marcinkonių gyventojus. Lietuvos rašytojas, dramaturgas, ilgametis Kauno universiteto profesorius Vincas Krėvė-Mickevičius baigęs Merkinės mokyklą bei įstojęs į kunigų seminariją, suvokė, kad kunigystė nėra jo tikrasis pašaukimas. Išėjęs iš seminarijos 1902 m. vasarą Vincas Krėvė-Mickevičius vežėjo pas lietuviškos puoselėtoją, kunigą Joną Šoblicką. Manoma, kad kunigo draugija ir įtakojė būsimo literato apsisprendimą kurti gimtąją kalbą.

Jonas Šoblickas mokė pagarbos sau ir kitiems, ragino mylėti tėvynę ir artimą. Svariai prisidėjęs prie lietuviško kaimo švietimo Jonas Šoblickas tapo sektinu pavyzdžiu kitiems. Net ir po kunigo mirties žmonių širdyse išliko jo pamokymai. 1906m. laikraštyje „Šaltinis“ Petras Kieras su nostalgija prisimena kunigą: „Mūsų krašte žmonės mažai teskaito laikraščius, išskiriant keletą, kurie parsisiunčia paraginti a. a. kun. Jono Šoblicko.“

1906 m. Jonas Šoblickas buvo palaidotas Marcinkonių bažnyčios šventoriuje. Laikui bėgant šios parapijos gyventojų lėšomis kunigui buvo pastatytas paminklas, kuriame iškaltas užrašas atspindi žmonių jaučiamą pagarbą bei meilę Marcinkonių kunigui: Šį paminklą mylimajam klebonui parapijonys yra pastatė.

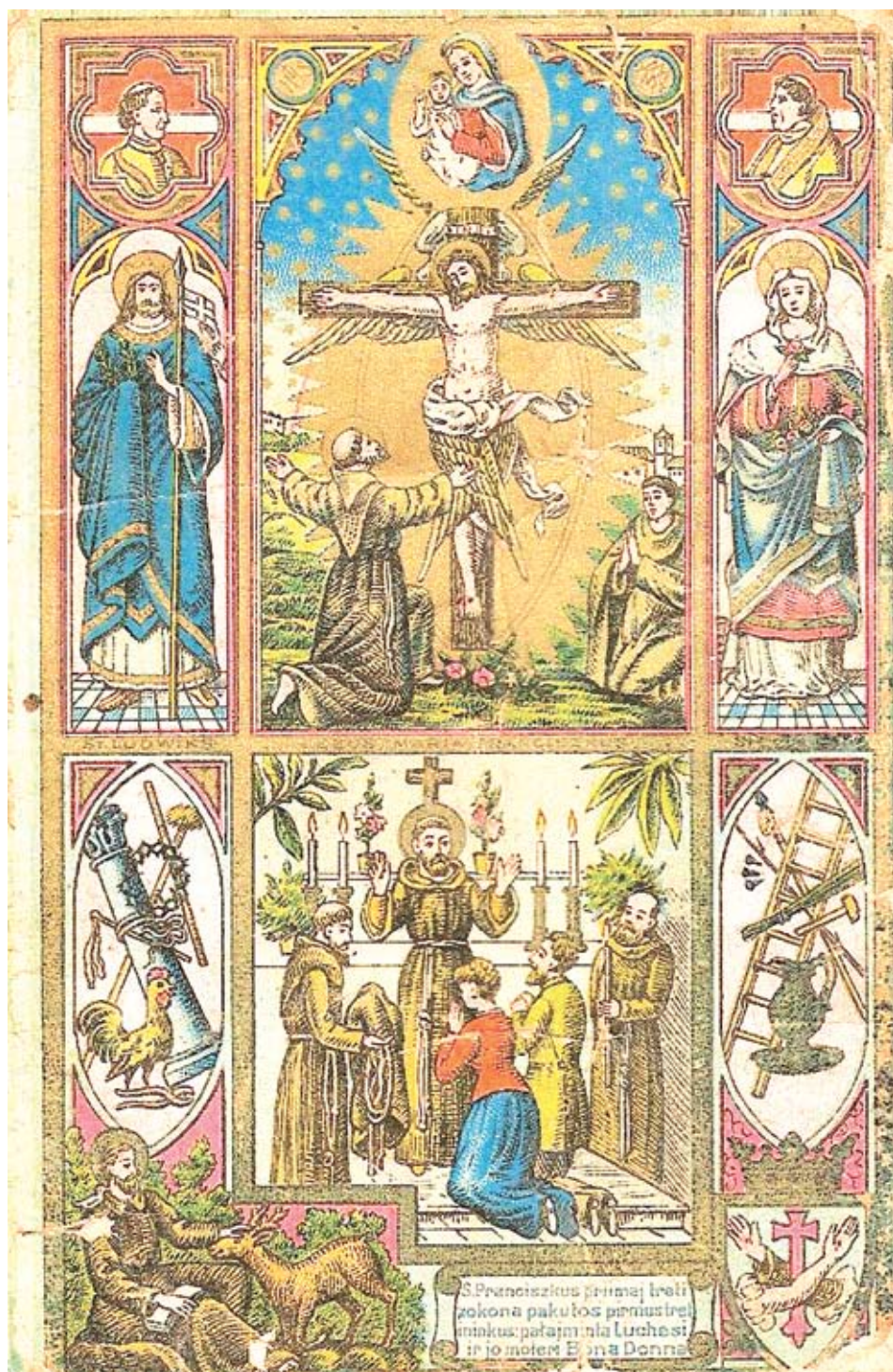
Autorės nuotr.

Kunigas Jonas Šoblickas

Knygnešys Kazys Barysas

Iliustracija iš maldaknygės „Aukso altorius“

Marcinkonių bažnyčia

Lietuvos kolonizavimo neigimas ir partizanų kaltinimas genocido veiksmais

Doc. dr. Vladas TERLECKAS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 3

Šių trijų faktų Pociui užtenka taip apibendrinti: „Naikinti, išstumti kolonistus mėginta beveik visuose regionuose“. Kaip toje patarlėje: kas žmogui rūpi, tas ant liežuvio tupi“. Juk Opšrūtų istorija ir kiti žinomi faktai byloja, kad partizanai nesiekė tikslo naikinti kolonistų, o stengėsi perspėjimais, grasinimais juos išvaryti iš Lietuvos. Knygoje „Kapai be kryžių kryžiai be kapų“ (K., 2009, p. 114) rašoma, kad partizanų įspėti Jugavangio k. (Prienu r.) kolonistai išvyko, niekas iš jų nenukentėjo. Naujonių k. (Anykščių r.) pas vietinius rusus Asačiovus dirbo du atvykėliai tautiečiai. Partizanai perspėjo Asačiovus atleisti samdinius, bet jie nepaklausė. Tuomet iš jų buvo paimta daiktų ir pinigų, o atvykėliai nubausti fizine bausme.

Net daug gyvybių pareikalavusios Opšrūtų ir Deltuvos istorijos teikia pagrindą kelti kontroversiją – šių antpuolių pagrindinis tikslas nebuvo okupanto ginkluotų, pavoju partizanams ir kaimo žmonėms atramos punktų naikinimas, o buvo savigny bei kaimiečių saugojimas nuo terorizavimo. Taip elgtis partizanai turėjo ne tik teisę, bet ir pareigą. Anot J. Starkausko, po partizanų atakų prieš Opšrūtų ir dar kelis rusų kolonistų kaimus (daugiausia Panevėžio aps.) okupantas jau nenorėjo Lietuvos kaime kurti rusų kolonistų tvirtovių. Priešingai buvo Latvijoje. Mūsų partizanai sutrukdė priešui skverbtis į kaimą, lietuviybės saugotoją.

Taip pat Pocius knygoje tvirtinama: „Susidorojimų su atskiromis rusų grupėmis ar šeimomis pasitaikė visame krašte“ (p. 299). Toks apibendrinimas padarytas remiantis „patikimais“ čekistų dokumentais, kuriuose aprašyti partizanams priskirti vos aštuoniose vietovėse 1944–1949 m. nužudyti 27 rusai ir 5 baltarusiai. Toliau paspėliojes, „sunku aiškiai nustatyti, kur rusai buvo sunaikinti vien etninio pagrindu, o kur ideologiniu, kaltinant kolaboravimu“, Pocius prielaidauja: „Ko gera, abu motyvai buvo glaudžiai susipynę“. Nekompetenciją rodo kolonistų priskyrimas prie kolaborantų. Minėta spėlionė „sunku aiškiai nustatyti“ greičiausiai yra apsimėstinė, kryptinga ir netinkanti moksliniam darbui. Net čekistinis žuvusiųjų pietų Žemaitijoje vardynas leidžia padaryti kai kurias išvadas, išsklaidyti Pocius spėliones. Per visą laiką Tauragės r. žuvo 22 rusai, iš jų 7 sribai, 1 čekistas ir 1 milicininkas, 2 aktyvistai. Prie Šilutės r. partizanų aukų priskirti 25 rusai, iš kurių 14 represinių struktūrų nariai ir 7 partiniai sovietiniai aktyvistai; Raseinių r. iš 24 žuvusių rusų 17 priklausė represinėms struktūroms, 3 – partiniam sovietiniam aktyvui. Turbūt net Pocius neginčys, kad 1) absoliuti rusų dauguma žuvo per susidūrimus su partizanais, o nebuvo jų nužudyti; 2) žuvo ar buvo nužudyti ne dėl tautybės. Charakteringiausiu pavyzdžiu galėtų būti Raseinių r. žuvę net 7 Bėspalovai, iš jų 3 buvo sribai, vienas – apylinkės pirmininko pavaduotojas, kitas – „naujakyrys“. Dar dviejų pareigos nenurodytos. Vardyne nurodytos skirtingos jų „nužudymo“ datos, kurios ir rodo, kad jie nebuvo sušaudyti, o žuvo kautynėse su partizanais.

Jei partizanai intensyviai naikino rusus vien dėl jų tautybės, kaip tada paaiškinti jų nenorą po reokupacijos grįžti į tėvynę. Rusijos istorikai nurodo, kad vokiečių atvežti į Lietuvą belaisviai ir civiliai nenorėjo grįžti namo. 1944-08-18–12-20 prievarta buvo reevakuota 52,3 tūkst., 1945-02-10–1946-01-01 išvyko 15,6 tūkst. šios kategorijos asmenų (Rossija v XX veke. M., 2005). J. Matusevičius išaiškino, kad grįžtantys į gimtinę prievarta atimtinę iš mūsų kaimiečių arklius, karves, vežimus, produktus ir gabeno į Rusiją. Plėsti padėjo represinės struktūros ir vietiniai pareigūnai.

Gal siekdamas greitai paaiškėsiančio tikslo prie kolonistų priskiria partizanų sušaudytus čigonus. Esą 1946-07-07 Rudnios vls. Kašėtų kaime jie sunaikino šnipinėjimu

įtartą čigonų šeimą ir 1947-07-13 Miroslavo apylinkėse sušaudė 5 čigonus ir 1 sužeidė. Jų vardai (Magdė, Mykolas, Antanas) aiškiai rodo, kad šie čigonai nebuvo kolonistai. Nors Pocius prisipažįsta, kad „tebėra neaiškūs šio susidorojimo motyvai“, bet tai netrukdo jam kaltinti partizanus rasizmo apraiška... Nepaisoma net to, kad KGB skelbtame nužudytųjų sąrašė („Buržuazinių nacionalistų gaujų siautėjimas Dzūkijoje“) neįrašyta nė viena žuvusio čigono pavardė. Labai norint prie genocido prieš čigonus požymių galima priskirti ir tokį nutikimą. Neaišku kuriais metais Utenos aps. Medenių k. apie 10 čigonų šėrė savo arklius nupjautomis avižomis. Šeimnininko prašymo nepaklausė, todėl jis kreipėsi į partizanų būrio vadą, kuris čigonus „pašventino“ bizūnu (Dejavo žemė ir žmonės. Utena, 2004, p. 88). Nutylėjus baudimo priežastį, turėtume genocido poreiški.

Bandoma įteigti, kad 1948-04-20 Rokiškio aps. Juodynės vls. Armonių partizanai sušaudė vietinius rusus vien dėl jų simpatijų okupanto valdžiai ir nepalankaus požiūrio į pogrindį. Iprastai jis spėlioja, jog vietinių rusų lojalumo okupantui viena iš priežasčių slypi „smetoninės“ valdžios etnocentristinėje ideologijoje (čekistų terminologija, nacionalizme). Išsigalvoja, nes skelbtuose prisiminimuose yra daugybė liudijimų apie draugiškus lietuvių ir rusų santykius iki 1940 m. okupacijos: jaunimas kartu rengė šokių, šventė įvairias šventes ir pan. Nuo 1940 m. birželio santykiai pasikeitė ne lietuvių iniciatyva. Tiesa, ne visur. Ko tik neprisigalvojama siekiant apkaltinti Lietuvą, partizanus ir tuo pačiu pateisinti okupanto veiksmus! Pasirodo mes kalti, labai kalti, kad neatsiklaupėme, bet ilgai priešinomės.

Klasikiniu pavyzdžiu to, kad partizanai nenaikino vietinių rusų dėl jų tautybės, simpatijų, lojalumo sovietams, galėtų būti jų apgyvendinto Stapšėnų kaimo (Utenos aps.) istorija. Dauguma jo vyrų išėjo į sribus, buvo agresyvūs, terorizavo aplinkinius gyventojus, kiti apsiginklavę gyrėsi: „Mūsų kaimas – tvirtovė, antra Maskva. Mes nebijom jokių banditų“. 1947 m. spalį partizanai padegė kaimą, sudegė 15–16 namų su ūkiniais pastatais, bet nė vieno gyventojų nenužudė. Po to „maskviečiai“ spruko į Uteną, Tauragnus. 1949-04-05 čekistų apklausama kaip liudininkė šio kaimo gyventoją Valentina Andrejeva parodė, kad dauguma kaimo vyrų buvo ginkluoti, už tai kaimas sudegintas. Taigi paprasta kaimo moteris gerai suprato, kad partizanai taip pasielgė ne dėl tautybės. Tik mokslų daktaro laipsnio siekiamas tik nesuprantama. Ir kodėl ši įvyki nutyli? Tikriausia todėl, kad netelpa į jo kurpiamos „tikros, neidealizuotos“ pokario istorijos schemą, į mitą apie beatodairiškus žudikus partizanus.

Sirvydžių rusai 1940–1941 m. aktyviai stojo į komjaunimą, 1944 m. daugelis tapo sribais, darė „tvarką“, vykdė „konfiskacijas“, gaudė besislapsčiusius vyrus. Panašiai elgėsi gretimų kaimų – Minankos, Politiškių, Seimatės – rusai. Nežinoma, kad partizanai būtų jiems keršiję. Būta ir kitaip besielgusių rusų. Liudijama, kad Gatelių kaimo skurdžiai gyvenę rusai laikė partizanų, maitino juos sugauta žuvimi, perspėdavo apie siaučiančius kareivius, sribus. Brinkiškių kaimo rusai ėję ranka rankon su partizanais. Pasak Pocius išvedžiojimų, to neturėję būti: partizanai turėjo jų bijoti arba juos naikinti. Ne vienas Lietuvos rusas jautė pareigą būti su lietuviais, kartu kovoti prieš okupantą. Neminėsiu gerai žinomų partizanų Kazanų. Amžininkai prisimena Rytų Lietuvoje partizanavusius Prošką iš Judėnų k. (Obelių vls.), Gojaus k. gyventoją Leontijų Kostiną-Kietį (dalyvavusį sudeginant Stapšėnų k.), rokiškėną Klemensą Gladkiną ir kt. Regis, į minėtą Brinkiškių k. vokiečių atvežta rusų majoro dukra Zina po karo griežtai atsisakė grįžti į Rusiją,

dirbo partizanų ryšininke. Paminėti faktai Pocius nesudomino.

Paspėkuliuojama ir lenkų žudynių korta. Kaip pretekstą tam Pocius panaudoja čekistų užrašytą 1947-08-21 Ukmergės aps. dviejuose kaimuose 3 lenkų šeimų (9 asmenų) sušaudymą. Ši vienintelė nutikimą palydi angažuotu fantazavimu: „negalima pasakyti, ar šeimos sušaudytos vien tik už tai, kad buvo lenkai, ar [...] buvo kaltinami bendradarbiavimu (su kuo? – V. T.). Įtikinamesnis antras variantas“. Tai ačiū ir už tai! Bijau, kad iš šių postringavimų ne vienam skaitytojui įstrigs į atmintį žodžiai „lietuvių partizanai žudė lenkus“. Veikiausiai to ir siekiama. Mūsų kovotojai, priešingai Ukrainos partizanams, nežudė nesutikusių repatrijuoti į Lenkiją žmonių, nedegino jų kaimų. Beje, analogiškai elgėsi Lenkijos komunistinė valdžia su joje seniai gyvenusiais ukrainiečiais. Prieš nenorinčius persikelti į Ukrainą buvo rengiamos karinės operacijos.

Visa tai Pocius užbaigia pribloškiančiu nuosprendžiu: „Partizanų vykdytos kolonistų naikinimo akcijos turi sunkaus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimo (genocido nusikaltimo) požymių“ (p. 301). Net čekistams, ideologams ir propagandistams nešovė mintis šitaip apkaltinti partizanus. Perskaitęs šį nuosprendį, turėtum jam dėkoti, kad partizanų neapkaltino Holokausto požymiais, nes čekistų popieriuose minima, jog 1946-05-12 nuo sprogusios minos žuvo 3 žydai, tarp jų Žemaičių Naumiesčio vykdomojo komiteto (VK) pirmininkas Motelis Berelovičius. Taip pat buvo nukautas ar nužudytas Sereščiaus VK sekretorius Mizenteris. Gal Pocius tiesiog pražiopsojo tokių „svarbių“ įvykius. Šiuos asmenis partizanai naikino kaip aktyvius kolaborantus.

Rimčiau kalbant, Pocius sviestą kaltinimą suprantu kaip užuominą ar net raginimą liautis kalbėjus apie mūsų tautos atžvilgiu vykdytą genocidą, juolab reikalauoti atlyginti už žudynes, o maldauti atleidyti už partizanų nužudytus kitataučius tik dėl jų tautybės. Beje, tokių kaltinimų ir samprotavimų galima rasti kai kurių dabartinės Rusijos pseudoistorikų rašliavoje. Deja, ne tik joje.

Gal nenoromis ar nenujaučiant įsiliejamą į antilietuviškų chorisų gretas, visam pasauliui giedančių apie žmogžudžius lietuvių, latvių, estus. Tiems, kurie dirguoja tokiems chorams, labai svarbu, kad dalyvautų mūsų istorikai, mažų mažiausia nežinantys anos kartos moralinių nuostatų. Gerai, kad poetas M. Martinaitis priminė, jog kaimiečiai vartojo dvi sąvokas – ruskis ir rusas. Ruskis buvo tapatinamas su okupantu, sovietu. Rusui, net kareiviams nebuvo jaučiamas priešiškas. Nesulaikau nepapasakojęs tėviškės istoriją. 1941 m. birželį sukilėliai ketino sušaudyti į nelaisvę paimtus kelis rusų karininkus ir kareivius. Mama, jos seserys ir kitos moterys išprašė nežudyti belaisvių. Maldavo ir tos, kurių brolio šeima (tarp jų vienerių ir dvejų metų vaikeliai) prieš savaitę buvo ištremta. Su vokiečių išdalintais ūkininkams rusų belaisviais buvo elgiamasi kaip su šeimos nariais. Kiek beskaitytum prisiminimų, visur rasi tokių pavyzdžių. O tėvynėje Stalino įsakymu jie buvo šaudomi,

po karo uždaromi 10 m. į lagerius. Deja, po Lietuvos reokupacijos daugelis belaisvių tapo aršiais sribais, čekistinės kariuomenės vedliais, skundikais, žudikais. Toks buvo Pakiaunio dvare „atšertas“ Vaska, kuris gyrėsi, kad jam nušauti žmogų ar katiną yra tas pat. Jis ar jo sėbrai nušovė (1945 m.) A. Krinicką, ėjusį iš pievos. Matyt, žiaurumu vakarykščiai belaisviai norėjo išsigelbėti nuo jų laukusio lagerio ar mirties. A. Jakovlevo duomenimis, karo metais vien tik kariniai tribunolai nuteisė sušaudyti per 994 tūkst., iš jų daugiau kaip 157 tūkst. kariškių, sugebėjusių pabėgti iš nelaisvės, prasiveržti iš apsupimo. „Saviškiai“ enkavedistai sunaikino 15 divizijų kareivių. Paradoksalu, bet tironas Stalinas padėjo Hitleriui kariauti su SSRS. Vokiečiai, išdalindami mūsų ūkininkams mažiausia apie 68 tūkst. rusų, atsikratė jų maitinimo naštos (mažiau „burnų“ liko ir Sovietijoje) ir palengvino Maskvai kolonizuoti Lietuvą, sukurti okupacines, represines struktūras. Pociui ir jo adeptams derėtų pažvelgti į Rytus, daugiau paskaityti literatūros.

Su į Lietuvą plūdusiais iš Rusijos „duoneliautojais“ būdavo dalinamasi paskutiniu duonos kriaukšliu. Ypač gailėtasi Leningrado „blokadininkų“. Pamenu, kaip Tėvai aiškindavosi ir teisindavosi negalį labiau padėti. Neužtrenkdavo pirkios durų ir rečiau užklystantiems vokitukams. Tik negalėjo susikalbėti. Rusijos istorikų skelbtais duomenimis, 1948 m. Lietuvoje buvo apie 13 tūkst. pabėgėlių iš Karaliaučiaus, ieškojusių išsigelbėjimo nuo bado. Mūsų tėvai išgelbėjo juos. Tik kas dabar tai prisimena, vertina?! Susirūpinę kita kuo. Ar kitaip galėjo elgtis tokių tėvų išauginti partizanai?! Žinoma, daug atsitikimų, kai partizanai nuginklavę paleisdavo į nelaisvę paimtus karininkus, kareivius. Tokį poelgį motyvuodavo taip: „Jie – taip pat žmonės“. Ne kartą yra buvę, kad sulaukytus rusus aktyvistus paleisdavo, o lietuvių pareigūnus sušaudydavo.

Pagaliau partizanų spaudoje, jų ideologų (pvz., J. Šibailos) pasisakymuose buvo pabrėžiama, kad jie nejaucia neapykantos eiliniams rusų kareiviams ir nekariauja su jais, o tik gina savo egzistenciją. J. Šibaila pasipriešinimo kovą traktavo ir kaip kovą už Rusijos demokratizavimą, rusų atgimimą. L. Baliukevičiaus-Dzūko leistame rusų k. laikraštelyje „Svobonoje slovo“ išsakyta mintis, kad rusų tauta pajus poreikį atsikratyti totalitarinio režimo.

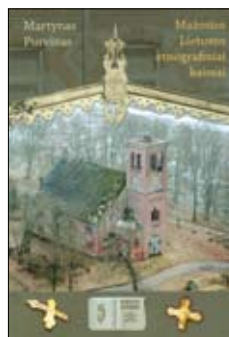
Galėjo būti, kad rusai buvo nužudyti kaip žiauriausiai lietuvių naikinusios tautos atstovai. Tarp dešimčių tūkstančių kovotojų pasitaikė ir žiaurių, ir palūžusių, neatlaikiusių psichologinės įtampos. Kitaip bet kurių karų istorijoje nebūna. Kiek svarstytum, susidaro ispūdis, kad knygos autoriui idealas yra Latvijos kolonizavimu surusinti kaimai.

Minimas Pocius kaltinimas padeda suprasti tikrąjį sąmoningos kolonizacijos atkaklaus neigimo tikslą. Mat 1949 m. Hagos konvencija draudžia kolonizuoti okupuotą šalį. Turbūt nuneigus sąmoningą kolonizaciją, okupantui nekiltų jokių pasekmių. Simptomatiška, kad ir tarptautinės teisės žinovus pretenduojantis Pocius niekur nemini šios konvencijos.

Pabaiga

Vorutos fondas išleido dr. Martyno Purvino knygą *Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai*, Trakai: Voruta, 2011, 352 p., spalvota, iliustruota.

Knygą galite įsigyti Vilniaus centriniame knygyne, Martyno Jankaus muziejuje Bitėnuose, Mažosios Lietuvos muziejuje Klaipėdoje, Šilutės muziejuje ir Vorutos redakcijoje. buhalterija@voruta.lt

Europos šaknys ir mes, lietuviai

Autorės pastabos dėl knygos „Europos šaknys ir mes, lietuviai“ kritinės apžvalgos

Jūratė STATKUTĖ de ROSALES, Venesuela

Visų pirma nustebino tai, kad prof. Alvydo Butkaus ir dr. Stefano M. Lanzos straipsnis, paskelbtas 2011 m. gruodžio 23 d. „Vorutoje“, yra pavadintas su moksliniam straipsniui nepritinkama ironija **Kaip baltai tampa gotais**. Kursyvų išskyrus žodį *autorė*, ji pristatoma skaitytoji su išankstine nuostata ne apie gvildinamą temą, o apie autorės asmenį: „Garbingo amžiaus *autorė* be didesnės mokslinės atodairios *gudais* paverčia tautą, tradiciškai žinomą kaip *gotai*, ir vienus ir kitus priskirdama baltams. Pirmasis autorės žingsnis įrodinėjant, kad gotai buvo baltai (todėl ir turi būti vadinami baltiškų žodžiu *gudai*) yra jų kilmės vietos perkėlimas arčiau baltų arealo, taip bandant paneigti vyraujančią skandinaviškos jų kilmės teoriją“.

Džiugu, kad filologijos autoritetas prof. Alvydas Butkus žodį „gudai“ vadina „baltiškų žodžiu“, nes taip Ispanijoje iki šių dienų save vadina gudai, kurių pavadinimas *goth* (anglų, vokiečių kalbomis, viduramžių lotynika) davė Lietuvai naujądarą – svetimžodį „gotai“. Ispanijos gudai patys savęs kitaip nevadino, kaip tik tuo „baltiškų žodžiu“, kartais vartodami dabartinės lietuvių kalbos garsą *u* (gudo), o dažniausiai galbūt periferinių baltiškų tarmių o (godo). Tenka padėkoti prof. Butkui už malonią pagalbą Rosales teorijai paremti nurodant, kad „gudas“ yra baltiškas žodis.

Profesoriaus A. Butkaus pastaba, kad VI a. istorikas Jordanas „niekada gotų tautos nevadino gudais“ vargu ar yra argumentas, nes Jordanas juk rašė lotyniškai ir vartojo lotyniškų terminus, kurie, išverstį į ispanų kalbą, nuo ankstyvųjų viduramžių iki XXI amžiaus visada yra *godos*. Tūkstančiuose veikalų ispanų kalba šis žodis vartojamas kalbant apie tuos pačius žmones, kuriuos prof. Butkus vadina jiems svetimu žodžiu „gotai“.

Knygos **Europos šaknys ir mes**, lietuviai kritikai skirtingame straipsnyje autorė Jūratė de Rosales kaltinama netiksliai Jordano teksto vertimu, neva ji klaidingai perrašė Jordaną rašydama *de hanc*, kai originale yra įnagininkas *de hac*. Rašant visada gali įsivelti vienos raidės „typing“ klaidų, priekaištas nebūtų labai svarus, betgi, peržiūrėjus visą **Gudų kilmės vietos** skyrių, net ir tos mažos minėtos klaidos ten nėra. Jei kritikai naudojo kitą tekstą, turėjo nurodyti, koks jis ir iš kur. Tačiau nei juodraštyje, nei išbaigta akademiniu lygiu paskelbtame pirmajame Rosales knygos skyriuje, apie kurį čia kalbama, prof. Butkaus nurodyto sakinio iš viso nėra.

Iš esmės klausimas čia yra tik dėl vieno žodžio: lot. *a fronte* — autoriaus Jordano, rašiusio 551 metais, nuoroda, kur yra ta gudų tėviškė Skančia. Jos aprašymas Jordano „Getikoje“ prasideda Vyslos žiotimis. Pasak Butkaus, *a fronte* reiškia „priešais“ Vyslos žiotis, ir Skančia yra nukeliama į kitą jūros pusę, t. y. į Švediją, o tai suteikia gudams skandinaviską kilmę. Rosales teigimu, *a fronte* yra įnagininkas, reiškiantis „priekiu“, t. y. „priekyje“, Skančia yra priekinėje aprašomos vietovės pusėje, taigi Prūsijoje, ir gudai buvo baltai.

Kritikams tuomet kyla sunkumų verčiant toliau, kur parašyta, kad nuo Vyslos žiočių aprašomoji sala „matosi“. Tad jiems kitos išeities nelieka, kaip griebtis abstraktaus „geografinio aprašymo konteksto“ (Butkus dixit). Neaišku,

kodėl toks paprastas sakiny, jog sala nuo Vyslos žiočių matyti, tampa toks nepatogus, kad reikia jį dirbtinai paversti abstraktu.

Butkus neatsargiai rašo, kad „Statkutė nesutinka su visais mokslininkų vertimais“. Net jei ir tikrai būtų „visi vertimai“, tai jokių būdu nereikštų, kad tie „visi“ vertimai yra neklaidingi. Bet Rosales teigia, kad tie „visi“ prasidėjo tikrai su klaidingu 1884 metais Vilhelmo Martinso atliktu Jordano teksto vertimu. Klaida vėliau kartojosi, aiškina Rosales, į įvairias kalbas darytuose vertimuose pradedant 1915 metų angliškų *Charles Christopher Mierow* vertimu.

Kitais laikais „visi“ – šiuokart tikrai visi – vertė ir galvojo kitaip nei *Martins*, *Mierow* ir Butkus. Jordano tekstas buvo verčiamas lygiai taip, kaip Rosales dabar aiškina, kai tekstą vertė tos pačios viduramžių lotynų kalbos vartotojai, kaip ir Jordanas. Autoriai, kurie Jordaną vertė jam artimesniu laiku, viduramžiais, rašo apie jį **Rytus nuo Vyslos žiočių prasidedančią matyti salą**. Gaila, kad prof. A. Butkus ir dr. S. M. Lanza, matyt, neskaitė jų kritikuojamo pirmojo Rosales skyriaus iki galo, nes ten būtų suradę vardus ir tekstus senųjų Ispanijos autorių, kurie dargi pridurdavo, kad sala yra „i rytus nuo Vyslos žiočių“, o tai turėtų išsklaidyti mūsų kritikų abejones. Kadangi, matyt, neskaitė, galima jiems palengvinti darbą ir pasiūlyti atsiversti istoriko arkivyskupo *Rodrigo Jiménez de Rada* „Historia Gothorum“.

Kitas kritikų argumentas, kad Jordanas yra „prieštarinėjantis vertinamas“ istorikas, pakartoja pangermanizmui mielą ir įsakmiai kartotą Jordano nuvertinimą. Apie tai daug ir plačiai rašo Rosales savo knygoje, kuri, vėl atrodo, kritikų nebuvo perskaityta. Pangermanizmui buvo būtina nuvertinti Jordaną, nes antraip nebegalima gudų (gotų) priskirti germanams. Kadaisė buvęs populiarus, gerbiamas ir daug kartų perrašytas, o vėliau pakartotinai perspausdintas Jordano veikalas apie gudus dabar vėl tampa rimto pasitikėjimo vertu tyrimo objektu tiek Šiaurės Amerikoje, tiek ir Ispanijoje (J. O’Donnell; S. Bodelón, tarp kitų).

Apskritai šiuo metu Vakarų Europoje, ypač tarp keltų kultūros tyrinėtojų, yra susidares svarbus ir įdomus judėjimas, kritikuojantis senovės graikų ir romėnų pateiktą vadinamojo „barbariko“ įvaizdį. Aiškėja, kad tai būta prieš dergimo propaganda, normali, kai vyksta karas, o tuo tarpu konkretūs radiniai dabartiniais archeologams rodo visai ką kitą (C. Goudineau; B. Cunliffe). Kaip ir Lietuvoje, Prancūzijoje šiuo metu vyksta sparti archeologijos pažanga ir gausėja įrodymų, kurių užginčyti nebegalima. Gal neprotinga dėl tariamo „nepasitikėjimo“ atmesti ankstyviausiojo iki mūsų laikų išlikusio metraščio VI a. gudų kilmės autorių, nes jis pasakoja tai, ko graikų ir Romos autoriai nepasako (Jordanas mini ir kitus autorius, rašiusius kaip ir jis apie gudų kilmę, antai mini Ablabijaus gudų istoriją ir Diono Kasijo knygas apie gudus, bet visa tai yra dingę, išlikusios tikrai Jordano dvi knygos: „Getika“ ir viena trumpa „Romos istorija“). Ar Jordanas yra teisus, paskutinį žodį tars archeologija, kaip dabar ji jau taria lemiama žodį Prancūzijoje keltų atžvilgiu, — parodydama, kad aklas pasitikėjimas graikų ir romėnų raštais per paskutinius tris šimtmečius sukūrė klaidingą, bet stipriai įsigalėjusį praeities vaizdą.

Klausimas, ar istorija gali, ar negali pripažinti pasakojimų, kurių yra tik viena versija ir kurių nepatvirtina klasikinė graikų-romėnų literatūra, šiuo metu yra plačiai diskutuojamas, ir Jordano atžvilgiu vieni autoriai iškelia jo pasakojimų vientisumą ir prieštaravimų nebuvimą (J. O’Donnell, H. Wolfram, S. Bodelón, tarp kitų), kiti, kaip ir Rosales, mato, kad Jordano pasakojimą vis dažniau patvirtina daiktiniai radiniai, archeologijos įrodymai. Pagrindinė Rosales tema **Europos šaknų** knygoje būtent ir yra parodyti, jog Jordanas neklydo. Su viena gana svarbia išimtimi: XV „Getikos“ skyrius (apie imperatorių Maksiminą), kuris, paties Jordano teigimu, jo ištiesai paimtas iš Simako, yra būdingo graikų-romėnų fantazuoto pasakojimo stiliaus pavyzdys. Visur kitur Jordanas sudaro kontrastą su romėnų rašytojais, nes jis yra nuosekliai racionalus, tą kaip tik pabrėžia filologas James O’Donnell. Lietuvoje gal įdomiausias Jordano bruožas yra baltiškų žodžių vertimas – už kiekvieno tokio žodžio užkliuvęs, vis tiksliai jį išverčia. Keletą jų Rosales yra įtraukusi į pirmuosius Europos šaknų skyrius. Tikėkimės, kad Butkus ar Lanza bent tas vietas yra paskaite, nes tai juk yra jų specialybė.

Kiek toliau prof. Butkus, remdamasis Jordano perrašytu klasikiniu to meto Šiaurės aprašymu apie mūsų laikais vadinamas „baltąsias naktis“, bando įrodyti, kad Skančios geografinė vieta negalėjo būti Aistmarių-nerijos formacijoje. Čia vėl Jordaną įdomiai patvirtina archeologija, o ir pati filologo Butkaus sritis kalbotyra – rodanti, kad baltai buvo išsiplėtę Suomijoje, kur dargi paliko savo kalbos klodą (M. Gimbutienė, V. Thomsen, K. Būga ir kt.).

Nemažai vietos Butkus ir Lanza skiria geografui Pomponijui Melai, naudodamiesi romėnų šaltiniais būdinga jo tikslumo stoka ir susidariusia painiava apie net keletą „skandinavijų“, įveltų jo geografijoje. Ši tema buvo gvildenta ir jos aptarimą galima rasti vienoje Jūratės de Rosales *essay*, paskelbtoje Andų universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto bibliotekoje (http://www.saber.ula.ve/bitstream/123456789/16399/1/mentiras_godos.pdf), skyriuje „Las confusiones de Mela“. Mela net nežinojo, kur buvo vadinamasis *Codanus sinus* (Gdanskio įlanka) ir savo geografijoje jį kilnojo iš vienos vietos į kitą. O dėl kito Jordano minimo geografo Ptolemėjaus, tai kritikai kaip argumentu remiasi žemėlapiu, kuris nėra ir negali būti Ptolemėjaus, nes Ptolemėjaus žemėlapių neišliko, o žemėlapių, vadinamų „pagal Ptolemėjų“ yra daug ir gana skirtingų. Seniausias, manoma, bus XIII a. Planudio žemėlapis, o Ptolemėjus gyveno II amžiuje.

Dėl Butkaus ir Lanzos minimo „tautų katilo“, kuris, jų nuomone, „sunkiai pritaikomas Aistmarėm ar kitom Baltijos nerijom“, vertėtų paaiškinti, jog senuosiuose Ispanijos raštuose minint pirmuosius žygius ir Skitiją yra parašyta, kad Skitija yra Skančia (Alfonso X El Sabio, *Estoria de Espanna*, par. 387). Sakiny, rodo, kad visa valstybė buvo vadinama pirmuoju, ankstyviausiu, Skančios vardu. Kitas kritikų iškeltas su beveik pašaipia Jordano sakiny, kad Skančia buvo tautų iščius, teisingai žymi stambių emigracijos bangų išeities punktą Pabaltijyje, o tai ir sudaro Jordano knygos pagrindinę temą. Lygiai kaip išliko Ispanijos raštuose ir tikslus Pabaltijų aprašymas, tas pačias

migracijas iš Pabaltijio galima atsekti viduramžių Ispanijos raštuose (Šv. Izidorius, Chimėnas de Rada, Alfonsas X ir kiti).

Neleistinas rimtam kritikui yra sakiny „ka Statkutė nutylėjo“, kuris yra įžeidus, nes esama lyg įtarimo, kad yra nutyliama norint apgaudinėti. Ne tik nenutylti Rosales, bet didelės laiko ir geografinio ploto apimties knygoje, kurios svarba yra parodyti per kelis tūkstančius metų nenutrūksią baltų istorijos giją, negalint ištiesai atkartoti randamų raštų ir dokumentų, visada – VISADA – kas nori randa Rosales naudojamos medžiagos nuorodą. Tuo ir pats Butkus pasinaudojo, pvz., atsiversdamas Praetorijų ir sakydamas, kad jis nėra šio, ka Statkutė rodo. Kadangi skaitė, aišku, lotyniškai, vėta pridurti, kad Lietuvoje tokios vertės veikalai, kaip Praetorijaus „*Orbis Gothicus*“ ir „*Mars Gothicus*“, seniai turėjo būti išversti į lietuvių kalbą ir prieinami plačiajai publikai. Tarp kitko, nedera painioti skaitytojo, nes tiesioginis Praetorijaus lietuviško (jis jį vadina sarmatiško – t. y. kontinentinio) žodžio „skandinų“ vertimas yra jo parašytas „submergere“ (skandinti), taigi Rosales rodo tai, ką rašė Praetorijus, o tolesni išvedžiojimai yra priedai, kurie irgi įdomūs, bet neesminiai. Teisingai pažymi Butkus, kad vietomis buvo taikomasi prie Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio, kuriam knyga ir yra dedikuojama (tai buvo normalu visoje Europoje tais absoliutizmo laikais).

Tad gal vertėtų, jeigu jau profesorius Butkus atsivertė Praetorijų, pateikti lietuviams lietuviškai išverstą Praetorijaus aiškinimą, ką senovės Prūsijoje reiškė žodis **gudas**, kodėl jį buvo žiūrima kaip į nuodėmingą ir pagonišką dalyką. Rosales jau yra pažymėjusi, kad ispanų kalboje, ypač kur būta iš Ispanijos atvykusių naujakurių ūkininkų, t. y. Pietų Amerikoje ir Kanarų salose, žodis iki šių dienų irgi dar vis reiškia tą patį, ką vienoje vietoje rašo Praetorijus: *possessione, domo, hereditate, familia*.

Baigiant lieka nebeaišku, kodėl lietuvių kalbos žodį Žemaitija (aiškos lietuviškos darybos žemų žemių nurodyma, su dabartine *-ija* galūne ir Vytauto laikų žavią *-aitę* galūnę) filologas Butkus maišo su lotynišku žodžiu „Getia“. Lygiai kaip į Ispaniją atvykę gudai save gudais vadino, o lotynų kalbos raštai vertė jų vardą į **gotus** arba **getus**, taip ir čia baltai išlaikė gretimą terminą Pagudė, kuris aiškesnis negalėjo būti, kai tuo tarpu iki šių dienų net prancūzų kalboje turime „Samogitie“. Neaišku, iš kur kyla Butkaus abejonės, jei kalbama skirtingomis kalbomis.

Straipsnio pabaigoje kritikai kaltina Rosales „tautiniu užsidegimu“, tai galima interpretuoti kaip objektyvumo stoką. Nepastebi, kad Rosales niekur neprasilenkia su objektyvumu ir etika, o kai kalba apie „apgavystes“, nėra asmeniškų kaltinimų, tik faktų ir įrodymų išdėstymas. Rosales septynios knygos išleistos skirtingomis kalbomis, akademiniai straipsniai keliuose universitetuose Amerikoje ir Europoje yra šaltai ir objektyviai keliamų klausimų srautas, kuriuos paskaičius, daug kas galėjo būti iškelta ir konstruktyviai kritikuota. Deja, vietoj kūrybingo dialogo, autorei teko atsakinėti į eilę paviršutiniškų klausimų, į kuriuos jau buvo atsakyta kritikuojamoje knygoje ir kuriuos iškėlė du kritikai, aiškiai neišsiginę į temą.

Ar gyvi mūsų širdyse Vasario 16-osios idealai?

Auksutė RAMANAUSKAITĖ-SKOKAUSKIENĖ LR Seimo narė, LLKS Tarybos Deklaracijos signataro Adolfo Ramanausko-Vanago dukra

Valstybinės šventės skatina mus atsigręžti į savo tautos istoriją, prisiminti asmenybes, aplinkybes ir priežastis, kurios lėmė konkrečius istorijos lūžius. Vienas tokių lūžių mūsų istorijoje – 1918 m. vasario 16 oji. Tą dieną Lietuvos Taryba pasirašė dokumentą, skelbiantį, jog Lietuva atsiskiria nuo visų valstybinių ryšių, kada nors buvusių su kitomis tautomis. To laikotarpio nuotakais ir nusiteikimais, ryžta patiems tvarkytis savo valstybėje atspindi prabėgus mėnesiui po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo akto paskelbimo „Lietuvos aide“ atspausdinti žodžiai: „Mes turime suprasti taip pat tas sąlygas, kuriose tenka mūsų nepriklausomybė atstatinėti. Ir tatau suprātę mes turime dar labiau branginti tą

pirmąją pripažintąją mūsų teisę. Lietuvos visuomenei dabar pačiai teks savo šalis tvarkyti ir dėti jos nepriklausomybei bei liuosai jos pažangai stiprūs demokratinės kultūros pamatai. Kaip mes galutinai išbrisis iš karo nustatytų aplinkybių – kol kas dar sunku numatyti; bet šiaip ar taip mes tvirtai imsimės savo likimą ir savo rankas ir jo gyvatą patys tausosime. Nepriklausomybės teisę Lietuvai jau vargu kas begalės nuneigti. Iš beteisių svetimos valstybės valdinių mes šia valandą virstame savo krašto, savo tėvynės, nepriklausomos Lietuvos piliečiais. Berods, ūmai ir šuoliais istorija neina, ir gyvenimas, isisverdėjęs, ne vienu akymirksniu meta savo išnarus. Bet pamažėle mes einame į savarankišką mūsų būti, nes mes tvirtai esame pasiryžę jos ligi paskutinos siektis. Tai mūsų gyvatos pradžia ir galas.“

Laisvė yra didelė vertybė, o kartu ir rimtas išbandymas kiekvieno žmogaus ir kiekvienos tautos gyvenime. Lietuvos tarybos nariai – Jonas Basanavičius, Saliamonas Banaitis, Mykolas Biržiška, Mykolas Bizauskas, Pranas Dovydaitis, Steponas Kairys, Petras Klimas, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Stanislovas Narutavičius, Alfonsas Petrulis, Jonas Smilgevičius, Antanas Smetona, Justinas Staugaitis, Aleksandras

Stulginskis, Jurgis Šaulys, Kazimieras Steponas Šaulys, Jokūbas Šernas, Jonas Vailokaitis, Jonas Vileišis – puikiai suprato laisvės keliamus iššūkius ir tuometę Lietuvą kartu su visa tauta kūrė ant atsakomybės ir doros pamatų.

Antrojo pasaulinio karo metais besiskleidžiantis laisvės žiedas buvo brutaliai nuskintas okupantų, bet vasario 16-osios šviesa sutelkė tūkstančius vyrų ir moterų priešintis sovietinio režimo agresijai, melui, spriespaudai. Kilo partizaninis karas. Laisvės siekis vienijo mūsų tautos kovotojus, neleido užgesti vilčiai ir tikėjimui, jog vieną dieną Lietuva taps nepriklausoma. 1949 m. vasario 16 d. buvo pasirašyta partizanų, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracija – Laisvės deklaracija.

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracijos signatarai Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Petras Bartkus-Žadgaila, Aleksandras Grybinas-Faustas, Vytautas Gužas-Kardas, Bronius Liesys-Naktis buvo gimę nepriklausomoje Lietuvoje, joje prabėgo Jono Žemaičio-Vytauto, Juozo Šibailos-Merainio, Leono Grigonio-Užpailio jaunystė. Šie žmonės kaip ir dauguma laisvės kovotojų augo tiesos, pagarbos, meilės tėvynei dvasia ir negalėjo taikstyti su okupanto agresija.

Net matydami, kad tikriausiai patys nesulauks tos dienos, kai Lietuva sugrįš į pasaulio politinį žemėlapi kaip laisva valstybė, jie tikėjo savo kovos prasmingumu ir mūsų tautos pergale.

1951 m. Žemaičių apygardos partizanais Radvila laikraštyje „Laisvės varpas“ rašė: „Užbaigus pergale dar nebus baigta, mes, padėję ginklus, turėsime stoti kovon žodžiu, rodydami tautai tikruosius savo siekimų horizontus, už kurių tiktai slepiasi tautos ir žmogaus laisvė.“ Beveik visi laisvės kovotojai žuvo arba buvo nužudyti, bet jų pavyzdys, jų laisvės siekis išliko ir vedė mūsų tautą į Lietuvos Sąjūdį, į Kovo 11-ąją.

Šiandien gyvename laisvoje Lietuvoje, esame savo valstybės šeimininkai, jos kūrėjai. Tik ar gyvi mūsų širdyse Vasario 16-osios idealai? Kokį visuomeninį, politinį, kultūrinį Lietuvos gyvenimą šiandien matome? Ką galime padaryti, kad tas gyvenimas būtų orus, gražus ir teisingas? Drąsiai ieškokime atsakymų į šiuos klausimus ir savo darbais nešime 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės akte bei 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracijoje išreikštų idealų šviesą.

Leidinio pristatymas

Mintimis – kiekvieną dieną Lietuvoje

Evelina KISLYCH, Trakai

Aktyvia visuomenine veikla ir kritiniu, teisingu mąstymu pasižyminti Lenkijos lietuvių draugija išleido dar vieną suvalkų lietuvių ketvirtinį leidinį – „Suvalkietis“. Šis žurnalas išimena nuo pat pirmųjų pranešimų – redaktoriaus žodis geriausiai atspindi suvalkų arba tiesiog lietuvių būsenas ir nuotaikas metų pabaigoje. Leidinio redaktorius, mūsų laikraščiui *Voruta* gerai pažįstamas Kęstutis Baranauskas iš savo pamąstymų („Redaktoriaus žodis“) skaitytojams leido suprasti, jog nedera gręžiotis į praeitį, reikia žiūrėti į ateitį, kuri turėtų būti šiek tiek palankesnė visiems tuo tikintiems piliečiams. Žinoma, visų pirma reikia tuo šventai tikėti, o paskui – daryti.

Leidiny susideda iš penkių rubrikų: Lietuva; krašto praeitis ir dabartis; švietimas ir kultūra; kultas, mitologija; informacijos, sportas. Apimtis siekia net 52 p., tačiau tiražas ne itin didelis – vos 500. Leidinį remia Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas.

Leidinyje publikuojamas straipsnių rinkinys „Koks yra lietuvių charakteris?“ – geriausias nuomonių įvairovės atspindys. Žinoma, galima į tai žiūrėti šiek tiek kritiškai, tačiau Liberto Klimkos pamąstymai atspindi didžiąją dalį tiesos: „Mūsų charakteriui nemažai įtakos turėjo ir istorija – gyvename kryžkelėje, todėl viską, ką „užgyvename“,

iš mūsų kas nors atimdavo...“. Pamąstymui. Iš esmės taip ir yra! Lietuvos kraštas net ir praeityje nepasižymėjo gobšumu, savanaudiškumu, juk ne veltui turime toki istorijomis ir legendomis apipintą kultūrinį paveldą. Greičiausiai lietuvių pašamonėje kirbėjo mintis apie baime, jog iš jų visa tai vieną dieną bus atimta. Todėl vis prastėjant Lietuvos politinei, ekonominei bei socialinei situacijai žmonės prarado praeityje užgimusį pasitikėjimo ir vilties jausmą – dalelę laimės. Galiausiai visi ėmė pykti ant valdžios (politikų), verslininkų, neva vien tik užsiiminėjančių nesąžiningu ir „nešvarių“ verslu. Pyktis neaplenkė ir žiniasklaidos – ji tapo tik didelio verslo, monopolininkų dalimi.

Žmonės ima kalbėti, kad jau geriau gyventi tokioje Lietuvoje, kokia ji buvo dar 1944–1989 m. – sovietų okupacijos metais, ir jaustis, svarbiausia, ekonomiškai stabiliais žmonėmis, nei dabartinėje nepriklausomoje valstybėje, negalinčioje bent minimaliai pasirūpinti gyventojais, juolab ji leidžia sparčiai vystytis tokioms socialinėms problemoms, kaip skurdas, nedarbas ir pan. Itin pasyvi didžioji valstybės valdžios dalis išlieka ties „protų nutekėjimu“ – toleruoja emigraciją.

Nors vis dėl to, nepaisant galybės apmąstymų ir kylančio nerimo dėl Lietuvos ateities, šiame leidinyje pulsuoja ramybė, kurią teikia kūryba – straipsniai apie dienas

ir vakarus, praleidžiamus drauge su poezija, skaitytojui padeda užsimiršti ir suprasti, kad eilės – vienintelis išsigelbėjimas nuo vidinio išsekimo ir sielvarto. Žmonės kūrė, kuria ir kurs per amžius. Šią vertybę nešiojasi kiekvienas lietuvis, nesvarbu, kur jis būtų.

„Suvalkietis“ – lyg praeities atspindys. Pateiktose straipsnių iliustracijose galima išvysti gyvenimo patirties ir rūpesčių išvagtus, tačiau besišypsančius pagyvenusius žmonių veidus. Nors šie Lenkijos lietuvių draugijos nariai geografiškai nėra Lietuvoje, tai nereiškia, kad jie nemyli savo gimtinės. Tokie leidiniai tik atspindi esminį faktą – gimtąją šalį reikia nešiotis širdyje, ją puoselėjant nors ir už tūkstančio kilometrų, o ne sakyti, kad esi lietuvis ir nepajudinti nė piršto dėl savo šalies.

Dėkojame leidinio „Suvalkietis“ redakcijai už šūsnį apmąstymų, žiupsnelį kantrybės ir už perduodamą, kažkur giliai širdyje vis dar rusenančią viltį bei pasitikėjimą savo šalimi. Ir už žinias, apie to krašto gyvenimą, gamtovaizdį, jaunimo veiklą ir nuveiktus darbus.

Adresai internete:

www.punskas.pl,

www.punskas.com.pl

Muziejus laikraštje Nr. 4 (213)

Stanislovo Augusto Poniatovskio portretas

2012 m. sausio viduryje sukako 280 metų nuo Stanislovo Augusto Poniatovskio – paskutiniojo Lietuvos – Lenkijos valdovo gimimo.

Abiejų Tautų Respubliką (ATR) 1697–1763 metais valdė karaliai Augustas II (1697–1733) ir Augustas III (1733–1763) iš Saksonijos Vėtinų dinastijos. Valstybei tai buvo karinių nesėkmių ir ekonomikos nuosmukio, bei bajorų anarchijos laikotarpis. Politinę situaciją geriausiai apibūdina populiariausias to meto šūkis: „Valdant karaliui saksui gerk ir valgyk atleidęs sargtį“. Krašto elitas, kurio iškilniausi atstovai buvo baigę geriausius Europos universitetus, suvokė, kad be reformų šalis juda į pražūtį. Potockiai orientavosi į Prancūziją, Čartoryskiai – į Rusiją. Jų atstovas Fridrichas Mykolas Čartoryskis puoselėjo planus su Rusijos pagalba nuversti Augustą III, arba, sulaukus jo mirties, tapti valdovu. Jis išrūpino savo seserėnui Stanislovui Augustui Poniatovskiui Saksonijos pasiuntinio postą Sankt Peterburge.

Stanislovas Augustas Poniatovskis

gimė 1732 m. sausio 17 d. Vološine (dab. Baltarusija), gavo puikų išsilavinimą, mokėjo kelias kalbas. Gražuolis pasiuntinys sužavėjo sosto pavidėtojo, būsimąjo imperatoriaus Petro III, žmoną vokiečių Sofiją Augustą Frederiką.

1761 m. mirė Rusijos imperatorė Jelizaveta. Netrukus po perversmo buvo nuverstas imperatorius Petras III, valdove tapo jo žmona Sofija Augusta, vainikuota imperatore Jekaterina II (1762–1796). Jekaterina sutiko paremti Čartoryskius su sąlyga, kad karaliumi taps jos protežė – Stanislovas Augustas. Taip, mirus Augustui III, Stanislovas Augustas Poniatovskis 1764 m. rugsėjį buvo išrinktas, o lapkričio mėnesį karūnuotas ATR valdovu. Karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis (1764–1795) buvo nuosaikus reformatorius. Jo idealas – pavidima konstitucinė monarchija, remiama Seimo ir profesionalios kariuomenės, sutvarkytas šalies ūkis, išprusę pavaldiniai, gavę nemokamą pradinį išsilavinimą.

Stanislovui Augustui remiant pa-

Stanislovo Augusto Poniatovskio portretas. XVIII a. II p. Než. dailininkas. V. Neliubino nuotr.

vyko įgyvendinti kai kurias pažangias ūkininkavimo ir pramonės naujoves. Buvo sukurtas kadetų korpusų tinklas, Edukacinė komisija įvykdė pažangiausių švietimo reformą to meto Europoje. Valstybės valdyme pabandyta sukurti

nuolatinio ministrų kabineto prototipą – nuolatinę Tarybą. Galiausiai, karaliui remiant, buvo priimta 1791 m. gegužės 3-sios Konstitucija, pirmoji Europoje ir antroji pasaulyje rašytinė konstitucija (po JAV 1790 m. konstitucijos).

Užsienio valstybės – Rusija, Prūsija ir Austrija pasinaudojo politiniu, ekonominiu ir socialiniu nestabilumu ir įvykdė tris ATR padalijimus (1772, 1793 ir 1795m.) bei ją galutinai likvidavo. Stanislovas Augustas Poniatovskis 1795 m. lapkričio 25 d. atsisakė sosto ir gyveno Gardine. Vėli au, kaip garbės kaliny, buvo išvežtas į Rusiją, mirė būdamas 68 metų Sankt Peterburge. Pirmasis reformatorius 1995 m. buvo perlaidotas Varšuvos Šv. Jonų katedroje.

Trakų istorijos muziejuje saugoma nemažai įvairių Stanislovo Augusto Poniatovskio epochos relikvijų – monetų, medalių, graviūrų, portretų, taikomosios dailės dirbinių.

Muziejaus rinkinių puošmena yra 2009 m. įsigytas paveikslas, tapytas XVIII a. II pusėje. Paveikslas yra 800

x 620 mm dydžio.

Jame pavaizduotas jaunas didikas (Stanislovas Augustas Poniatovskis), rodantis į už jo nugaros stūksančią pilį. Didiko petį juosiančioje juostoje matome Baltojo Erelio ordina, o raudoną apsiaustą puošia siuvinėta šio ordino žvaigždė. Mantija ir aukščiausias apdovanojimas rodo, kad pavaizduotas karališkos kilmės asmuo. Portretas nutapytas aliejiniais dažais, yra vėlyvojo rokoko stiliaus su klasicizmo elementais.

Stanislovas Augustas taip pat įtvirtino Lenkijos ordinių sistemą, pradėjęs teikti dar 1705 m. įsteigtą Baltojo Erelio ordina, įsteigęs 1795 m. aukščiausią karinį apdovanojimą – ordina Virtuti Militari, ir 1765 m. Šv. Stanislovo ordina. Puošnūs ordina, kiek pakeitus dizainą, po ATR likvidavimo buvo įtraukti į Rusijos imperijos apdovanojimų sistemą.

Muziejininkas Saulius Zalus

Muziejus laikraštje Nr. 5 (214)

Linų diena

Vasario 3-oji buvo skirta žalių medžių – eglių garbinimui. Šią dieną būdavo šventinami linai ir kaip auka dedami ant aukuro, prašant geresnio jų derliaus. Pašventinta linų sruoga apsupdavo žalią eglės ar kadagio šakelę – kaip ženklą, jog netrukus gamtoje atgims gyvybė ir ateis pavasaris. Tikėta, kad šventi linai gydo persišaldžius, šventinta sruoga pagelbstinti persišaldžius gerklę.

Linai auginami nuo seniausių laikų, tačiau nustatyti, kur pirminė linų tėvynė – sudėtinga. Lietuvių protėviai linus pluoštui, kaip manoma, sėjo jau gilioje senovėje: kasinėjant Lietuvos kapinytus, rasta II–IV a. datuojamų kanapinių, lininių bei vilninių audinių, austų dvinytai ir trinytai, o iš IX–XII a. mus pasiekę keturnyčių audinių liekanos. XIX a. Lietuvoje buvo sėjami trijų rūšių: ilgūnėliai, šilkūnėliai, rečiau galviniai –

grūdiniai linai. Galviniai linai būdavo sėjami tik tai sėmenims, iš kurių buvo spaudžiamas aliejus. Ilgūnėliai linai dažniau būdavo auginami eksportui. Šilkūnėliai linai – senoviniai trumpučiai linai. Jie turėjo mažai nedidelių galvučių, linų pluoštą buvo švelnus ir gerai verpėsi. Iš šilkūnėlių linų išausti audeklai buvo lygūs, gražūs ir švelnūs, todėl jų pluoštą verpdavo ir ausdavo iš jo plonas drobės.

Linų gaminiai buvo įvairūs: lovatiesės, staltiesės, prijuostės, takeliai, paklodės, gūnios, marškiniai ir, be abejo, rankšluosčiai. XIX a. pr. lietuvių liaudies lininiai rankšluosčiai buvo dvinyčiai, keturnyčiai, siauri ir ilgi (ilgis 2,5–3 m, plotis 28–35 cm). Raštuoti audiniai pagal audimo būdą skirstomi į keturias grupes: servetinius – daugiau nei 8 nytyt, dimininius – iki 8 nyčių, rinkinius – kai raštas sukuriamas kontrastingos spalvos

Rankšluostis, siuvinėtas augaliniu ornamentu. XX a. pr. Varėnos raj. V. Neliubino nuotr.

ataudų siūlų pluošteliais, bei kaišytinius – šiuo būdu austos prijuostės,

rečiau lovatiesės, kilimai. Raštai – įvairūs langeliai, stulpeliai, dryželiai. XX a. pradėta austi trumpesnius ir platesnius rankšluosčius (35–45 cm pločio), patobulėjo audimo technika, ypač pasidarė sudėtingesni. Pagrindiniai motyvai – geometriniai, jie ritmingi, kartojasi per visą audinį. Raštai dažniausiai susiję su lietuvių liaudies buitimi. Rankšluosčiuose įaudžiami metai, posakiai, dainų posmeliai, išsiuvinėjamos monogramos arba gėlės, gaminio galai paprastai užbaigiami rankų darbo medvilniniais arba lininiais nėriniais ir pintiniais kuta (pinikais).

Trakų istorijos muziejaus etnografijos rinkinyje yra sukaupta nemažai lininių eksponatų. Saugomi rankšluosčiai yra aštuonianyčiai servetiniai, vienas dvinytis damastinis, bei kitas – austas eglute. Plotis svyruoja nuo 33 iki 39,5 cm, cm, ilgis – 1 nuo

188 iki 218 cm.

Vyrauja geometriniai raštai. Rankšluosčiai galuose puošti nertiniais ir pintiniais nėriniais. Aštuonianyčiuose rankšluosčiuose yra siuvinų: viename kryželiu raudonu medvilniniu siūlu išsiuvinėta monograma „S.M“, kitame yra įvairiaspalvis augalinis ornamentas, išsiuvinėtas lygiuoju dyginiu.

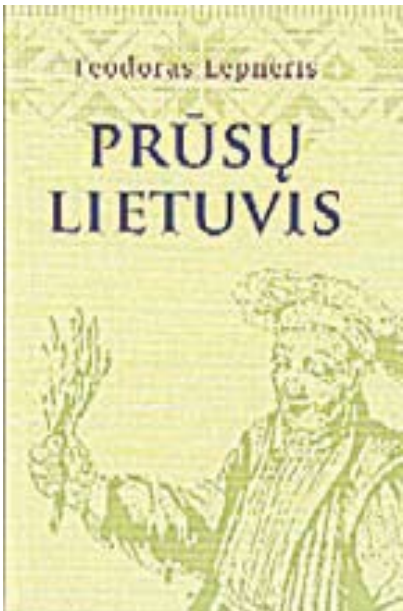
Linų diena, atėjus į Lietuvą krikščionybei sutapatinta su Blažiejaus varduvėmis. Šv. Blažiejus buvo vyskupas ir kankinys, nukankintas 316 m. Nuteistas mirti padarė stebuklą: pagydė žuvies ašaka užspringusį vaiką. Dėl šio stebuklo Šv. Blažiejaus globos šaukiamasi nuo gerklės ligų.

Muziejininkė Evelina Petrauskė

Prūsų lietuvis prakalbo lietuviškai

Dr. Irma ŠIDIŠKIENĖ, Lietuvos istorijos institutas, Etnologijos skyrius

Knygos viršelis

Teodoras Lepneris paskutiniaisiais savo gyvenimo metais parašė veikalą *Prūsų lietuvis* (*Der Preusche Littau*, 1690 m.). Penkiolikoje skyrių aprašė Mažosios Lietuvos XVII a. lietuvių papročius, gyvenimą ir kitus dalykus. 1744 m. Dancige, Johanneso Heinricho Rüdigerio spaustuvėje išspausdintos *Prūsų lietuvis* (*Der Preusche Littauer*) knygos su dedikacija kurfiurstienei Sofijai Šarlotei ir nespalsvota litografija. Antrą kartą šį veikalą išleido J. Reylanderis Tilžėje 1848 m. Šie leidiniai buvo Lietuvos kultūros tyrėjų akiraityje, tačiau tik 2003 m. keli šio veikalo skyriai kartu su vertimu į lietuvių kalbą buvo publikuoti „Baltų religijos ir mitologijos šaltinių“ trečiajame tome, kuriame remtasi 1744 m. leidimo tekstu. 2011 m. pirmą kartą visas T. Lepnerio veikalas išleistas lietuvių kalba (kartu su tekstu vokiečių kalba).

T. Lepneris (apie 1633–1691) gimė Miūlhauzene, Prūsų Ylavos apskrityje, vokiečių kunigo Hiobo Lepnerio šeimoje. Jo vaikystė prabėgo Ragainėje, kur tėvas 1635 m. buvo paskirtas archipresbiteriu. Nuo 1650 m. studijavo Karaliaučiaus universitete, lankė kelis Vokietijos universitetus. Buvo išvykęs į Daniją. 1665 m. Teodoras Lepneris paskirtas naujai įsteigtos Būdviečių (vok. *Budwethen*, rus. *Malomoshaiskoje*, prie Ragainės) parapijos pirmuoju vokiečių ir lietuvių kunigu. Čia gyveno iki mirties.

Neišlikęs T. Lepnerio darbinis rankraštis. Iki XX a. aštuntojo dešimtmečio nieko nežinota ir apie raštininko parengtą Brandenburgo kur-

fiurstui Frydrichui III dedikuotą rankraščio egzempliorių su spalvota iliustracija, nupiešta plunksna. Tuo metu Berlyno valstybinės Prūsijos kultūros paveldo bibliotekos Rankraščių skyriuje buvo rastas *Prūsų lietuvių* rankraštis. Šis rankraštis egzempliorius, įraštas į storus kartono viršelius, yra visiškai švarus, todėl rankraščio tyrinėtojai daro prielaidą, kad 1744 m. publikacija rengta iš kito rankraščio. Vilija Gerulaitienė, šio leidinio sudarytoja, palyginusi 1744 ir 1848 m. leidinius su Berlyne rastu rankraščiu, nustatė spaustuvinių padarytas korektūros klaidas, kurių nemažai pasitaikė lietuviškuose intarpuose, o lietuviški raudų tekstai sutrumpinti, taip pat pastebėti redagavimo pakeitimai. Visus neatitikimus tarp rankraščio ir spaudinių Vilija Gerulaitienė kruopščiai sužymėjo įvade (p. 14–17).

Veikalas sukomponuotas taip, kad pasisekė atskleisti lietuvių būdą, gyvenimą ir kultūrą. Lepneris apibūdino lietuvių ūkininkavimą, pastatus, aprangą, maistą, gyvenimo ciklo apeigas, muzikos instrumentus, tikėjimą, liaudies mediciną, higieną, užsimena apie etiką, paprotinę teisę, kalbą (pateiktas lietuvių kalbos žodynelis), yra glausta lietuvių rašties apžvalga, nurodytos svarbesnės lietuviškos knygos. T. Lepnerio darbo suskirstymas, palyginti su kitų, yra savitas ir, manyčiau, prisidėjo prie etnologijos mokslo raidos. Svarbu tai, kad jis išskyrė „piršlybas“ kaip sudėtinę vedybų dalį. Iki tol literatūroje, kalbant apie lietuvių vedybas, buvo vartojamas terminas „sužadėtuves“ (žr., pvz., Sūdavių knygelė); M. Pretorijaus skyrius pavadintas sužadėtuvių, nors tekste kalbama apie *žvalgytuves*, *užgertuves*, vestuves, *atgręžtuves*. T. Lepneris skyriuje apie piršlybas aprašė pirmąsias–trečiąsias piršlybas, *žvalgytuves*, derybas, užsakus bažnyčioje, sužadėtuves. Kitą skyrių, pavadintą „Apie lietuvių vestuves“, sudaro jungtinių bažnyčioje ir nuotakos išvežimo iš jos namų į vyro namus aprašymai bei paminimos *atgręžtuves*. Toks vedybų ciklo skirstymo būdas (pagrindinės jo dalys) išliko ir XX a. etnologijoje.

Kiti skyriai atitiko istoriografijoje įprastus pavadinimus, antai gimtųjų ciklo aprašymas vadinamas „Krikštynomis“, nors ir pats T. Lepneris šiame skyriuje rašo ne tik apie krikštynas, bet ir apie gimtuves, ir apie motinos įvesdinimą. Kiti kultūrinių realių terminai konkretūs („kalba“, „rūbai“, „valgiai ir gėrimai“, „muzika ir jos instrumentai“, „pamaldos“) arba abstraktesni, o pasakojimas apima įvairius realių aspektus („kūno ir dvasios būdas“, „būstai, statiniai, žemdirbystė ir darbas“ ir kt.).

T. Lepneris savo veikale apėmė įvairiausias žmogaus gyvenimo sritis, todėl tekstas idomus daugelio sričių tyrėjams ir plačiai vi-

suomenei. 2011 m. lapkritį vykusiame knygos pristatyme prof. Ingė Lukšaitė apgailestavo, kad tiek Mato Pretorijaus, tiek T. Lepnerio veikalai buvo atsidūrę tarsi pilkojoje zonoje – taip ilgai nesulaukė vokiečių ir lietuvių istoriografijoje deramo dėmesio. XX a. aštuntajame dešimtmetyje radus rankraštį T. Lepnerio veikalą, iš jo buvo padarytas mašinraščio nuorašas, kurį Vytauto Jurgučio prašymu 1987 m. parūpino Vokiečių valstybinės bibliotekos generalinė direktorė Friedhilde Krause. Šis mašinraštis saugomas Vilniuje, Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų spaudinių ir rankraščių skyriuje, Vytauto Jurgučio fonde. V. Jurgutis nespėjo išversti viso teksto ir darbas sustojo. Galbūt tuo metu kitus tyrėjus trikdė T. Lepnerio kritinis požiūris į lietuvių T. Lepneris, kaip kunigas, į įvairias kultūras žiūrėjo per religinių nuostatų prizmę, o lietuvių kultūra, kaip *svetima*, jam buvo nesuprantama, todėl, kaip ir Christophorui Hartknochui, Erhardui Wagneriui, T. Lepneriui buvo maloniau matyti lietuvius kamilius, paprastus, besirengiančius savos gamybos rankų darbo drabužiais, darbščius ne tik savo ūkyje, bet ir einant lažą, erzino lietuvių apsukrumas, ilgai švenčiamos šventės (ypač vestuvės) ir per jas išgeriamo alaus gausa, bet tuo pat metu jis stebėjosi jų gabumais išiminti, pavyzdžiui, pamokslą, ar domėjimusi kitais kraštais, bendruomeniškumu. Paniekinamas kalbėjimas apie lietuvių dėl valgymo, gėrimo, kaip ir dainavimo, šokimo rodo ne tiek lietuvių nekultūringumą, kiek autoriaus netoleranciją kitokio gyvenimo būdo realijoms. Jis pats teigia, kad lietuvių alus „paprastai nestiprus ir nedaug kuo skiriasi nuo mūsų stalo alaus“, vadinasi, daugiau jo išgėrus nepasigeriama taip greitai. Taip pat supranta, kad daug valgyti reikia dėl sunkaus fizinio darbo: „Man regis, kad mūsų abiejų lyčių lietuviai todėl turi baltus dantis, kad nuzulina juos į savo šiuurkščią duoną, o duonos valgo todėl tiek daug, kad mėsa tik retai patenka ant jų stalo, nes skysta grucė arba tyrė, barščiai, pagaminti iš grucės, skinkio ir vandens, negali suteikti jiems daug jėgų.“ Žinoma, kaip kunigas jis turėjo pastebėti parapijiečių negeroves ir apie jas kalbėti.

Skaitant T. Lepnerio tekstą, patiri jausmą, jog nemažai būdo savybių ar kultūros elementų gali lengvai atpažinti ir šiandien. Kai kuriuos papročius, kad ir po nemažo laiko tarpsnio, galėjome nesunkiai „aptikti“ kaip tam tikros interpretacijos likučius visai kitoje Lietuvos vietoje. Antai piršlys T. Lepnerio Mažonoje Lietuvoje savo „pareigas“ baigė kartu su piršlybomis – jo statusas baigėsi poros supiršimu, t. y. susižiedavus. Sutarus dėl sužadėtuvių piršlys nuotakos namuose būna vaišinamas, pasikeičia tam tikrais ženklais,

o arklys apkašomas vasarą žolynais, žiemą skarmalais, kas rodė, jog piršlybos pasisekė (p. 163). Aukštaitijoje (Kupiškio apylinkės) XX a. pirmojoje pusėje po piršlybų ir po vainikėlio įteikimo piršlys taip pat „baigė“ savo pareigas, jo statusas „panaikinamas“: jis buvo likusių namuose moterų vaišinamas, „kankinamas“ ar „teisiamas“, kad ir jis išsipirktų, pavaišintų moteris savo gėrimais, po to moterys juokingai aptaiso piršlį, jo vežimą ir išleidžia namo, į jauniko pusę (Buračas B. *Lietuvos kaimo papročiai*, Vilnius, 1993: 347–353). Tai rodo, kad Aukštaitijoje dar XX a. pirmoje pusėje buvo išlikę archetipinių apeigų.

Trumpai žvilgtelėjus į T. Lepnerio veikalą, dar norisi paminėti ypač vertingą spalvotą iliustraciją, kuri papildė tekstinius aprašus apie išvaizdą, aprangą ir muzikos instrumentus. Gaila, kad leidinyje iliustracija kiek patamsėjo ir mėlyna prijuostė atrodo kaip juoda, o vos rusvos, praktiškai baltos sėmėgos čia atrodo rudomis. Šiame leidinyje sudėtos dvi iliustracijos: anksčiau neskelbtas spalvotas piešinys plunksna iš rankraščio (p. 36–37) ir vario raižinys iš 1744 m. leidimo, kuris kiek skiriasi nuo šio originalo (p. 142–143).

Kiekvienas besidomintis lietuvių (ar Mažosios Lietuvos) kultūra, jos paveldu ras šioje knygoje peno, idomiu pastebėjimu, vertingos informacijos.

Prūsų lietuvis

Prūsų lietuvis / Teodoras Lepneris; Lietuvos istorijos institutas; [parengė Vilija Gerulaitienė]. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011. – 258 p.: iliustr. Santr. Vok. – Kn. Taip pat: Teodoras Lepneris ir jo veikalas „Prūsų lietuvis“ / Vilija Gerulaitienė, p. 9-18. Teodoro Lepnerio etnografija / Irma Šidiškienė, p. 19-33. – Bibliogr. Išnašose. – R-kls: p 242-257

Būdviečių parapijos kunigo Teodoro Lepnerio kūrinys Prūsų Lietuvis supažindina mus su XVII a. Mažosios Lietuvos lietuvių gyvenimo būdu, kalba, apranga, mitybos įpročiais, tikėjimu, muzika ir krikštynų, vestuvių bei laidotuvių papročiais. Šis tekstas laikomas antru reikšmingiausiu po Mato Pretorijaus Prūsijos idomybės, arba Prūsijos regykla etnografiniu veikalu apie lietuvininkus. Penkiolikos skyrių knygą Lepneris parašė 1690-aisiais – vos metams likus iki mirties. Mokslininkų bendruomenėje iki šiol buvo paplitę tekstai iš 1744 m. Dancige išspausdintos knygos su dedikacija kurfiurstienei Sofijai Šarlotei ir nespalsvota litografija. Antrasis šio veikalo leidimas išėjo 1848 m. Tilžėje.

Ši publikacija parengta pagal Valstybinę Prūsijos kultūros paveldo bibliotekoje rastą kurfiurstui Frydrichui III dedikuotą rankraštį su plunksna piešta spalvota iliustracija.

Lietuvos istorikai

Prof. Z. Kiaupa: „žymiai įdomiau ieškoti ko nors dar mokslui nežinomo,,

Atkelta iš 1 p.

Jūsų tyrimų ir interesų ratas nepaprastai platus ir įvairus. Kokia tyrinėjimų sritis jums pati mieliausia ir įdomiausia?

Kad sunku į šį klausimą atsakyti. Mane labiausiai traukia tyrinėjimo procesas, straipsniui ar knygai reikalingos medžiagos paieškos, tos medžiagos teikiamų žinių apdorojimas. Taip žiūrint, kiekviena tema gali būti įdomi. Nors teko rašyti vadinamųjų apibendrinančių tekstų, žymiai įdomiau ieškoti ko nors dar mokslui nežinomo. To, kas nekrenta į akis, bet gali daug pasakyti apie mūsų protėvių gyvenimą. Per daug metų susiklostę šios tokie profesiniai įgūdžiai man leidžia laisviau jaustis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos erdvėje, negu XIX a. Ar XX a.

Profesoriau, kaip Jūs surandate, atrandate, sužinote, kur ieškoti informacijos – dokumentų, archyvų, leidinių, kuriems keli šimtai metų ir daugiau? Jei, žinoma, tai nėra profesinė paslaptis.

Daug istorikų kartų sukūrė tam tikrą tyrinėjimams reikalingos medžiagos paieškos metodiką. Ta medžiaga guli šaltinių saugyklose: archyvuose, bibliotekų rankraščių ar

retų spaudinių skyriuose, muziejuose. Bet pradedant kokios nors temos tyrimą nedera iš karto ten pulti. Daug šaltinių jau yra paskelbti. Štai, mūsų akyse sparčiai ilgėja paskelbtų „Lietuvos Metrikos“ knygų eilė. Nėra prasmės eiti tas knygas skaityti archyve. O susigaudyti paskelbtų šaltinių masėje gali padėti mokslo informaciniai leidiniai, visų pirma atitinkamos bibliografijos. Na, mano metuose padeda ir patirtis.

O jei jau būtina ieškoti neskelbtos medžiagos, tai reikia žinoti daug dalykų. Reikia būti susipažinusiam su tyrinėjamo laikotarpio vadinamųjų archyvinių fondų sudarytojų veikla. Tai valstybinės ar visuomeninės institucijos, jų kompetencija – nuo to priklauso, kokia medžiaga buvo kaupiama vienoje ar kitoje institucijoje, kol pateko į archyvą. Dar pavieniai asmenys ar giminės, palikę savo rankraštinių palikimą – kada gyveno, ką veikė ir t.t.

Reikia būti susipažinusiam su šaltinių saugyklų istorija, kaip ir kada jos perėmė rankraščius, kokios buvo pastarųjų kelionės. Ir dar daug kitų dalykų. Nesivadovaujant kalbamomis žiniomis, tyrinėjimams reika-

lingos medžiagos paieškos gali užtrukti iki begalybės. Nors ir gerai pasirošus tokioms paieškom, gali tekti nieko nesurasti – netiesa, kad rankraščiai nedega ar kitaip nežūva. Pagaliau, gal niekas praityje neužrašė tyrinėtoji rūpimų dalykų.

Gal galėtumėte trumpai pristatyti vieną paskutinių darbų, kurie įtraukti į „Lietuvos istorijos“ 7 tomą?

Kalbamas tomas yra monografinis tekstas, kuriame dėstoma vadinamojo trumpo XVIII a. (1735-1795 m.) Lietuvos istorija. Be įvadinės dalies, kurioje aptariami pagrindiniai Lietuvos būklės Europoje, regione ir Abiejų Tautų Respublikoje bruožai, tomas sudaro keli skyriai, kurie skirti pristatyti Lietuvos valstybės erdvės pokyčius, kultūrinį kraštovaizdį, įvairius su gyventojų būkle susijusius aspektus (skaičiai, kalbos ir tautos, socialinis susisluoksniavimas, tikiybė sudėtis), kultūros ir ūkinio gyvenimo poslinkius ir, pagaliau, išsamiai XVIII a. Lietuvos visuomeninę – politinę istoriją. Atskira knygos dalis skirta Mažosios Lietuvos istorijai.

Tyrimo objektas yra tauta, visuomenė, valstybė. Šie reiškiniai amžiams bėgant buvo

nepastovūs, visą laiką keitėsi, todėl rūpi, koki pavidalą jie buvo įgavę XVIII a., ar keitėsi per kalbamą amžių.

Ateities planai, darbai. Kokie jie?

Reikia baigti pradėtus darbus. Baigti rengti spaudai „Lietuvos istorijos“ II tomą. Parašyti „Kauno istorijos“ II tomą. O toliau, jei galėsiu, dirbsiu neplanuodamas. Nenoriu, kad kas nors paklaustų, kaip klausė Simonas Daukantas Teodorą Narbutą, kai pastarasis dėstė savo planus: „Ar, Pone Gerardai, ketini 200 metų gyventi“?

Esate užsiėmęs žmogus. Tačiau gal surandate laiko poilsui? Koks jis? Kokie Jūsų pomėgiai?

Istoriko darbas man yra ir profesija, ir hobis. Bet, aišku, to neužtenka. Kiek jaunesnis buvau aktyvus sporto baruose. Dabar beliko sporto sirgaliaus statusas. Pastaruoju metu su susidomėjimu stebiu kai kurias teatrinio gyvenimo sferas.

Ačiū už pokalbį.

Kalbėjosi Aušra VIRVIČIENĖ
Nuotr.

Romų integracija Lietuvoje**Alfonsas KAIRYS, Vilnius**

...Čigonai, romai... Jie patys save tai čigonais, tai romais vadina..

Sakoma, kad į Europą iš šiaurės Indijos jie atsikėlė žiloje senovėje, o Lietuvą pasiekė apie XV amžių. Ir dabar jų Lietuvoje yra apie 2500. Išsikūrę daugiausiai Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, kai kuriuose kituose miestuose.

Romai – tai dainingi, šokį mėgstantys žmonės, žmonės, kuriuos suprasti sunkoka, kol jų neperpranti. Romas geriausias žmogus, kol su juo gerai (o ar mes kitokie?) .

Dažnai romai asocijuojasi su kibitkomis (tokiais būstą primenančiais vežimais ant ratų, jų moterys –besiplaikstančiais, įvairiaspalviais, daugiasklosčiais sijonais, gražios tamsios, jokių soliariumų nepaliestos kūno spalvos, juodaakės, vyrai – niekuo nesiskiria nuo kitų tautybių vyrų.

Jau kelerius metus tenka dirbti su vyresnio amžiaus romais, mokant juos valstybinės kalbos. O kam?-paklausia dažnas,- vistiek neišmoks. Įsitikinau pats, kad tai netiesa. Norinčių išmokyti ne vienas ir ne du. Ir tai daugiausiai vyresnės kartos žmonės. Antai visai neseniai teko į lietuviško žodžio – kaip čigoniško šokio sukūrį – įtraukti jau pusšimtį metų peržengusių. Ir reikėjo tik matyti, koku noru imamas rašiklis, kad parašytų pirmą raidę. Pirmą savo gyvenime raidę.... Pirmąjį žodį „Mama“, reikėjo matyti džiaugsmo ašarą ir nevalingą garsų „O“ šį žodį parašius ir ištarus...

Be abejo, mokyti ir mokytis kalbų pagyvenusius sunkoka, tačiau, kai žinai, kad tai jiems reikalinga, negaili savo laiko...

O pradėdame nuo „Labas, Sveikas“, nuo savo vardo ištarimo, nuo pasakojimo apie save (kiek daug laiko reikia, kad iš pradžių pastaty-

tum tai, ko niekada nebuvo, o paskui– pajudinti (turiu galvoje- raidę, skiemenį, žodį, sakinį, mintį...)

Džiugu, kai po vardo ištariama ir pavardė, ir žmogus atsiduria žodžių – kad ir negausių - verpete. Ir po daugelio prakaito (kalbos mokymosi prakaito) valandų prašneka...Prašneka kalba, kurios niekada nevartojo. Valanda po valandos leksikos fondas pasipildo vis naujais žodžiais, ir be pasakojimo apie save, jis gali kalbėtis apie svaikatą (gali gydytojui pasakyti, ką jam skauda, o vaistininką paprašyti vaistų nuo tam tikros ligos, gali parduotuvėje ne tik padėkoti už prekę, bet ir paklausti, kiek kas kainuoja ir išgyti prekę ne aklai, o perskaitęs (tegu ir skiemenuodamas: kas tai per prekę).

Išmokstama kalbėtis įvairiomis temomis: paslaugos, buitinis aptarnavimas, kelionės... daug dainuojama. Dainos žodžiai geriau įsidėmimi ir juos vartojame sakiniams (tegu ir paprastiems) sudaryti. „ Graži mūsų šeimynėlė“ skamba, kai kalbame apie šeimą ir gimtadienius bei vardadienius. Ilgiausių metų limkime solinezantams daina „Ilgiausių metų“ (čia ir būdvardžio laipsniavimo, veiksmožio mokymas). Arba kalbėdami apie Lietuvą, žemėlapiu vingiais keliaujame po Aukštaitiją, Žemaitiją, lankomės dvaruose, dvareliuose, draustiniuose, pasakiškuose miškuose. Kelionės palydiSigito Gedos eilės. Noriai deklamuojame „Ten, kur laukas- Laukuva/Ten, kur šilas - Šiluva./Ten. Kur dainos –Dainava,/Ten, kur lietūs –Lietuva“. Įsitikiname, kad gimtinė, anot poeto Matučio, yra ten, kur yra motina, tėtis, kalnuose augantis kvietys, ir Vaivos juosta, atsispindinti Nemune.

Mokyti lietuvių kalbos padeda mūsų su nuostabia mokytoja Aušra Pakalkiene parengta

Autorius su romų vaikais prie kompiuterio

vaizdajuostė romams mokyti „Popietė su lietuvių kalba“ ir joje esančios, vaizdais palydimos, temos: Susipažistame, Mano namai, Kviečiame taksi, Važiuojame autobusu, Kelionė traukiniu, Gydytojai, organai, ligos, vaistai, Kviečiame gydytoją, Patarimai norinčiam gauti sveikatos pažymėjimą, Maisto produktai, Sveikinimai, Lietuvos romai, Lietuva, Lietuvių valstybinės, tradicinės šventės bei atmintinos datos.

Geras pagalbininkas yra Virginijos Stumbrienės, Aurelijos Kaškelevičienės vadovėlis „Nė dienos be lietuvių kalbos“, Joanos Pribušukaitės – „Kaip sekasi?“.

Prisimena vienos čigonės pasakyti žodžiai : “ Taip, mes tamsūs, mums duoda pasirašyti

po koku nors dokumentu – pasirašome (priminsiu – dažno jų parašas – tai kokia nors viena raidė; vardo ar pavardės, automatiškai įsiminta ir atkartojama: tik kad nebūtų „kryžiukas“) . Todėl aš noriu išmokyti, kad galėčiau ne tik pasirašyti, bet ir žinoti, už ką pasirašau“ ...

Šis straipsnis – tai mažytė dalelė to darbo, kuris dirbamas, kad romai būtų raštingi, kad būtų panaikintas stereotipas, jog romas – tai vagis, melagis, veltėdis...

Duokime kartu su valstybine kalba ir jiems darbą. Jie dirbs – ir noriai dirbs. Tik supraskim juos... Jie neprastesni už kitus. Bendraudami įsitikinsime...

Lietuvos policijos istorija

Apie teisininką-kriminologą Petrą Gustavą Pamataitį – Lietuvos ir Novužės krašto sūnų

Vytautas GOCENTAS, Vilnius

Iš rengiamos spaudai knygos: Vytautas A. Gocentas. *Konvalijos iš Klaipėdos: atsiminimai, laiškai, apmąstymai.* – Vilnius, 1991–2013.

Tarpukario nepriklausomybės kovų dalyvis ir būsimasis teisininkas Jonas Jurgis Gocentas (1897-1974) Kauno suaugusiųjų gimnazijoje, ir Vytauto Didžiojo universitete mokėsi su Petru Gustavu Pamataičiu (1900 I 18, Šilupiškieiai, Šakių r., Marijampolės aps. – 1990 VIII 26, Albuquerque, Cuonty Bernalillo, New Mexico, JAV).

P. G. Pamataitis gimė ir augo Sūduvos Pa-prūsėje. Gimtieji Šilupiškieiai glaustėsi Nemuno ir Novužės pakrančių šiluose, o netoliese už sienos – ir istorinė Prūsija, Mažoji arba Prūsų Lietuva. Jau minėta, kad gimnazijos ir universiteto mokslai įgyti Kaune. Tuomet studentams panūdo pasidairyti ir Tauragės pusėje – susiruošta nuvykti į Gardamo miestelį ir Žemaičių Naumiestį. Čia Jungtuvėms su Ane Preikšaityte ruošėsi J. Gocento vyriausiasis brolis Augustas. Į pabrolių būrį iš Kauno pasikviestas ir bendramokslis P.G. Pamataitis, nes čia turėjo susirinkti daug jaunimo ir, žinoma, panelių ne tik iš Gardamo, bet ir Tauragės pašonės. Anės tėvas Jurgis Preikšaitis (1874 – 1947) gražų pulkelį jaunųjų išlydėjo iš Paberžės į Tauragės ev. liuteronų bažnyčią. Čia 1928 m. gruodžio 28 d. jungtuvės laimino kunigas Augustas Vymeris (1869 – 1942).

Kitamet vasarą (1929 m. liepos mėn.) Universiteto studentai susibūrė ir keliavo į Vokietiją. Studentų būrelyje su J. J. Gocentu – ir studijų bičiuliu P. G. Pamataitis.

Jonas J. Gocentas jau kuris laikas užrašinėjo ir rinko tautosaką gimtajame Gardame ir jo aplinkoje, t.y. Žemaitijos Paprūsėje. Taigi ir P. G. Pamataičio brolio 1927 m. žiemą (sausio ir vasario mėn.) užrašytos 43 zanavykų dainos pateko į jo rankraštiną. Jas padainavo Zyplių, Myroslovo, Sudargo giesmininkės. Dainų užrašytoju pasirašė: A. Pamataitis (Šilupiškietis), Brolis (Šilupiškietis). Apie tai pasiteiravus Šakių rajono savivaldybės viešojoje bibliotekoje direktorės Reginos Ušenės, sužinota, kad tai Petro brolis Aleksandras.

Petras Gustavas Pamataitis, žinoma, nusipelno ir didesnio dėmesio, pasakojimo. Jis – nepriklausomos, augančios Lietuvos teisininkas bei kriminologas. Kuriant bei stiprinant Identifikacijos biurą, plėtojant kriminalistikos mokslą Lietuvoje, ypač daug nuveikė Identifikacijos biuro viršininkas Petras Gustavas Pamataitis, čia dirbęs 1927 – 1933 metais. Beje, ne visuomet yra buvęs jau minėtas Identifikacijos biuras – tik 1931 X 12 Kriminalinių nusikaltimų registracijos sekcija

Lietuvių kriminalinės policijos viršininkas Petras Gustavas Pamataitis. Nuotrauka publikuota kng. P. Stankeras. Lietuvių policija Antrajame pasauliniame kare. Vilnius: Mintis, 2008, p.265;

buvo reorganizuota į Identifikacijos biurą.

Ką veikė šis Vidaus reikalų ministrui tiesiogiai pavaldus padalinys?

Ministro S. Rusteikos 1933 V 29 išleistame Valstybės saugumo departamento statute buvo nustatyta, kad kriminalinės policijos, kuriai vadovavo viršininkas Petras Gustavas Pamataitis, pavedamos šios funkcijos: žvalgyti, išpėti ir aiškinti kriminalinius nusikaltamus darbus, o nusikaltusius asmenis pristatyti teisingumo instancijoms. 1933 m. reforma neišsprendė iš ankščiau užsilikusių problemų, nors buvo įkurta visa eilė bendrų valstybės saugumo ir kriminalinės policijos apygardų, bet kriminalinė policija liko VRM ministro tiesioginėje žinioje, o ne Piliečių apsaugos departamento – demokratija šioje valstybės valdymo grandyje vis dar pergyveno savo vystymosi nebrandžią stadiją...

Karo metais, vokiečių vermachto okupacijos laikais (1941– 1944) P. G. Pamataitis dirba Vilniuje – atliko Kriminalinės policijos viršininko pareigas. Nuo 1941 m. spalio 1 d. Lietuvos generalinei sričiai Saugumo departamentas, o nuo 1942 m. – vokiečių saugumo policijos ir SD (Sicherheit Dienst, saugumo tarnybos) vado įstaiga Kaune lietuvių ir vokiečių kalbomis leido „Kriminalinės

Anės Preikšaitytės ir Augusto Gocento jungtuvės Tauragės ev. liuteronų bažnyčioje 1928 m. gruodžio 28 d. Jungtuvės laimino kun. Augustas Vymeris (1860-1942). Tarp jungtuvinių dalyvių ir VDU studentas Petras G. Pamataitis (antroje eilėje už jaunosios). Fotografija iš adv. Jono J. Gocento (fotografijoje – pirmoje eilėje pirmas iš dešinės) asmeninio archyvo.

policijos žinias“. Jų – redaktorius Petras Pamataitis. Sugrįžus karo frontams ir bolševikams, 1944 m. Pamataičiui teko trauktis iš Tėvynės. Tenka pastebėti svarbų Gocentų šeimai faktą, kad P. G. Pamataitis gali būti pasirūpinęs itin svarbia žinute savo buvusiam bendramokslui J. J. Gocentui – tuo metu jis vis dar dirbo advokatu Vilniuje Uosto gatvėje (dab. Pamėnkalnio), o okupacinė valdžia sudarė ieškomų buvusių Lietuvos SSR Prokuratūros tarnautojų sąrašą. Manytina, kad laiku gauta žinia išgelbėjo teisininko Jono Jurgio Gocento gyvybę ir jis bei šeima galėjo iškelti į Tauragę bei po karo vertingai pasitarnauti Klaipėdos krašto senųjų gyventojų teisių gynimui, evangelikų liuteronų bažnyčios išgyvenimui, kraštotyrai, literatūrinei kūrybai.

P. G. Pamataitis, pasitraukęs į priverstinę emigraciją vakaruosna, Heidelbergo Ruprecht-Karl universiteto (Vokietija) teisės fakultete 1948 m. parengė įvadinę daktarinę disertaciją (Petras Gustavas Pamataitis. *Inaugural Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der hohen juristischen Fakultät der Ruprecht-Karls Universität zu Heidelberg.* – Heidelberg, 1948. [Aplankas Jono Dainausko bibliotekoje ir archyve (47 dėžė). Lituanistikos tyrimo ir studijų centras. Čikaga])

Aktyviai veikė Amerikos lietuvių rezistencinėje santarvėje, buvo ir jos vadovu. Ši veikla dar turi būti tyrinėjama bei skelbiama atskiru rašiniu – tikėkimės, kad JAV lietuvių išeivijos spauda tuo galės pasirūpinti ir praturtinti mūsų bei visų žinojimą apie garbingą Petro Gustavo Pamataičio gyvenimą, atliktus darbus. Paieškos internete rodo, kad Albuquerque gyveno ir Elvyra Pamataitis (1904 – 1995), galėjusi būti ir P. G. Pamataičio žmona. Be to galima sužinoti, kad JAV Hot Springs Park, Garland County, Arkansas gyveno ir dar viena Pamataičių šeima: Henry Pamataitis (1907 – 1999) bei Helena Pamataitis (1909 – 2002).

Šilupiškių ažuolas, augęs Novužės krašte, pasitarnavęs nepriklausomos Lietuvos teisėtvarkai ir teisėsaugai, o iškeliavęs į pasaulį dėl Antrojo pasaulinio karo sukeltos audros, Lietuvoje atsi-kuriančios demokratijos sulaukė JAV. Pasimirė sulaukęs 90 metų. Gražus amžius, vertingi darbai – visa tai, manykime, pasitarnaus kaip sektingas pavyzdys pasiliekančiųjų tėvynainių gyvenimams. Tiek Lietuvoje, tiek ir svečiose demokratijos valstybėse.

Kas jungia ir vienija lietuvišką žodį Šalčininkuose?

Aušra VIRVIČIENĖ, Vilnius

Šalčininkų rajono savivaldybės administracijai yra pavaldžios 23 švietimo įstaigos ir jų skyriai, iš kurių 10 – vidurinių, 10 pagrindinių mokyklų ir 3 gimnazijos. 15-oje jų ugdymas vyksta lenkų kalba, 3-jose – rusų. Likusiose penkiose – Baltosios Vokės „Šilo“, Dieveniškų „Ryto“, Jašiūnų „Aušros“ vidurinėse, Poškoniu pagrindinėje mokykloje ir Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijoje ugdymas vyksta lietuvių kalba. Jei apsiribotume tik šia informacija, sakytume, jog Lietuvos Respublikoje taip būti negali – kaip suprasti faktą, kad tik penkiose šio rajono švietimo įstaigose mokiniai mokomi valstybine lietuvių kalba? Tiems, kas nežino situacijos, arba ją primiršo, paaiškinsime – dalis švietimo įstaigų Pietryčių Lietuvoje priklauso Švietimo ir mokslo ministerijai, dalis – vietos savivaldybių administracijoms. Vės tik pusiausvyros nėra – jei pridėtume ŠMM pavaldžias švietimo ugdymo įstaigas, Šalčininkų rajone mokyklų, kuriose ugdymas vyksta valstybine – lietuvių kalba, būtų devynios. Tačiau šįkart statistiką, liudijantią apie nacionalinės švietimo politikos „agoniją“ Pietryčių Lietuvoje, palikime ramybėje ir geriau pasisvečiuokime Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijoje, kurioje šiemet vyko jubiliejinė, penkioliktąji „Šalčios aleliumų“ šventė.

Spaudžiantis speigas planų nepakeitė. Į Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnaziją sugužėjo beveik pusė tūkstančio rajono moksleivių iš 12-os švietimo įstaigų, kuriose ugdymas vyksta lietuvių kalba. Lydimi pedagogų, mokyklų ir darželių direktorių, auklėtojų, tėvėlių, jaunieji Šalčininkų gyventojai „Šalčios aleliumų“ šventėje įrodė, jog meilė ir pagarba lietuviškam žodžiui, Lietuvos valstybės istorijai ir jos kultūrai egzistuoja ne tik kalbose, bet ir darbuose. Štai „programėlėje“, specialiai išleistoje šventės proga, rašoma: „Lietuvos tūkstantmečio gimnazija vykdo šį projektą siekdama kelti rajono mokinių valstybinės kalbos mokėjimo lygį, ugdyti sceninę kultūrą, pagarbą tautos tradicijoms, mokyti bendravimo, drąsos išsakant savo mintis. Ši šventė sukviečia Šalčininkų žemės talentus – mokinius ir mokytojus, kad dar kartą paliudytų jų meilę ir pagarbą lietuviškam žodžiui, atskleistų šiame krašte augančius jaunus kūrybingus žmones“. „Šalčios aleliumų“ tematika kasmet vis kita – šių metų šventei moksleiviai ir pedagogai turėjo pasiruošti „Legendų ir sakmių apie Šalčios kraštą“ tematika. Be to, į renginį gimnazijoje atvykę svečiai galėjo įvertinti Šalčininkų rajono lietuviškų mokyklų vaikų nuotraukų parodą-konkursą – „Šalčininkų kraštas pavimuose ir legendose“. Parodoje fotografijos darbus eksponavo Šalčininkų tūkstantmečio gimnazijos, Čiužakampio pagrindinės mokyklos, Baltosios Vokės „Šilo“, Dieveniškų „Ryto“ ir Turgelių vidurinės mokyklos bei Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos moksleiviai.

Į „Šalčios aleliumų“ šventę tradiciškai atvyksta ne tik patys svarbiausi jos dalyviai – lietuviškų Šalčininkų rajono darželių ir mokyklų moksleiviai bei pedagogai, bet ir Švietimo ir mokslo ministerijos regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas, „Vilnijos“ draugijos pirmininkas dr. Kazimieras Garšva, lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis, Seimo nariai Gintaras Songaila ir Rytas Kupčinskas, buvęs LR Vyriausybės įgaliotinis Šalčininkų rajonui Arūnas Eigirdas, Šalčininkų rajono savivaldybės administracijos Švietimo ir sporto skyriaus vedėja Regina Markevič, mounsinjoras Alfonsas Svarinskas, istorijos laikraščio „Voruta“ ir interneto portalo voruta.lt redaktorius ir leidėjas Juozas Vercinkevičius. Tokia šventė – puiki proga pabendrauti, pasidalinti naujienomis, džiaugsmais ir rūpesčiais.

Be „Šalčios aleliumų“ būtų liūdna

„Šios šventės tikslas – labai paprastas, – sako Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos direktorius **Vidmantas Žilius**. Taip jau istoriškai susiklostė, kad „Šalčios aleliumų“ renginys gimė prieš 15 metų, jo sumanytojas – „Vilnijos“ draugija. Prieš 15–20 metų Pietryčių Lietuvoje buvo kuriamos pirmosios lietuviškos mokyklos, tai padaryti buvo nelengvas – įvairiaisiais būdais mėginta sumenkinti lietuvišką švietimą. Viena iš priežasčių ir buvo šios šventės organizavimas, norime parodyti visuomenei, jog lietuviškos mokyklos iš tikro yra stiprios, gerai dirba, perduoda tautos kultūrą“.

Šios šventės, renginio idėjos autorius, „Vilnijos“ draugijos pirmininkas dr. Kazimieras Garšva buvo lakoniškas ir konkretus: „pasirinko mokytojai, prieš 20 metų. Ši šventė reikalinga mokykloms, mokytojams, o pirmiausiai – patiems vaikams“.

Pasak Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininko Algimanto Masačio, Pietryčių Lietuvai „Šalčios aleliumai“ yra neįkainojama vertybė. Kiekvieną kartą jos būna tik stipresnės, pilnesnės, estetiškesnės. „Ilgius metus dirbau Vilniaus rajone, Marijampolio vidurinės mokyklos matematikos mokytoju ir direktoriumi, ir visuomet gerąją prasmę patvirtėdavau Šalčininkams tokios šventės. Vis galvodavau, ką čia tokio panašaus padarius ir Vilniaus rajone, – šviesdamas giedra šypsena pasakoja Algimantas Masaitis. Ir sugalvojome – Vilniaus rajone, Juodšilių „Šilo“ gimnazijoje, rengiame pavasario šventę, pavadintą „Vilniaus jovara“. Į ją susirenka beveik 20-ies lietuviškų Vilniaus rajono mokyklų meno kolektyvai, demonstruojantys savo kūrybiškumą, talentus ir meilę gimtajam kraštui. Renginys vyksta lauke, gegužės mėnesį. Aš juos vadinau „atlaidais moksleiviams“. Šiemet „Vilniaus jovara“ bus ketvirtieji – visus nuosirdžiai kviečiu sudalyvauti“.

Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos dailės mokytojas, metodininkas, buvęs šios mokyklos direktorius Vytautas Dailidka „Šalčios aleliumų“ vadina „duona kasdienine“. „Puiku, kad randame laiko pabendrauti, aptarti kai kuriuos klausimus. Pirmą savaitę po šv. Velykų Stanislovo Rapolionio gimnazijoje renka mokytojai. Renginys panašus, tik savo kūrybą pristato pedagogai. Dieveniškų kraštas rengdavo Rasos šventę, kitos mokyklos dar kitokias. Tik šiandieninė ekonominė situacija labai pakoregavo lietuviškų šio krašto mokyklų šventinių renginių planus. Dabar jų vyksta kur kas mažiau. Tačiau vaikams tokios šventės yra labai svarbios, sugrįžę į savo mokyklas jie pasidalina naujienomis, išpūdžiais, praplečia akiratį“, – renginio svarba ir nauda neabejoja **Vytautas Dailidka**.

Vytautui Dailidkai pritaria ir šios gimnazijos direktorė **Danuta Zuzo**. „Mūsų gimnazija „Šalčios aleliumų“ šventėje dalyvauja nuo pat jos sumanymo dienu, nepraleidome nė vieno renginio. Mes suprantame, kokia ji yra svarbi mūsų moksleiviams ir pedagogams“. „Kokia gimnazijos kasdienybė, ar yra kokių nors problemų, su kuriomis tenka susidurti?“ – pasiteiraujame direktorės Danutos Zuzo. „Mes gimnazijoje dirbame vadovaudamiesi nuostata, kad problema gali būti, tik ją reikia žinoti ir spręsti. Kai vaikams kyla vienokių ar kitokių klausimų, kuomet tėveliai svarsto į kokią mokyklą leisti savo atžalas, tuomet ir mokytojams kyla klausimas kaip dirbti ne tik su vaikais, bet ir su tėvais. Mes stengiamės surasti „aukso viduriuką“, – tiesiai sako Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos direktorė. Iškilusius klausimus mes aptariame ir būtinai juos sprendžiame. Mūsų moksleiviai yra labai atviri. Kai jie mato, jog kažkas yra ne taip, jie ateina ir pasako tai. O kai tai įvyksta, tada mes ir sprendžiame tą problemą. O šiaip mūsų gimnazijos ir vienuoliktokai, ir dvyliktokai planuoja studijuoti savo tėvynėje, ateities planus sieja su Lietuva“.

Lietuviškų Šalčininkų rajono mokyklų kasdienybė

Šalčininkų rajono Turgelių vidurinės mokyklos direktorė **Aušra Voverienė** „Vorutai“ pasakojo, jog „gyvename iprastais mums rūpesčiais ir mūsų ne kiek netrikdo kaimyninių, lenkiškų mokyklų „stipendijos“

pirmųjų tėveliams. Mūsų mokykloje mokosi 180 mokinių, visa, ką turime, pasiekėme nuosirdžiu mokytojų darbu; manau, tėveliai mumis pasitiki. Mokykla šiemet, spalio mėnesį, minės dvidešimties metų sukaktį. Visuomet stengiamės dalyvauti tokiuose gražuose renginiuose, suburiančiuose visas rajono

Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos moksleivių pasirodymas. Bernardetos Zuzo nuotr.

lietuviškas mokyklas. „Šalčios aleliumams“ paruošėme gražią programą. „Stipendijų“ tema yra pakankamai skaudi, tačiau į šį negatyvų reiškinį bandome žiūrėti optimistiškai ir manome, kad tėvai pasirinks protingai. Mes tokiais dalykais nespekuliuosime ir nekonkuiruosime. Darbas ir geri moksleivių rezultatai yra mūsų mokyklų siekiamybė“, – rimtai ir be užuolankų sako Turgelių vidurinės mokyklos direktorė **Aušra Voverienė**.

Paskutinėmis naujienomis su „Vorutos“ skaitytojais pasidalino ir Dieveniškų „Ryto“ vidurinės mokyklos pradinį klasių vyr. mokytoja **Olga Martinkevič**. „Nėra mokinių, nėra ko mokyti. Šių metų pirmoji klasė labai „skurdi“ – turime tik 6 mokinius. Kaip bus naujaisiais mokslo metais, bijome net spėlioti. Lenkiškoje mokykloje irgi ne ką geriau – tik 10 mokinukų. Bet jie turi atskirą klasę, o mes – jungtinę, – pasakoja **Olga Martinkevič**. Didžioji dauguma mokytojų važinėja iš Šalčininkų, yra atvažiuojančių ir iš Vilniaus, Vievio. Gaila, bet abiturientai, baigę mokyklas šiame krašte ir įgiję universitetinį išsilavinimą, namo nebesugrįžta. Gal nebemato prasmės? – svarsto pašnekovė. Apskritai šiame krašte viskas tas pats – niekur neišnyko abiejų mokyklų priešiškas, konkurencija,

nenoras bendrauti. Mes turime savo taisykles, jie – savo. Niekas, dėja, nesikeičia. Gaila“.

Renginyje sutikta Šalčininkų rajono Savivaldybės administracijos švietimo ir sporto skyriaus vedėja **Regina Markevič** neabejoja, kad rajono mokyklų tinklas atitinka bendruomenės poreikius, nes beveik kiekvienoje vietovėje yra po dvi mokyklas, o kai kuriose – net trys, kur mokinių ugdymas vyksta trimis kalbomis. Šalčininkų rajono centre yra dvi gimnazijos – Lietuvos tūkstantmečio gimnazija, kurioje mokoma lietuvių kalba, Jano Sniadeckio gimnazija, kur ugdymas – lenkų kalba ir „Santarvės“ vidurinė mokykla, kurioje ugdymas vyksta rusų kalba. Jašiūnuose taip pat yra mokyklos, kuriose moksleivius mokoma trimis kalbomis. „Reikia pasakyti, kad Šalčininkų rajone, kaip ir kai kuriose kituose Lietuvos rajonuose, mokinių skaičius, dėja, mažėja. Apskritai turime išlaikyti pakankamai didelį mokyklų tinklą, kad būtų patenkinti visuomenės poreikiai. Pagrindinis mūsų prioritetas – prieinamumas ir lygios galimybės. Žinoma, finansų tam neužtenka. Tai liečia ir lenkų, ir lietuvių mokyklas. Jei kalbėsime apie emigraciją, manau, kad ji taip stipriai mūsų rajono, kaip kitų, nepalietė. Tačiau jaunimas, reikia pripažinti, vis drąsiau kelia sparnus iš Lietuvos. Džiaugiamės tuo, kad tokių atvejų, kuomet tėveliai, palikę savo atžalas senelių globai, išvažiuoja uždarbiauti į kitas šalis, nėra daug“ – tokia situacija džiaugėsi pašnekovė.

Kai valstybė netenka stuburo, lietuviškas mokyklas keičia į atomines elektrines

Daugelis lietuviškų mokyklų Pietryčių Lietuvoje šiemet minės 20-ies metų įkūrimo sukaktį, ir, dėja, reikia pasakyti, jog ne visos

jos pradės skaičiuoti 21-mus metus. Viena tokių mokyklų – Vilniaus rajone esanti Veriškių pradinė mokykla. Apie dabartinę mokyklos situaciją „Voruta“ skaitytojus informuos artimiausiu metu, tačiau faktai tokie, kad šia mokyklą, priklausančią Vilniaus rajono savivaldybei, jau dveji metai mėginama uždaryti. Ar galima dar kuo nors padėti Veriškių mokyklai? Juk šie metai jai gali būti paskutiniai. Pakankamai liūdnas 20-ies metų gimtadienis, – tarėme „Šalčios aleliumų“ renginyje sutiktam Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vyriausiajam specialistui **Vidmantui Vansavičiui**. „Džiugina tik viena – kolektyvas, su direktore priešakyje, visai Lietuvai pademonstravo, kaip reikia kovoti dėl švietimo Rytų Lietuvoje. Liūdina visa kita – iš mūsų pusės jie tegali gauti tik moralinę pagalbą. Daugiau jokios. Tik bendravimu ir pokalbiais apie šią liūdną situaciją galime prisidėti. Ši mokykla priklauso Vilniaus rajono savivaldybei, ji nepavaldi Regioninių mokyklų skyriui. Jei kalbėti apie pavaldumo pakeitimą, mechanizmas yra toks – turi būti tėvų prašymai ir tuomet reikėtų steigti naują įstaigą, kuri būtų pavaldi ŠMM Regioninių mokyklų skyriui. Mechanizmas ilgas ir sudėtingas. Tačiau manytina, kad reikia priversti savivaldybę dirbti tą darbą, kuri ji privalo dirbti. Nes kai tik atspalaiduojame, taip ir prasideda“ – nedetalizuodamas, ką turėjo galvoje, svarstė Vidmantas Vasiliauskas. Apie iškrypusį valstybės stuburą konkrečiau prakalbo Seimo narys **Gintaras Songaila**. „Pasakyčiau taip – ne tik šioje srityje ritamės atgal. Tai vienas ligos požymių. Gilios ligos, apėmusios daugelį valstybės valdymo sričių. Tvyro visiška sumaištis ir kalbėti apie nuoseklią valstybės politiką, net apie nacionalinio saugumo dalykus, sudėtinga. Yra plaukiama pasroviui, daromas poveikis iš išorės – tiek iš rytų, tiek iš vakarų ir mūsų valstybė netenka stuburo. Aš turiu vieną viltį – daug žmonių Lietuvoje jau suprato, kad esame ant slekščio, ties kuriuo prasidėjo negrįžtami procesai. Apskritai kyla klausimas – ar mūsų valstybė ir mūsų tauta – ar mes išliksime? Labai keista, kad turėdami nepriklausomą valstybę, atsikovoję laisvę, sugebėjome tiek nusiristi. Tai didelė dalimi lemia piniginę valdžią, gobšumą, jos tą mūsų valstybę ir susilpnino. Ir tokiam fone tikėtis, kad kažkam iš esančių valstybės elite rūpėtų Rytų Lietuvos reikalai, sunku. Jiems rūpi už 20 mlrd. Į atominę elektrinę pastatyti. O jos reikia ar nereikia, tai jiems nesvarbu. Žmonių nuomonė, piliečių valia, tautos valia nėra svarbi. Veriškių mokykla ne vieną kartą buvo įvertinta kaip viena inovatyviausių mokyklų Lietuvoje, ne tik rytinėje jos dalyje. Mokytojai taip pat buvo ne sykį apdovanoti. Dabar mokykla yra draskoma, o Švietimo ir mokslo ministerijai nėra motais. Seime svarstomų idėjų suteikti šiai ministerijai daugiau teisių dėl švietimo politikos mokyklose, kratomasi, nes tai neatitinka liberalanarchistinės ideologijos, kad negalima kištis, visi turi savarankiškai gyventi ir tvarkytis. Tas tiesa, tačiau nacionalinė švietimo politika yra visai kas kita, nei laisvoji rinka“ – nevyniodamas žodžių į vatą kalbėjo Seimo narys **Gintaras Songaila**.

„Šalčios aleliumai“ paliko gerą, šiltą įspūdį. Labiausiai – moksleiviai – maži darželinukai, ūgtelėję pradinukai ir jaunimas. O iš vaikų lūpų sklūdusi graži lietuviška kalba tik patvirtino – nesvarbu, kokia tautybė įrašyta asmens dokumente, nesvarbu, kokia kalba skamba moksleivių namuose – Šalčininkų rajono jaunimas, besimokąs lietuviškose mokyklose, puikiai moka valstybės, kurioje gyvena, kalbą.

Gintautas EREMINAS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 3

**Nepriklausomybės metai
(1918–1940)**

1918 metų rudenį Vokietijai pralaimėjus Pirmąjį pasaulinį karą latvių partijos, kurios jau po 1917 metų Vasario revoliucijos Rusijos Laikinajai vyriausybei buvo iškėlusios Latvijos autonomijos reikalavimą, pasinaudojo susidariusiomis aplinkybėmis ir 1918 metų lapkričio 17 dieną įkūrė Latvijos Tautos Tarybą (pirmininkas J. Čakste). 1918 metų lapkričio 18 dieną ji paskelbė Latvijos nepriklausomybę. Laikinosios vyriausybės ministru pirmininku tapo K. Ulmanis.

1918 metų gruodį į Latviją įsiveržus Sovietų Rusijos kariuomenei prasidėjo Latvijos laisvės kovos. Pirmieji latvių tautinės kariuomenės daliniai (vadas O. Kalpakas) buvo sudaryti Landesvere. 1919 metų sausį Sovietų Rusijos kariuomenei užėmus Rygą (frontas stabilizavosi prie Ventos upės) paskelbta Latvijos SSR; jos marionetinė P. Stučkos vadovaujama vyriausybė sudaryta dar 1918 metų gruodį Maskvoje.. Laikinoji K. Ulmanio vyriausybė persikėlė į Liepoją. Po provokiško 1919 metų balandžio perversmo Liepojoje buvo sudaryta A. Niedros vyriausybė (dauguma K. Ulmanio vyriausybės narių pasislėpė D. Britanijos laive). Per 1919 metų birželį vykusį Cėsių mūšį Šiaurės Latvijos brigada ir estų divizija sumušė Landesverą ir išvadavo Kuršą. 1919 metų liepą K. Ulmanio vyriausybė grįžo į Rygą. 1919 metų rugsėjį–lapkritį Latvijos kariuomenė (sukurta 1919 liepą–rugpjūtį) kovojo su bermon-tininkais, 1918 metų rugpjūtį–rugsėję su Lietuvos kariuomene nustumė Sovietų Rusijos kariuomenę iki Daugpilio, 1920 metų sausį–vasarį – su Lenkijos kariuome-ne išstūmė ją iš Latgalos. 1920 metų vasarį su Sovietų Rusija sudarytos paliaubos, rūgppjūtį pasirašyta Latvijos–Sovietų Rusijos taikos sutartis, kuria Rusija pripažino Latvijos nepriklausomybę.

1920 metų gegužę susirinko Steigia-masis susirinkimas. 1920 metų rugsėjo 16 dieną jis priėmė Žemės reformos įstatymą (nusavinti ir išdalinti dvarai, priklausę daugiausia vokiečiams). 1921 metų sausį Latviją *de jure* pripažino Antantės valstybės, 1921 metų rugsėjį ji buvo priimta į Tautų Sąjungą. 1922 metų vasarį priimta Konstitucija įtvirtino parlamentinę siste-mą, kuri veikė iki 1934 metų. 1922 metais lapkritį sušauktas I Seimas. Latvijos prezi-dentai (renkami Seimo) nurodyti lentelėje. Veikė daug partijų (stipriausios – Latvijos socialdemokratų darbininkų partija ir La-tvių valstiečių partija, įkurta 1917 metais), dažnai keitėsi vyriausybės (1919–1934 metais jų buvo 14). 1922 metų rugpjūtį įvesta nacionalinė valiuta – latas. Šalies ūkio plėtra buvo sparti. Daugiausia plėtota maisto, medienos apdirbimo, chemijos, tekstilės pramonė, metalo apdirbimas, mašinų gamyba (1929 metais šiose šakose dirbo 74 proc. šalies pramonės darbinin-kų). Latvija (kartu su Estija ir Suomija) vertinta kaip stipri agrarinė šalis, turinti perspektyvų plėtoti kai kurias pramonės šakas. 1930 metų pradžioje Latvijai turėjo įtakos pasaulinė ekonominė krizė, kuri sukėlė parlamentarizmo krizę bei politinį nestabilumą. Suaktyvėjo radikalios – tiek kairiosios (komunistai), tiek dešinėsios grupuotės, pirmiausia nacionalsocializmo idėjoms pritariantys vadinamieji Perkūno kryžiuočiai (latviškai Pērkonkrusts). 1934

Cezio pilis

metų gegužę ministras pirmininkas K. Ulmanis (nuo 1936 Latvijos prezidentas) įvykdė valstybinį perversmą ir įvedė auto-ritarinį režimą. Paleistas Seimas ir politinės partijos. Valstybė ėmė aktyviau reguliuoti ūkinį gyvenimą. Daugiausia rūpintasi žemės ūkiu, plėtota metalo apdirbimo, mašinų gamybos, elektrotechnikos pra-monė, pastatyta Ķegumo hidroelektrinė. 1934–1939 metais Latvija tapo viena pir-maujančių šalių Europoje pagal pramonės produkcijos apimtį vidutiniškai vienam gyventojui.

Latvija stengėsi palaikyti gerus santy-kius su užsienio valstybėmis. 1923 metais sudaryta politinė ir ekonominė sąjunga su Estija. Su Lietuva suartėti kliudė Vilniaus krašto problema – Latvija vengė pyktis su Lenkija; tik 1934 metais sudaryta Lietuvos, Latvijos ir Estijos politinė sąjunga – Balti-jos Antantė. 1932 metais Latvija pasirašė nepuolimo sutartį su SSRS (pratęsta 1934 metais), 1939 metų liepą – su Vokietija. Pa-gal SSRS ir Vokietijos 1939 metų rugpjūčio 23 dienos pasirašyto Molotovo-Ribentropo pakto slaptaį protokolą Latvija pateko į SSRS įtakos sferą. 1939 metų spalio 5 dieną SSRS privertė Latviją pasirašyti tarpusavio pagalbos sutartį, pagal ją įvedė į Latviją ~25 000 karių. Vokietijos iniciatyva 1939 metų pabaigoje–1940 metų pradžioje iš Latvijos išsikėlė ~52 000 vokiečių.

Latvijos prezidentai

Pavardė	Metai
J. Čakste	1922–1927
G. Zemgalis	1927–1930
A. Kviesis	1930–1936
K. Ulmanis	1936–1940
G. Ulmanis	1993–1999
V. Vyķe-Freiberga	1999–2003 ir 2003–2007
Valdis Zatlers	2007–2011
Andris Bērziņš	nuo 2011

**SSRS (1940–1941 ir 1944–1991)
ir nacių (1941–1944) okupacijos**

1940 metų birželį SSRS ultimatyviai pareikalavo pakeisti Latvijos vyriausybę ir leisti įvesti į Latviją neribotą SSRS karinį kontingentą. Kitą dieną SSRS kariuomenė okupavo Latviją. Vadovaujant iš Maskvos atvykusiam A. Vyšinskiui buvo sudaryta prosovietinė kolaborantinė vyriausybė, kuri turėjo parengti Latvijos inkorporaciją į SSRS. 1940 liepos 14–15 dienomis nedemo-kratiškai išrinktas (pagal vieną komunistų sudarytą sąrašą) Liaudies seimas liepos 21

dieną paskelbė Latvijos SSR, kuri 1940 rug-pjūčio 5 dieną buvo prijungta prie SSRS. Iškart pradėta nacionalizuoti bankus ir pramonės įmones, konfiskuoti didesnius ūkius. 1940 liepą prasidėjo represijos prieš Latvijos gyventojus. Per 1941 metų birželio masinį trėmimą iš Latvijos į SSRS išvežta >15 000 žmonių. Daug kariuomenės kari-ninkų sušaudyta Litenės stovykloje.

Vokietijai 1941 metais biržlio 22 dieną užpuolus SSRS Rygoje birželio 28 kilo sukilimas prieš SSRS okupacinę valdžią. Buvo sudarytos laikinosios valdžios insti-tucijos, bet Vokietija, iki liepos okupavusi visą Latvijos teritoriją, nesiekė atkurti Latvijos nepriklausomybės; jos sukurtas „Ost“ planas numatė Baltijos ir kitų už-kariautų šalių germanizavimą. Nuo 1941 metų gruodžio Latvija buvo viena Vokie-tijos okupacinio administracinio vieneto Ostlando generalinių apygardų. Kovoti Rytų fronte buvo suformuotas Latvių le-gionas. Per holokaustą nužudyta ~70 000 Latvijos žydų.

~35 000 latvių išvežta dirbti į Vokietiją. 1943 metų rugpjūtį Rygoje buvo sukurta tautinio pasipriešinimo organizacija – La-tvijos centrinė taryba (pirm. K. Čakste). Nuo 1944 metų liepos karo veiksmams vyko Latvijos teritorijoje. 1944 metų spalį SSRS kariuomenė užėmė Vokietijos kariuome-nės paliktą Rygą. Kovos Kurše vyko iki pat Vokietijos kapituliacijos (Kuršo katilas). Bėgdami nuo gresiančios SSRS okupacijos ~160 000 latvių pasitraukė į vakarus.

Viltys, kad vakarų valstybės padės Baltijos šalims atgauti nepriklausomybę, nepasitei-sino. Latvijoje vėl įvesta SSRS okupacinė valdžia. 1944 metais Abrenės (dab. Py-talovo) apskrities 6 valsčiai (1293,6 km²) buvo perduoti Rusijos Federacijai. Latvių partizanų pasipriešinimo kovos truko iki 1950 metų pradžios. XX a. 5 dešimtmečio pabaigoje–6 dešimtmečio pradžioje vėl vykdyti masiniai trėmimai (vien 1949 metų kovą ištremta ~42 000 žmonių; iš viso – ~180 000). Tautiškai nusiteikusių latvių komunistų (E. Berklavas ir kt.) ban-dymus per N. Chruščiovo vad. Atšilimą pasiekti daugiau Latvijos savarankišku-

mo 1959 metais nutraukė neostalinizmo protrūkis. Nuo 1960 metų SSRS sustiprėjo centralizacija, rusifikacija, nepakantumas tautiškumui. Maskvos skatinamos rusų ir rusakalbių migracijos padarinys – latviai 1989 metais sudarė tiktai 52 proc. šalies gyventojų. Ekonominiu požiūriu Latvija buvo viena labiausiai besiplėtojančių bu-vusios SSRS sąjunginių respublikų.

XX a. 9 dešimtmečio 2 pusėje SSRS prasidėjus vadinamajai pertvarkai atsirado galimybių siekti Latvijos savarankiškumo. 1986 metais buvo įkurta Latvijos žmogaus teisių organizacija *Helsinki-86*. Visuomenė pradėjo daryti įtaką įvykių raidai – 1987 metais pasipriešinta Daugpilio hidro-elektrinės ir Rygos metro statybai. Didelę įtaką visuomenės raidai turėjo laikraščių *Literatūra un maksla* ir *Padomju Jaunatne* publikacijos. 1987 metų birželį *Helsinki-86* grupė, minėdama 1941 metų birželio trėmimų metines, padėjo gėlių prie Laisvės paminklo Rygoje. 1988 metų spalį buvo įkurtas Latvijos liaudies frontas, 1989 metų vasarį – nuo pat pradžių visiškos Latvijos nepriklausomybės reikalaujantis Latvijos tautinis nepriklausomybės judėjimas. 1990 metų kovą Latvijos liaudies frontas laimėjo rinkimus į Latvijos SSR Aukščiausiąją Ta-rybą. 1990 metų gegužės 4 dieną ji priėmė Latvijos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo deklaraciją (paskelbė pereinamąjį laikotarpį). SSRS vadovybė šios dekla-racijos nepripažino (1991 sausį sovietiniai kariškiai užėmė Vidaus reikalų ministeriją ir kai kuriuos kitus objektus Rygoje; žuvo 5 žmonės). Latvijos nepriklausomybei prie-šinosi vadinamasis Interfrontas, kuriam priklausė daugiausia rusakalbiai Latvijos gyventojai. Po nesėkmingo pučo Maskvoje Latvijos Aukščiausioji Taryba 1991 metų rugpjūčio 21 dieną paskelbė visišką La-tvijos nepriklausomybę.

**Atkurtos nepriklausomybės
metai**

1991 metų rugpjūčio 23 dieną Latvijos nepriklausomybę pripažino Islandija, rugpjūčio 27 – Europos Bendrijos šalys, rugsėjo 2 – JAV, rugsėjo 6 – SSRS. Nuo 1993 metų šalį valdė daugiausia koa-licinės dešinėsios centro vyriausybės (iki 2002 metų visose dalyvavo liberalų Latvijos kelias, 1993 metais įkurtas bu-vusio Latvijos liaudies fronto veikėjų). Jos įvykdė privatizaciją, sukūrė rinkos ūkio pagrindus. 1993 metais sugrąžinta nacionalinė valiuta – latas. 1992 metais priimtas Pilietybės įstatymas, suteikiantis šalies pilietybę tik Latvijos Respublikos (1918–1940) piliečiams ir jų palikuonims (1998 metais jis liberalizuotas – palengvin-tos natūralizacijos sąlygos). 1994 metų rugpjūčio 31 dieną iš Latvijos išvesta SSRS kariuomenė (iki 1999 liko tik Skrundos radarų stoties personalas). Santykius su Rusija blogina jos kaltinimai dėl Latvijos rusakalbių gyventojų diskriminavimo ir dėl Latvijai negražinamų apskities 6 vals-čių. Latvija yra Jungtinių Tautų (nuo 1991 metų), NATO (nuo 2004 metų) ir Europos Sąjungos (nuo 2004 metų) narė.

Susiję straipsniai:

Rygios arkivyskupija; Kuršo kilmin-giejį; Piltinės sritis; Naujoji srovė; Latvių šauliai; Landesveras; 1; Latvių legionas; Kuršo katilas; Latvijos liaudies frontas; Latvijos tautinis nepriklausomybės judė-jimas; Latvijos kelias.

Nuotraukos iš veikalo „Latvijas pils“ IV

Pabaiga

Jaunoji Lietuvos lenkų karta renkasi lietuviškus darželius ir mokyklas

„Vorutos“ pokalbis su Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėju, Vilniaus rajono tarybos nariu Jonu VASILIAUSKU.

Jonas Vasiliauskas

– Kada ir kodėl Švietimo ir mokslo ministerijoje buvo įsteigtas Regioninių mokyklų skyrius?

– Vykdamas apskričių reformą, t.y. naikinant viršinių apskričių administracijas pagal Vyriausybės programą, buvo numatyta peržiūrėti funkcijas ir jas perskirstyti tarp ministerijų ir savivaldybių. Ir būtent ši funkcija – mokyklų ir darželių steigimas Pietryčių Lietuvoje teko Švietimo ir mokslo ministerijai. Iš viso – 14 švietimo įstaigų. Šitaip atsirado Regioninių mokyklų skyrius Švietimo ir mokslo ministerijoje.

– Kaip galėtumėte paaiškinti dvigubą mokyklų pavaldumą Rytų Lietuvoje?

– Tai paprasta situacija. Buvo laikotarpis, kada dviejuose rajonuose – Vilniaus ir Šalčininkų – buvo tiesioginis valdymas. Tiesioginio valdymo metu gyventojams pageidaujant, o greičiau reikalaujant, šiuose rajonuose buvo steigiamos mokyklos. Paskui tiesioginis valdymas baigėsi, vyko savivaldybių rinkimai, buvo išrinktos savivaldybių tarybos. Tačiau Lietuvos lenkų rinkimų akcijos, dominuojančios abiejose savivaldybėse ir toliau nusteigė mokyklų.

– Kodėl?

– Paprasta paaiškinti. Visa tai labai gražiai atsispindi Lenkų rinkimų akcijos partinėse ir rinkiminėse programose; galiu paminėti pona Gabrielį Jan Mincevič, Vilniaus rajono vicemerą, ir vieną šios partijos ideologų – Pagiriuose, kur yra mokyklos lietuvių ir lenkų kalbomis. Moksleivių tėvai prašė, kad būtų pagerintos mokymosi sąlygos, tačiau jiems buvo atsakyta, kad „lietuviškos mokyklos mes sąlygų negerinsim“... Lietuviškų mokyklų poreikis, ypač Vilniaus rajone, didėja; keičiasi gyventojų požiūris, daugėja naujakurių, šeimos keliasi gyventi į sodus. Tie, kurie anksčiau leido savo vaikus į lenkų kalba dėstomas mokyklas, dabar leidžia į lietuvių. Tai faktai.

– Kokių Rytų Lietuvos rajonų mokyklos patenka į Regioninių mokyklų skyrių?

– Šiuo metu jų yra 14 – du darželiai – Mickūnų ir Rudaminos, Buivydiškių, Butrimonių, Kalesnykų, Čiužakampio, Lavoriškių pagrindinės, taip pat viena miesto „Šaltinio“ pagrindinė mokykla, kurią lanko socialiai remtini, turintys tam tikrų problemų vaikai iš dviejų savivaldybių. Dar yra Riešės, Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio ir Juodšilių „Šilo“ gimnazijos, taip pat dvi vidurinės – Eitminiškių ir Turgelių. Iš viso jose apie 3 tūkst. vaikų. Tiesa, neseniai šis skaičius buvo sumažėjęs, tačiau po mūsų atliktų darbų vėl priartėjo prie 3 tūkstančių.

– Domintų duomenys apie mokyklas lankančių moksleivių skaičių ir tautybę.

– Tokių skaičiavimų neatliekame – laikomės nuostatos, kad visi esame Lietuvos Respublikos piliečiai ir turime teisę pasirinkti mokyklą ir kalbą.

– Su kokiomis problemomis susiduria šių regionų mokyklos? Kalbame apie mokyklų materialinę bazę, mokymosi sąlygas, mokyklų pastatus.

– Problemų netrūksta. Šiuo metu baigiamas remontuoti Lavoriškių pagrindinė mokykla, jai buvo skirta 2,4 mln. litų investicijų. Planuojame, kad rugsėjo 1 d. Lavoriškių pagrindinė mokykla pradės rinkti vienuoliktokus ir taps vidurine mokykla. Tačiau

Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijoje kasmet sausio mėnesį rengiama rajono lietuviškų mokyklų šventė „Šalčios aleliumai“. Šioje nuotraukoje Zigmantas Zinkevičius (kairėje), Kazimieras Raršva, europarlamentarė Radvilė Morkūnaitė, Vidmantas Žylius, Romas Batura, Nijolė Balčiūnienė, Jonas Vasiliauskas ir daugelis kitų. 2011 m. sausis

pati svarbiausia ir skaudžiausia mums yra Buivydiškių pagrindinė mokykla.

– O kas su ja negerai?

– Dar nuo senų laikų išlikusi Buivydiškių pradinė mokykla, kuri priklauso savivaldybei, ir Buivydiškių pagrindinė mokykla, kuri priklauso Švietimo ir mokslo ministerijai. Tai tiesioginio valdymo palikimas, kuriam pasibaigus Lietuvos lenkų rinkimų akcija davė komandą nusteigti mokyklų lietuvių kalba. Šiomet Regioninių mokyklų skyrius perėmė avarinės būklės patalpas, jas suremontavo, tačiau mokyklos plėtrai reikia dar daug lėšų.

Dar esame įsteigę keletą priešmokyklinių grupių – tai vaikų darželiai prie mokyklų. Kadangi situacija buvo tokia – daugelyje darželių lenkų kalba vietų yra daugiau nei reikia. Yra grupių, kurias lanko tik 5–6 vaikai. Tame pačiame darželyje yra ir lietuvių grupės, tačiau jose vietų visiems norintiems neužtenka. Tėveliams savivaldybės arba darželių darbuotojai sako – vietų neturime, prašome rinktis darželį lenkų kalba. Matydami tokią situaciją, padarėme tvarką Šalčininkuose – dabar eilės nebėliko, atsirado ir Lietuvos tūkstantmečio gimnazijoje viena priešmokyklinė grupė; Rudaminoje susitarė su pačia savivaldybe, kad būtų įkurta antra grupė Švietimo ir mokslo ministerijos statytose naujose patalpose. Nuo gruodžio 1 d. veikia nauja grupė Juodšiliuose, vasario 1 d. po vieną grupę bus atidaryta Sudervėje ir Vaidotuose. Per šiuos mokslo metus tėveliams pageidaujant Vilniaus rajone planuojame įsteigti dar 150 vietų. Pajudinus lietuviškų grupių steigimo reikalus, pasipylė tėvelių prašymai ir minėtos įstaigos visur susidarė eilės. Pavyzdžiui, Sudervėje nuo vasario 1 d. galėsime priimti apie 20 vaikų, o eilėje laukia per 60. Prašymų daugėja kiekvieną dieną. Problemą mes matome ir sprendžiame.

– Ar galima teigti, jog ekonominė ir socialinė Rytų Lietuvos plėtra yra gerokai atsilikusi nuo kitų Lietuvos rajonų? Jei taip, tai kaip ji įtakoja švietimą šiame regione?

– Negalima lyginti Vilniaus ir Šalčininkų. Tai du skirtingi rajonai. Pavyzdžiui, Vilniaus rajone gyventojų skaičius didėja. Šalčininkų rajone situacija yra kitokia. Iš ten žmonės išvažiuoja, rajonas laikomas probleminiu. Tačiau ne vien šis, yra ir daugiau tokių.

Kaip rodo atlikti įvairūs tyrimai, Šalčininkų rajone dirbančių gydytojų amžiaus vidurkis yra 62 metai. O tai rodo, kad specialistai į jį nebesugrįžta. Jaunimas, baigęs mokyklą lietuvių kalba ir įgijęs išsilavinimą, grįžti dirbti į savo rajoną dėl jo problemiško nebeužtenka. Pasilieka Vilniuje arba kituose Lietuvos rajonuose.

– Europarlamentaras V. Landsbergis pasakojo apie savotišką socialinį šantažą tautinių mažumų atžvilgiu, kai gyventojams, norintiems išspręsti savo problemas, Rytų Lietuvos seniūnijose tiesiai šviesiai pasakoma: „kodėl tavo vaikas eina į lietuvišką darželį (mokyklą)?“ Ar tenka išgirsti panašius istorijų?

– Į šį klausimą norėčiau atsakyti jau ne kaip Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas, o kaip Vilniaus rajono tarybos narys. Taip, tokių ir panašių istorijų išgirsti tenka. Vilniaus rajone vis dar yra labai daug baimės ir melo. Tas pats yra ir Šalčininkų rajone. Pats skaitomiausias laikraštis yra rusų kalba leidžiama savaitės televizijų programa. Žiūrimiausi TV kanalai – kaimyninės Baltarusijos programos, kurias puikiai „ima“ vietinės antenėlės. Gyventojai yra atriboti nuo informacijos, jie daug ko nežino, tačiau tai – vyresnio amžiaus žmonės. Jaunimas, laime, orientuojasi puikiai, atskiria pelus nuo grūdų. Tačiau baimės yra. Kalbu apie tai, kad reikėtų rimtai pagalvoti apie rinkimų įstatymų pataisas. Žmonės pastebi, pasakoja – yra liepiama balsuoti vienaip ar kitaip. Apie tokius veiksmus pranešus VRK pirmininkui Z. Vaigauskui, pastarasis atsako standartinė fraze: „tai esminės įtakos rinkimų rezultatams neturėjo“. Demokratinė graunama iš vidaus. Tai labai negerai. Demokratinėje pasaulyje nėra taip, kaip Baltarusijoje – pirmą valandą dienos, vykstant rinkimams, jau būna balsavę 95 procentai rinkėjų, o iš jų 99 procentai balsavo už vieną kandidatą... Pas mus taip nėra, bet tokios tendencijos tuose rajonuose, kuriuose kontrabanda ypač išsiaknijusi, buvo užfiksuotos. Suveikia išneštas biuletenis, aktyviai dirbantys ir už vieną partiją rinkimuose pasireiškiantys valdininkai, – šitie dalykai turėtų būti keičiami. Yra tokių pavyzdžių, žmonės pasipasakoja, kad buvo liepta balsuoti taip, o ne kitaip. Tai, ką pasakė prof. V. Landsbergis, yra šimtaprocentinė tiesa.

– Jei jau apie tai prakalbome, negalime nepaminti ir Veriškių mokyklos, kurioje situacija buvo dar blogesnė – turime galvoje 1000 zlotų „paramą“ lenkų vaikų tėvams, jei pastarieji atsiims savo vaikus iš lietuviškos mokyklos. Kaip į tokią situaciją reagavo Jūsų vadovaujamas Regioninių mokyklų skyrius, Švietimo ir mokslo ministerija?

– Veriškių mokykla priklauso savivaldybei. Reikia pasakyti, kad joje dirba dvi puikios specialistės – vyresnioji mokytoja ir mokyklos direktorė Dalia Pecūnienė ir pradinė klasių mokytoja, auklėtoja, metodinė Valdona Navickaitė. Jos didelės Lietuvos patriotės, jų Lenkų rinkimų akcijos bauginimai nepaveikė. Tai nepaprastai drąsos mokytojos. Net kai kurių gretimų didžiulių mokyklų direktoriai vyrai bijo ir viską daro taip, kaip jiems liepiama. O šios dvi mokytojos spaudimą atlaikė. Mokykla dabar keičiasi, savivaldybė ją bando reorganizuoti per teismus, o su jais gali būti visai. Bet šios dvi mokytojos savo pilietinę poziciją išreiškė labai gražiai. O apskritai Vilniaus rajone, reikia pripažinti, yra tokia tendencija – valstybine kalba mokyklas lankančių vaikų skaičius didėja. Ir kaip betikintų Vilniaus rajono merė, kad yra atvirkščiai, tai, deja, nepadės ir situacijos nebepakeis. Yra statistika. 49 procentai moksleivių Vilniaus rajone lanko mokyklas lietuvių kalba, 47 procentai – lenkų kalba, ir daugiau nei 3 procentai – rusų kalba. Mažai to, Vilniaus rajone mokosi apie 10 000 vaikų, apie 1 500 jų mokyklą lanko Vilniaus mieste, o iš šių vos 200 – mokyklas lenkų dėstoma kalba. Situacija ir skaičiai yra tokie. Tėvų pasirinkimas taip pat yra aiškus. Reikia pripažinti, kad Vilniaus rajone yra daug tokių vietų, kur pagrindinė mokykla yra lenkų kalba, o vidurinė arba gimnazija – lietuvių kalba. Tas pat vyksta ir Šalčininkų rajone. Lietuvių kalba dėstomas mokymo įstaigas pasirinko 38 procentai vaikų, kai lietuvių tautybės gyventojų yra priskaičiuojama vos 8–10 procentų.

– „Ar čia normalus dalykas, kad mūsų valstybėje lenkiškose mokyklose pradinukai neturi gerų vadovėlių lietuvių kalbai mokytis. Tokia yra problema ir tą problemą reikia spręsti. Mes sakome švietimo ir mokslo ministrui bei visiems, bet mūsų pradinukai – pirma, antra, trečia klasė – puikiai žinau, neturi vadovėlių“, – piktinosi Šalčininkų rajono tarybos narė Liucija Dudoit. Tai citata iš susitikimo su URM ministru A. Ažubaliu. Ar jums ši situacija žinoma? O gal šios pretenzijos yra iš piršto laužtos?

– Tai ne pirmas ir ne paskutinis toks klausimas. Vadovėlių yra. Jiems ministerija skyrė papildomai pinigų. Bet man atrodo, kad problema kita. Tai mokytojų problema. Ne visi mokytojai moka gerai skaityti tuos vadovėlius. Yra nemažai vyresnės kartos mokytojų, kurie baigė mokslus rusų kalba ir pasekmės akivaizdžios. O tėvai, turintys pastebėti, nori, nepaisant, kokia kalba dėstoma – lietuvių ar lenkų, kad jų atžalos gerai išmokyti lietuvių kalbą. Pavyzdžiui, mokykla lenkiška, tačiau daugelis dalykų yra dėstoma lietuviškai. Nes to reikalavo tėvai. Arba tėveliai papildomai samdo mokytojus, pavyzdžiui, Eišiškėse. Nori mergaitės stoti į Kauno medicinos universitetą – chemijos mokosi iš lietuviškų vadovėlių. Nes joms taip reikia. Kitur nuvažiuoji – istorijos mokosi iš lietuviškų vadovėlių, nors mokykla – lenkiška. Nes vaikai nori pasiekti daugiau. Ir tėvai tai puikiai supranta. O dėl Lenkų rinkimų akcijos propagandinių šūkių, tai jų buvo ir bus, aš siūlyčiau per daug dėmesio į juos nekreipti.

– Ačiū už pokalbį.

Kalbėjosi Aušra VIRVIČIENĖ

Juozo Vertinkevičiaus nuotr.

Paslappingoji SKANDIJA, arba visada ieškok atsakymo LKŽ

Algirdas PATAČKAS, Kaunas

Vietoj įvado

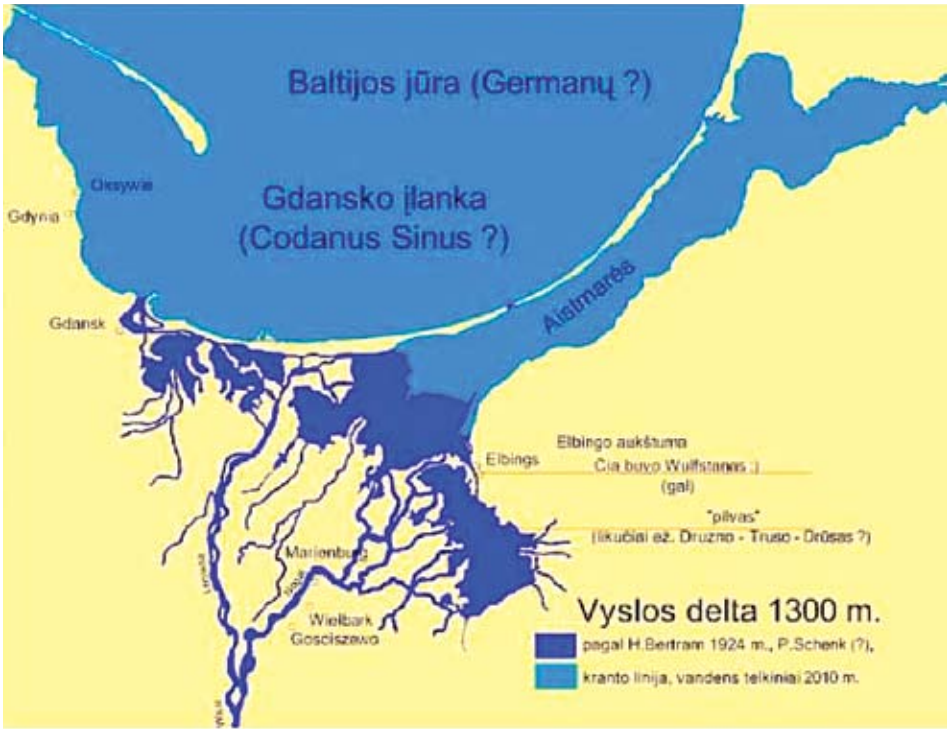
Šaltajame kare tarp skaitančiosios visuomenės ir istorikų įvyko proveržis. Turima omeny, kad vienu metu pasirodė pora rimtų tekstų, skirtų Jūratės Statkutės-Rozales knygom aptarti, kuriuos parašė akademinės visuomenės atstovai. Kaip žinia, iki šiol galiojo kolektyvinė akademikų nuostata juos ignoruoti, tačiau Jūratės Statkutės-Rozales triumfališkas vizitas 2011m. vasarą ir ypač Vilniaus pedagoginio universiteto jai suteiktas *honoris causa* bei visuomenės spaudimas berods įtikino akademikus tokios pozicijos bergždumu.

Taigi, du straipsniai. Pirmasis – istoriko Dariaus Barono „Mokslas ir mes, lietuviai“ [1] ir antrasis – kalbininkų Alvydo Butkaus ir Stefano M. Lanzos [Stefano M. Lanza] „Kaip baltai tampa gotais“. [2]. Jauno istoriko Dariaus Barono darbe pagrindinis dėmesys skiriamas pasipiktinimui nešlove, kurią akademiniam pasauliui užtraukė universitetinio garbės vardo suteikimas „savamokslei istorikei“, ir tik antroje vietoje jos kūrybai, konkrečiai gotų tėvynės - Skandzos salos lokalizacijai. Prof. Alvydo Butkaus ir jo kolegų straipsnis žymiai nuosaikesnis, labiau geravališkas, jo pabaigoje pripažįstama, kad „autorė savo tezes perša ne piktavališkai, t.y. visai neturėdama tikslo sąmoningai suklaidinti skaitytojų. Ji tiesiog tautiniu užsidegimu ir gera valia stengiasi kompensuoti savo filologinių įgūdžių trūkumą, ydingą tyrimo metodologiją, taip pat ir lotynų kalbos mėgėjišką išmanymą. Nors

ir niekaip negalima sutikti su autorės pagrindine mintimi apie gotų kilmės vietą Aistmarių nerijoje, turime pripažinti, kad jos mėginimas aiškintis gotų ir gudų sąsajas su baltais ir reikalauti daugiau dėmesio lietuvių istorijai bei kultūrai yra vertas pagarbos“.

Tuo tarpu jo kolega Darius Baronas žymiai kritiškesnis, kai kurie pasažai peržengia etikos ribas: „(autorės) ryšys su istorija buvo palaikomas klausantis Ispanijos istorijos paskaitų Madride [1952-1958] ir laisvalaikiu lankantis bibliotekose bei skaitant knygas namuose. Matome savamokslę, kuri kultivuoja savo hobi– senąją baltų istoriją“. Įdomu, o kiek gi truko jo paties mokslai – ar ne tuos pačius šešis metus? Darius Baronas yra Lietuvos kristianizacijos bei hagiografijos, LDK stačiatikių kultūros žinovas, tačiau visuomenėje jis yra labiau pragarsėjęs herostratinių polinkių knyga, apšaukiančia Pilėnų gynėjus bailiais ir šiaudadūšiais, mokslinė prasme niekine, tačiau mirtinai įžeidusia daugelio lietuvių mitologinę savimonę (nebent pliusu laikysime gausiai cituojamus šaltinius). Jūratės Statkutės-Rozales lyginimas su išgarsėjusiu pseudoistoriku Gavinu Menzies'u yra nekorektiškas, žinant (ir nutylint), kad Jūratės Statkutės-Rozales darbus vertina ne tik jos gerbėjai, bet ir toks tikrai solidus mokslininkas bei rašytojas Guillermo Morón, ilgametis Venesuelos istorijos akademijos pirmininkas, Simono Bolivaro universiteto profesorius, dėstęs Hamburgo universitete ispanų kultūrą.

Taigi, visuomenės spaudimas padarė savo – ledai pralaužti. Nors abu autoriai

Vyslos deltos žemėlapis

vieningai atmeta gotų sutapatinimą su baltais (kam belieka pritarti), tačiau išties Jūratės Statkutės-Rozales atkaklumo dėka progermaniškos „plataus akademinio tarptautinio konsensuso (D. Baronas)“ pozicijos dėl germanų-gotų-baltų tarpusavio santykių

apskritai ir gotų gimtinės Skandzos lokalizacijos susvyravo. Pabandysime šiuo tekstu jas dar labiau palenkti į baltišką pusę – bet apie viską iš eilės.

*

Tęsinys kitame numeryje

Prisidėkime prie Salaspilio mūšio įamžinimo

Lietuvos kariuomenė kviečia visus neabejingus savo tautos karybos istorijai prisidėti prie vienos iš didžiausių pergalių Salaspilio mūšyje įamžinimo. Paminklas bus statomas bendromis Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos, Lietuvos kariuomenės, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos, Atsargos karininkų sąjungos pastangomis.

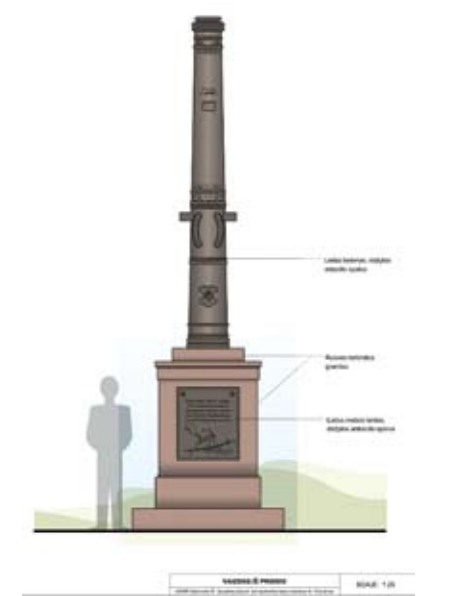
Salaspilio mūšis įvyko 1605 m. rugsėjo 27 d. Tai didžiausias mūšis 1600–1611 m. kare su Švedija, kuri siekė užimti rytinį Baltijos jūros pakraštį, taip Baltijos jūrą paversdama savo vidaus ežeru. Didelėmis LDK didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus pastangomis švedų invazija į tuometinę Livoniją (daugiausia dabartinė Latvijos teritorija) buvo sustabdyta. Salaspilio mūšyje Lietuvos kariuomenė, vadovaujama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus, nugalėjo tris kartus didesnę Švedijos Karalystės kariuomenę, vadovaujamą Švedijos karaliaus Karolio IX.

Istoriniuose šaltiniuose teigiama, jog švedų pusėje galėjo būti iki 14000 karių, o lietuvių pusėje – ne daugiau kaip 3800. Lietuviams talkino apie 300 raitelių iš Kuršo Kunigaikštystės (dabartinė Latvijos teritorija) ir apie 300 pėstininkų iš Lenkijos. Lietuvos didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus vadovaujama kariuomenė dėl tinkamai pasirinktos mūšio taktikos didelių nuostolių nepatyrė, o švedai neteko apie 9000 karių, tarp jų ir aukštų karo vadų.

Britų istorikas Michaelis Robertsas, turėdamas omenyje, jog triskart mažesnė kariuomenė laimėjo triuškinančią pergalę nukaudama triskart daugiau priešu, nei nugalėtojų pusėje iš viso buvo karių, Salaspilio pergalę pavadino didžiausia žmonijos istorijoje.

Salaspilio mūšio vietos įamžinimą inicijuoja Lietuvos kariuomenės vadas gen. lt. Arvydas Pocius. „Kaip pilietis ir kaip karys manau, kad turime saugoti ir atminti savo istoriją, už ją lietuviai praliejo savo kraują. Salaspilio mūšio vietoje trūksta lietuviško atspaudo, nes šis mūšis savo prasme buvo labai reikšmingas Lietuvai. O pagrindinės pajėgos, mūšyje atrėmusios švedų kariuomenę, buvo lietuviai“, – kalbėjo gen. lt. Arvydas Pocius. Šiuo metu ten stovi Lenkijos ir Švedijos valstybių pastatyti paminklai.

Paminklą planuojama pastatyti 2012 m. rugsėjį, kai bus minimos 407-osios mūšio

Paminklo maketas

metinės. Pasak istoriko dr. Romo Batūros, „Salaspilio mūšiui atminti būtinas lietuviškas paminklas. Tai Lietuvos valstybės garbės ir prestižo reikalas“, – kalbėjo istorikas.

Mūšiui atminti 2010 m. Lietuvos dailės muziejuje buvo eksponuojama flamandų dailininko Pieterio Snayerso (1592–1667) XVII a. pradžioje nutapyta kompozicija, vaizduojanti Salaspilyje įvykusį mūšį.

Paminklas bus statomas pagal Vytauto Didžiojo karo muziejaus dailininkės Rasos Gumbrevičienės ir direktoriaus pavaduotojo, karo istoriko Arvydo Pociūno, sukurta projektą. Monumentą sudaro viršutinė dalis ir fundamentas. Fundamento priekinėje lontoje – tekstas lietuvių kalba: „Šiame lauke 1605 m. rugsėjo 27 d. Lietuvos kariuomenė, vadovaujama didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus, sumušė Švedijos kariuomenę.“ Po tekstu – 1600 metų husarų šalmas ir XVI–XVII a. vengriško pavyzdžio kardas ant ažuolo šakos.

Fundamento kairės pusės lontoje – į latvių kalbą išverstas lietuviškas tekstas. Po tekstu – XVII a. rotmistro plunksnuotis (buzdygas) ir XVI–XVII a. vengriško pavyzdžio

Flamandų dailininko Pieterio Snayerso (1592 - 1667) XVII a. kompozicija, vaizduojanti salos pilyje įvykusį mūšį

kardas ažuolo šakos fone.

Fundamento dešinės pusės lontoje – į anglų kalbą išverstas lietuviškas tekstas. Po tekstu – didžiojo etmono buožė ir XVI–XVII a. vengriško pavyzdžio kardas ažuolo šakos fone.

Fundamento užpakalinės pusės lontoje lietuviškai užrašyta: „Pakeleivi, sustok ir pasimelsk už šiame mūšio lauke žuvusius karius.“ Šis tekstas turėtų priversti kiekvieną susimąstyti apie šį svarbų istorinį įvykį, o krikščionių – ir pasimelsti už šiame lauke žuvusius įvairių tautybių karius. Po tekstu – to laikotarpio husarų kirasa ir XVI–XVII a. vengriško pavyzdžio kardas ant ažuolo šakos.

Koloną primenantį viršutinę dalis – stačiai pastatyta 1633 m. Gdanske nulietos lietuviškos patrankos vamzdžio kopija. 1632 m. mirus Lietuvos-Lenkijos ir karūnuotam Švedijos valdovui Zigmantui Vazai, 1633 m. pradėjo valdyti jo sūnus Vladislovas Vaza (kai vyko Salaspilio mūšis, jam buvo 10 metų). Ta proga jo nurodymu ir buvo nulietas lietuviškos patrankos vamzdis.

Patrankos vamzdžio laibgalys papuoštas žirgų figūromis ir ažuolo lapais. Kiek žemiau – tam laikotarpiui būdingos mitologinių ir kitų plėšrūnų figūros su lotynišku užrašu. Vilkas

pavaizduotas su lotynišku užrašu: „Girdi, kaip staugia alkanas vilkas, vargas tam, kurį jis užgriebia savo nagais“.

Vamzdžio vidurį puošia ažuolo lapų vainikas su žirgų figūromis, tarp kurių – karališkoji lelija. Capnos. Nuo vamzdžio išsikišę du trumpi stori strypai skirti vamzdžiui įtvirtinti lafete. Žemiau – du išsilenkę delfinai, papuošti ažuolo lapais. Renesanso formos skyde – Vazų valdymo epochos Vytis. Visi puošybos elementai labai artimi lietuvių tautinei ornamentikai.

Paminklo aikštelė grįsta šviesiai pilkom trinkelėmis. Aikštelės centre išdėtas tamsiai pilkom trinkelėmis Gedimino stulpų piešinys ir mūšio metai. Aikštelę supa devyni rusvo granito stulpai. Paminklo apšvietimui numatyti keturi į žemę įleisti prožektoriai aikštelės kampuose.

Jūsų nuoširdi parama įamžinant šį istorinį įvykį būtų labai vertinga ir svarbi.

Lėšas paminklo statybai renka **Atsargos karininkų sąjunga**.

Saskaitos numeris: LT32 7044 0600 0770 0255 Imonės kodas: 300623000

Telefonai pasiteirauti: 8 (5) 264 8527; 8 (5) 278 5055

Filologų berželio sėkmės atspindžiai

Julius NORKEVIČIUS, Vilnius

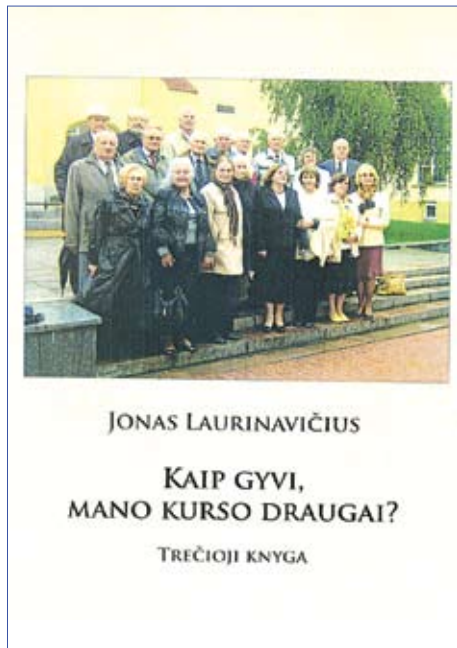
Ant darbo stalo padėtos trys Jono Laurinavičiaus knygos. Ir visų šių knygų tas pats pavadinimas – *Kaip gyvi, mano kurso draugai?* Be išsamesnių aiškinimų skaitytojas supras, kad į šias tris knygas sugulė prisiminimai, pasakojimai apie vienos laidos lituanistus, 1959 m. įstojučius ir 1964 m. baigusius Vilniaus universitetą. Atidžiai skaitai, kas čia surašyta ir mintyse sutinki su popiežiumi Jonu Pauliumi II, kad „*Atmintis yra vienintelis mums likęs rojus, iš kurio mūsų niekas negali išvaryti*“. Tad nepalikime jo, o kartu su autoriumi keliaukime po jo atkurtą atminties rojų ir pasidžiaukime tuo, kas išsaugota minint vienos laidos kursą.

1959 m. rudenį lituanistines studijas pasirinko keturiasdešimt jaunuolių. Vilniaus universiteto baigimo diplomą gavo trisdešimt trys. Tačiau knygos puslapiai primena keturiasdešimt šešis kartu studijavusius. Vadinas, šio kurso sudėtis buvo kintanti. Vieni greitai keitė pirminį profesijos pasirinkimą ir rinkosi kitą specialybę, kitus – įvairios gyvenimo, materialinės sąlygos privertė pirmenybę suteikti neakivaizdinėms studijoms ar net visai jų atsisakyti. Tikslų duomenų apie kurso sudėtį pokyčius knygos nėra. Painsiavos įneša ir netikslūs sąrašai. Pavyzdžiui, priimtas buvo Juozas Malakauskas, o universitetą baigė Jonas Malakauskas. Tai tas pats asmuo ar kitas? Užbėgant už akių, tenka pastebėti, kad panašių netikslumų trijose knygose pasitaiko ir daugiau. Pavyzdžiui, netiksliai P. Masilionio apdovanojimo data.

Prie filologų berželio kviečiami visi, kurie tais metais įstojo į pirmą kursą, neatsižvelgiant ar visi tą laiką drauge studijavo iki diplomo gavimo. Bet susirinko ne visi. Kai kurie jau išsilo Smėlio kalnelyje, o kiek tokių, autorius nesuskaičiavo. Tačiau atėjusiųjų bendra nuotrauka puošia to meto susitikimui skirtos knygos viršelį, o užbaigia tradicinis Vilniaus universiteto Centrinų rūmų vaizdas.

Trys knygos. Taigi 1959–1964 m. kursas jau susitiko tris kartus. Vadinas, ir jie, kaip ir daugelis absolventų, gavę diplomus, nesusitarė susitikti ir pasikalbėti apie gyvenimo pokyčius, savarankišką veiklą. Ir tik trijų kursiojų nuoširdus pasiūlymas per vieno renginio kavos pertraukėlę pažadino norą sukviešti būrin studijų draugus. O kai po tiek metų susirinko, tai dabar kasmet susibėga prie filologų berželio. Net susitarė dėl kasmetinio pasimatymo pastovios datos. Visų atgaivinti prisiminimai, išsakytos mintys sugula į susitikimui skirtą knygą. Tuo pačiu, Jono Laurinavičiaus iniciatyva, tradiciniai absolventų susitikimai buvo praturtinti dar vienu reikšmingu akcentu. Ne kartą spaudoje teko skaityti apie klasės, kurso susitikimus. Bet kad tokį renginį palydėtų tam skirtas leidinys – tai bene vienintelis man žinomas atvejis. Tačiau tai sekintas tradicinių susitikimų akcentas. Tiesa, prieš kurį laiką apie Plungės 3-osios vidurinės mokyklos savąją laidą knygą parengė velionis B. Lubys su klasės draugais. Skirtumas tas, kad aptariamas leidinys – testinis.

Kodėl Jonas Laurinavičius ėmėsi šio darbo? Tai paskatino įsitikinimas, kad visiems bus įdomu sužinoti, kokią gyvenimo kelią per penkiasdešimt metų nuėjo tie, su kuriais sėdėjome tose pačiose auditorijose. Sumanymas gražus, bet ne toks jau paprastas. Jis pareikalavo iš autoriaus susikaupimo, atkaklumo, nepaprasto darbštumo. Ir laikas spaudė: tik metai nuo vieno susitikimo iki kito. Knygos puslapiai primena, kad surašyta ne tik tai, kas išgirsta prie linksmų šnarancio berželio. Medžiaga rinkta iš spaudos, knygų, interneto, iš kurso draugų laiškų. Ir per metus autoriui teko ne tik visa tai sukaupiti, apibendrinti, bet ir parengti knygos maketą ir išspausdinti. Jonas Laurinavičius su šia nekasdiene, nelengva užduotimi puikiai susidorėjo. Kiekvieną knygą sudaro nuoširdūs, turiningi reportažai, pasakojimai, iš kurių ne vienas pajavairintas laiškas ištraukomis. Knygos pulsuoja žanru

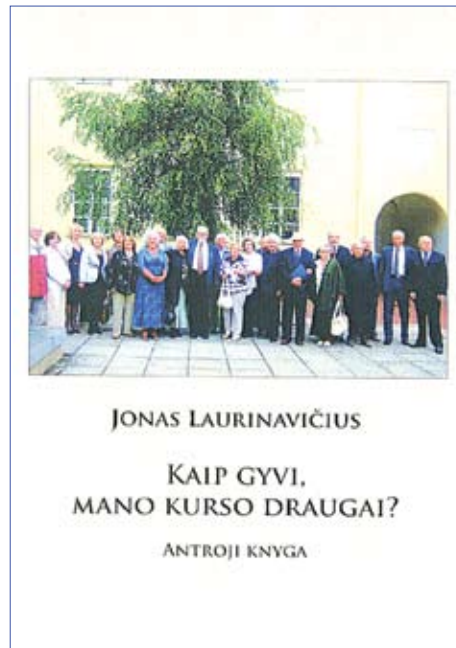

įvairove. Be paminėtųjų jose galima rasti esė, dienoraščių ištraukų, pasikalbėjimų trumposiomis žinutėmis, mini apybraižų. Iš kiekvieno puslapio dvelkia autoriaus širdies šiluma, paprastumas, nuoseklumas. Pateikiami faktai nesikartoja, nekeliauja iš vienos knygos į kitą. Visos trys knygos parašytos paprasta, lengvai suprantama kalba be jokių įmantrybių. Gausu ir gražių palyginimų, vaizdinių posakių.

Prisiminimai daugiausia atgamina studentiškas dienas, kasdienę veiklą. Bet kartu atkuria pragyvento laiko dvasią, įvykius, jų sąsajas su universiteto kasdienybe, studijų reikšmę. Subtiliai, taikliai aptariamos šiandienos problemos, jų poveikis kiekvienam iš kurso draugų. Ir apie tai autorius pasakoja subtiliai, be pykčio, išsakydamas savo ir kurso draugų požiūrį.

Viena lituanistų laida, kurios biografijai, nesibaigiančiai seniausio šalies universiteto auditorijomis, jau skirtos trys knygos, turi ką prisiminti iš studentiško dienu, pasidžiaugti šiandiena. Iš Jono Laurinavičiaus surinktų prisipažinimų, pastabų, susitikimuose išsakytų minčių aiškėja, kad kursas buvo aktyvus. Ne vienas po paskaitų, o Marcelijus Martinaitis ir per nuobodžias marksizmo paskaitas, eilavo, kūrė humoreskas, reportažus. Knygose nesuskaičiuota, keli iš bendramokslių siūlė laikraščiams, žurnalams savo kūrybą, pasakojo apie studentišką gyvenimą – teminius pokalbius, kasmetines talkas, statybos būrius, ekspedicijas, ekskursijas, literatūrinius vakarus, koncertus, kuriuose jie dalyvavo. Tai patvirtina autoriaus išsaugotos ir į knygas perkeltos „Tarybinio studento“, „Vakariinių naujienų“, „Komjaunimo tiesos“, rajonų laikraščių iškarpu, rankraščių faksimilės.

Ir baigę universitetą kurso draugai išliko aktyvūs, visuomeniškai ir dėl šios priežasties daug pasiekė. Ne vienas išleido eilėraščių, apsakymų knygas, tautotyro darbų rinkinius. Kai kas surengė ne vieną personalinę fotografijų parodą. Kursas turi ir savo akademiką, universiteto rektorių (Algirdas Gaižutis), ne tik savame krašte, bet ir už jo ribų žinomus poetus, rašytojus (Marcelijus Martinaitis, Eugenijus Valotka, Algimantas Zurbas), fotografą (Romualdas Rakauskas) ir kt. Net trys pagerbti Nacionalinėmis meno premijomis. Daugelis sulaukė žemesnio rango apdovanojimų. Dauguma dirbo mokytojais, mokyklų vadovais, ne vienas plušėjo įvairiose redakcijose. Ir apie juos leidinio autorius iš kalbintųjų neišgirdo blogo žodžio. Visos surinktos mintys sudarė knygų pagrindą. Be smagių susitikimų reportažuose išsamiau pristatyti trisdešimt septyni bendramoksliai. Visos trumputės apybraižos, esė parašytos labai nuoširdžiai, išryškinant kiekvieno individualybę, pomėgius, charakterio savybes, gyvensenos ypatumus, turtinę, šeimyninę padėtį, darbinę veiklą. Skaitant knygas, neįmanoma nepastebėti,

kokias skirtingas asmenybes studijų metais suliejo į draugišką, linkusį bendrauti kursą. Todėl ne vienas, susitikus prie filologijos berželio bei rimtam pokalbiui susibūrus kavinėje, sakė, kad perskaitęs jiems skirtas knygas apie bendramokslius sužinojo daugiau nei žinojo kartu su jais studijuodamas. Šią mintį patvirtina ir pats autorius: rinkdamas bei tvarkydamas turimą medžiagą leidiniui, gerokai praplėtė studentiško laikų žinias apie saviškius. Kartu pateisina, kad nesidomėjimui kiekvieno gyvenimu įtakos turėjo niūrus pokaris, tvyrojusios baimės, saugumietiško atsargumo nuostatos.

Ne kartą bendramoksliai, susitikę autoriui patarė mažiau rašyti apie kurso „banginius“, apie kuriuos ir taip daug papasakota įvairiuose leidiniuose, radijo, televizijos laidose, o daugiau dėmesio skirti tiems, apie kuriuos beveik tylima. Kaip leidinio sumanytojai sekėsi įgyvendinti šį patarimą, pasiūlymą? Nuo pradžios iki galo atidžiai perskaičius *Kaip gyvi, mano kurso draugai?* aiškėja, kad autorius stengėsi visus prisiminti, kiekvienam negailėjo gero žodžio. Tačiau kai kuriems knygoje skiriama daugiau dėmesio. Visuose trijuose leidinio tomuose po didesnės ar mažesnės apimties rašinuko sulaukė Marcelijus Martinaitis, Justas Vincas Paleckis, Algimantas Zurbas. Dviem rašinukais prisiminti Alfonsas Bukontas, Alfonsas Čekauskas, Algirdas Gaižutis, Povilas Masilionis, Romualdas Rakauskas, Viktorija Dailidaitė-Zvicevičienė, Milda Strakšytė-Piliutienė, Danas Kairys, Antanas Rybelis. Tai lėmė pastarųjų visuomeninė veikla, indėlis į kurso gyvenimą, susitikimo organizavimą. Be abejo, neatmesnės ir subjektyvios priežastys. Apie jas ir autorius užsimena. Apie Algirdą Junevičių, Birutę Dabašinskaitę, Rasą Gudonytę, Ireną Marčiukaitę jam nepavyko beveik nieko sužinoti. Vienas kitas iš draugų nenorėjo, kad apie juos išsamiau būtų parašyta.

Leidinį labai pagyvena, skaitytoją priverčia nusišypsoti ir net nusijuokti

bendramokslių pašmaikštavimai, atkurti linksmi, net kurioziški nutikimai. Tokiais prisiminimais knygas papildė net dvylika šios laidos absolventų. Daugiausia tokių nuotrupų autoriui papasakojo Alfonsas Čekauskas, Povilas Masilionis, Eugenijus Valatka, Algimantas Zurbas.

Knygas labai puošia skoningai, apgalvotai į jų puslapius perkeltos nuotraukos iš studentiško dienų albumų bei iš kurso susitikimų. Kartu jos papildė, praplėčia tekstinę informaciją, įdomiais vaizdais pasakoja apie turiningą kurso gyvenimą, nepamirštinas akimirkas ir šiandienos aktualijas.

Sveikintina, kad autorius skaitytoji sudarė progą susipažinti ir ne tik su visiemis žinomų, bet ir ne tokių garsių bendramokslių kūryba. Kartu glaustai ar išsamiau ją aptardamas, pateikdamas spaudoje skelbtus atsiliepimus. Norintieji išsamiau susipažinti su draugų kūryba, manau, pasinaudos leidinyje išvardintais bendramokslių išleistų knygų pavadinimais.

Leidinio *Kaip gyvi, mano kurso draugai?* visuomeninė vertė gerokai padidėtų, jei Jonas Laurinavičius būtų pateikęs labai glaustai kiekvieno laidos absolvento biografinius duomenis. Bet ir be šio pagėdavimo – gražaus, reikalingo projekto sumanytojas atliko didelį ir gana reikšmingą darbą švietimo, pedagogikos istorijai srityse. Ir gaila, kad kurso draugai, visi šio leidinio skaitytojai nesulauks tęsinio. Nes, baigdamas trečiąjį tomą, autorius prisipažįsta, kad ketvirtosios knygos jau neberašys. Ir išsako įsitikinimą, kad trečiąja knyga *kurso draugų bendravimas nesibaigia. Mūsų ryšiai pastaraisiais metais tiek sutvirtėjo, kad mes nebeįsivaizduojame savo būties be susitikimų, pokalbių telefonais, SMS žinučių*. Šie žodžiai lyg ir leidžia puoselėti viltį, kad gyvenimas ir bendramoksliai gal pakeis autoriaus nusistatymą ir bus tęsiama reikšminga, daugelio laukiama, knygų apie savąjį kursą serija.

Vorutos fondas išleido
Viktoro Jenciaus – Butauto
knygą „1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“.

Knygą galima nusipirkti Lietuvos knygynuose bei Vilniaus centriniame, „Humanitas“ knygyne, bei www.patogupirkti.lt bei **Vorutos** redakcijoje.

El. paštas:
buhalterija@voruta.lt

PR

„Tele2“ 3G ryšio tinklas - jau antras pagal dydį Lietuvoje

Įsivaizduokite situaciją: išvykote į miestą, ir staiga prireikė perskaityti svarbų elektroninį laišką, naujiena ar tiesiog norite panaršyti internete. Ką daryti? Atsakome – kuo ramiausiai jungtis prie telekomunikacijų bendrovės „Tele2“ trečiosios kartos (3G) mobiliojo ryšio tinklo. Jis šiuo metu jau yra antras pagal bazinių stočių skaičių Lietuvoje – „Tele2“ įrengė jau 402 bazinės 3G ryšio stotys, tad vis didesnėje šalies teritorijos dalyje galima už ypač mažą kainą naudotis didesnės spartos mobiliuoju internetu.

Prieinamas kiekvienam

„Tele2 3G ryšio tinklas aprėpia visus didžiuosius bei daugelį mažesnių Lietuvos miestų. Trečiosios kartos ryšis užtikrina geresnę balso paslaugų kokybę ir aukštesnį mobiliojo interneto greitį.

„Vis daugiau vartotojų vertina mobiliojo interneto patogumą ir teikiamą laisvę – tai rodo augantis gyventojų, kurie prie interneto jungiasi mobiliaisiais telefonais, skaičius. Didėja ir susidomėjimas mobiliuoju internetu kompiuteryje. Plėsdami ryšio tinklą ir siūlydami mažas kainas siekiame, kad kokybiškas mobiliojo interneto ryšys būtų prieinamas kiekvienam“ - teigia Petras Masiulis, „Tele2“ generalinis direktorius.

Pasak jo, lygiai tas pats įvyko su mobiliuoju ryšiu, kai paslaugas pradėjus siūlyti Tele2“, pokalbių ir SMS kainos milžiniškai šuoliais mažėjo, o dabar šių paslaugų kainos Lietuvoje yra vienos žemiausių Europoje.

3G ryšį bendrovė didžiuosiuose miestuose pradėjo siūlyti užpėnai, o šiandien spar-tusis „Tele2“ mobiliojo interneto ryšys jau veikia šešiose dešimtyse Lietuvos miestų.

Svarbiausia – mažą kainą

Vertinantys galimybę internete naršyti telefonu, gali pasirinkti geriausiai poreikius atitinkantį paslaugos paketą. Pavyzdžiui, planas „Naršyk XXS“ leidžia per mėnesį gauti 100 MB duomenų mokant vos 5 litus, tačiau siūlomi ir planai su 300 MB, 500 MB, 1 GB ar net 3 GB duomenų srautu.

P. Masiulis pabrėžia, kad ir kokias paslaugas teiktų, „Tele2“ prioritetas buvo ir liks vartotojui išskirtinai palanki kaina.

Štai naudotis „Tele2“ 3G mobiliuoju internetu kompiuteryje dabar galima mokant vos 4 litus per mėnesį. Sudarius 24 mėnesių sutartį, už šį mokestį suteikiamas 1 GB duomenų. Išbandyti „Tele2“ mobiliųjį internetą kompiuteryje galima be ilgalaikių išpareigojimų, nes sudaryta sutartis įsigalioja tik po savaitės, vartotojui nusprendus ir toliau naudotis inter-netu už itin mažą kainą.

GB duomenų kiekis siūlomas ir pasirinkusiems išankstinio mokėjimo internetą kompiuteryje, kurį galima užsisakyti už 4 Lt dienai, 9 Lt savaitei arba 19 Lt mėnesiui. Nusprendę padidinti duomenų limitą, vartotojai pirmąjį 1GB duomenų papildymą gali užsisakyti mokėdami perpus mažiau, o visi kiti papildymai – dar pigesni.

Šalies teritorijoje, kurios dar neapima „Tele2“ trečiosios kartos tinklas, bendrovės klientai gali naudotis EDGE ir GPRS ryšiu. Šios paslaugos teikiamos GSM ryšiu – „Tele2“ GSM tinklą sudaro 827 bazinės stotys. Tai taip pat yra antras pagal bazinių stočių skaičių tinklas Lietuvoje.

Mieli laikraščio „Voruta“ skaitytojai ir prenumeratoriai,

prašome pasinaudoti savo teise paaukoti mūsų įstaigai iki 2 proc. pajamų mokesčio sumos pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymą.

Įmonės rekvizitai:
Viešojoji įstaiga „Vorutos“ fondas.
Adresas: Trakai, Naujoji g. 16 LT-21111
Įmonės kodas: 181392738.

Prašymus (FR0512) prašome siųsti el. paštu: vmi@vmi.lt arba laišku į Valstybinės mokesčių inspek-cijos skyrių pagal gyvenamąją vietą bei galima nuvykti į VMI pagal gyvenamąją vietą ir prašymą pateikti vietoje.

„Vorutos“ redakcija

Vorutos prenumeratorių dėmesiai

Lietuvos paštuose priimama laikraščio Voruta prenumerata 2012 metams.
Prenumeratos kaina (indeksas 0135)

1 mėn. – 3,31 Lt
3 mėn. – 9,93 Lt
6 mėn. – 19,86 Lt

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. – 3,09 Lt
3 mėn. – 9,27 Lt
6 mėn. – 18,54 Lt

Prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).

Gyventojų ir organizacijų užprenumeruotas laikraštis Voruta nurodytais adresais pristatomas šeštadieniais. Vorutą galima užsisakyti ir internetu bendrovės tinklalapyje www.post.lt.

VšĮ Vorutos fondas darbu Trakuose ieško kalbos redaktoriaus (-ės) laikraščio bei knygų leidybai. Reikalavimas – patirtis. CV siųsti redaktorius@voruta.lt

Voruta parduodama

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g. sankryža
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K400 Alytus, Jotvingių g. 10
- K436 Marijampolė, Stoties g. 2
- K44 Vilnius, Lelevelio g. 2
- K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
- K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
- K5 Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
- K572 Vilnius, Sodų g. 22
- K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
- K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
- K78 Trakai, Vytauto g. 90
- K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
- K558 Tilžės g. 109, Šiauliai

AMBULATORINĖ REABILITACIJA “TRASALYJE”

"Trasalis - Trakai Resort & SPA" centre teikiamos šios am-bulatorinės rehabilitacijos paslaugos, apmokamos iš priva-lomojo sveikatos draudimo fondo lėšų:

Vaikams:

- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (16 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (16 apsilankymų).

Suaugusiems:

- Kvėpavimo sistemos ligos (10 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (12 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (14 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (14 apsilankymų).
- Nervų sistemos ligos (14 apsilankymų).

AMBULATORINĖ REABILITACIJA SKIRIA JŪSŲ ŠEIMOS GYDYTOJAS

Registracija darbo dienomis 9.00 - 18.30.

"Trasalis - Trakai Resort & SPA" centras
Gedimino g. 26, Trakai
Tel. +370 699 52068
El. p. kestutis@trasalis.lt
www.trasalis.lt

Mums rūpi Jūsų sveikata!

Prisidėkite prie Vorutos leidybos

Voruta jau skaičiuoja trečiąjį savo leidybos ir veiklos dešimtmetį. Tai vienintelis šalies istorijos laikraštis, skirtas ugdyti lietuvių istorinę atmintį ir tautinę savimonę, populiarinti Lietuvos istoriją. Jūsų, mieli skaitytojai, parama padeda laikraš-čiui pateikti naujų žinių apie svarbiausius Lietuvos istorijos įvykius ir jų įvairias interpretacijas bei vertinimus.

Norėdami ir toliau dirbti Jūsų labui ir ugdyti Lietuvos istorinę atmintį ir tautinę savimonę, pra-šome paremti Vorutą ir finansiskai.

Paramos būdai:

1. Jūsų aukos.
2. Parama, vadovaujantis LR Paramos ir labda-ros įstatymu, skiriant 2 proc. iš valstybei sumokėto gyventojų pajamų mokesčio.
3. Jūsų užsakoma prenumerata.
4. Jūsų mokami skelbimai, sveikinimai, užuo-jautos bei reklama ne tik Vorutos laikraštyje, bet ir interneto svetainėje www.voruta.lt

Informacija apie paramos gavėją
VšĮ „Vorutos“ fondas
Įmonės kodas 181392738
Adresas: Naujoji g. 16, Trakai LT-21111
El.paštas: vorutosfondas@voruta.lt arba voruta@voruta.lt
Tel. 8 528 512 66, 8 605 11117
Atsiskaitomosios sąskaitos numeris LT654010042700021469
Mokėjimo paskirtyje nurodykite, kad tai PARA-MA
Dėkojame už bendradarbiavimą.

Dėmesio

Galite įsigyti 2011 m. įrištą Vorutos laikraščio metinį komplektą.
Kreiptis tel. 8 528 51266; mob. 8 603 11117.
El. p. buhalterija@voruta.lt

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Zemaitytis, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	 Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas
 9 771392 1067018	© Voruta 2012. Visa medžiaga (rašiniai), pateik-ta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2012. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt ketvirtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8528) 51266 „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel.: 860519302 Spausdino Media Regionale Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1500 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel.faksas: (8 528) 5 12 66 El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt . Interneto svetainės: www.voruta.lt , www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: el. p. vorutosfondas@voruta.lt tel. 860311117 Birutė Zemaitaitė (Mažoji Lietuva), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el.p. leidykla@voruta.lt), Stanislava Zurauskaitė (būhalterė, tel. 860311117, tel. faks.: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Dana Zacharevičienė, Aušra Virvičienė (publicistika, el.p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (inter-netas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius, tel.: 860519302).